

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Ε Τ Ο Σ 38ον (1958)
ΤΟΜΟΣ 38ος

ΤΕΥΧΟΣ Δ'
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΑΡΞ

Ο ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Υπό Σ. ΒΟΡΕΙΟΥ

«Γιατί, αλήθεια, δέν σᾶς ἀπήντησα ; Ἐπειδὴ δέν ἔπαυσα νὰ ταλαντεύομαι στὸ κατώφλι τοῦ τάφου. Ἐπρεπε συνεπῶς νὰ ἐπωφεληθῶ καὶ τῆς παραμικρῆς στιγμῆς ποὺ μποροῦσα νὰ ἐργασθῶ, γιὰ νὰ συμπληρώσω τὸ ἔργο μου, στὸ ὅποιο θυσίασα τὴν ὑγεία, τὴν εὐτυχία τοῦ ζῆν καὶ τὴν οἰκογένεια. Ἐλπίζω ἡ ἐξήγησις αὐτὴ νὰ εἶναι ἀρκετὴ. Γελῶ μὲ τοὺς λεγόμενους πρακτικτοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τὴ σοφία τους. Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ εἶναι ἓνα βόδι, θὰ μποροῦσε φυσικὰ νὰ γυρίσῃ τὶς πλάτες του στὸν ἀνθρώπινο πόνο καὶ νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ πρόσωπό του. Θὰ ἤμουνα ὁμοῦ πραγματικὰ ἓνας ἀχρηστος, ἂν πέθαινα χωρὶς νὰ συμπληρώσω τὸ ἔργο μου, σὲ χειρόγραφα τουλάχιστον».

(Μάρξ πρὸς τὸν μηχανικὸ Σίγκφριδ Μέγιερ — Φ. Ἐνγκελς :
Pour comprendre le «CAPITAL». γαλλικὴ ἐκδ. 1936—σ. 99)

Οἱ ἄνθρωποι — ἡ ὀργανωμένη ἀνθρώπινη κοινωνία — δέν ἐστάθησαν ποτὲ τόσο κοντὰ στὰ προβλήματα τους, ὅσο σήμερα. Καὶ δέν εἶχαν ποτὲ τόσο ἐμβάθυνσι συνειδήσεως ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ των παρόντος καὶ μέλλοντος, ὅσον τώρα. Τὸ ὀφείλουν αὐτὸ στὴν πρόοδο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἔτερο μέρος στὴν μαρξικὴ κοσμοθεωρία, στὴν διαλεκτικὴ δηλαδὴ κατανόησι καὶ ἐξήγησι τοῦ σύμπαντος, στὴν ματεριαλιστικὴ ἐρμηνεία τῆς δικῆς τους τῆς ἱστορίας.

Ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν σημείωσε στὴν ἐποχὴ μας ραγδαῖα βήματα. Ὁ δρόμος τῆς διαλεκτικῆς κατόψεως τῶν φυσικῶν φαινομένων, στενὰ συνδεδεμένων μεταξύ τους, χάρις σὲ ἀμοιβαῖες αἰτιώδεις σχέσεις ἀλληλοεξαρτήσεως, καθὼς καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐξέλιξις τῶν φαινομένων αὐτῶν, παρουσιάσθησαν ὅσον οὐδέποτε καθαρὰ, ἐμπρὸς στὴν ἐπιστήμη. Ὅλα τὰ συμβαίνοντα στὸ πεδίο τοῦ ἐλεγκτοῦ φυσικοῦ χώρου, ἐμφανίσθησαν ὡς ἀποτελέσματα κινήσεως καὶ ἐξελιξεως τῆς ὕλης. Ἐν τῷ μέτρῳ δὲ ποῦ ἡ ἔρευνα τὰ διαλεύκανε, τὰ «ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσουνάκη : Τόμος 38ος (1958) Τεύχ. Δ'.

διάφορα πεδία τῆς φύσεως δὲν ἦταν τώρα, παρὰ ἓνα εἶδος κρίκοι-βαθμοὶ ἐξελιξέως πού συνέδεαν τὰ ἐπὶ μέρους μὲ τὸ ὅλον, μέσα σὲ μιὰν ἀλληλουχία, ἀλληλοσυνοχή καὶ ἀλληλοδιαδοχή. « Ἡ νέα ἀτομιστική — ἔγραφεν ὁ Ἔνγκελς στὰ 1875 — δὲν διατείνεται ὅτι ἡ ὕλη εἶναι μόνον διαιρετή. Ἀλλὰ ἀναγνωρίζει ὅτι τὰ διαιρετὰ μέρη τῆς διαφόρου βαθμοῦ (ἄτομα τοῦ αἰθέρος, χημικὰ ἄτομα, οὐράνια σώματα) ἀποτελοῦν διάφορα σημεῖα διακλαδώσεως, πού προσδιορίζουν διάφορες ποιοτικὲς μορφές υπάρξεως τῆς ὕλης».

Ἡ ὅλη ἡ κατοπινὴ ἐξέλιξις τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας ἐπιβεβαίωσαν τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς τῶν ἰδρυτῶν τῆς μαρξικῆς κοσμοθεωρίας. Ἡ ἰδέα τῆς ἐξελιξέως τῆς ὕλης ἔγινε, στὴν ἐποχὴ μας, ἀπείρως πῶς συγκεκριμένη ἀπὸ ὅτι ἦταν πρὶν. Οἱ δὲ νεώτατες ἀνακαλύψεις καὶ πραγματοποιήσεις στὸ πεδίο τοῦ περαιτέρω διαιρετοῦ τῶν μορφῶν τῆς ὕλης, ἐθεμελίωσαν βαθύτατα τὴν ματεριαλιστικὴν θεωρίαν καὶ κατέδειξαν τὸ διαλεκτικὸ περιεχόμενον τῆς συστάσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῶν ποιοτικῶς ἑτερογενῶν καὶ ποσοτικῶς ἀνίσων αὐτῶν ὑλικῶν ἀποκρυσταλλώσεων τοῦ σύμπαντος. Ζοῦμε μιὰ ἐποχὴ θριάμβου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, πού σημαίνει τὸν θρίαμβο τῆς διαλεκτικῆς, ματεριαλιστικῆς φιλοσοφίας. Κάθε νέον βῆμα τῆς Φυσικῆς στὴν Ἀτομιστικὴ ἢ τῆς Χημείας ὡς Φυσικῆς τῶν ἀτόμων, εἶναι καὶ μιὰ ἐπιβεβαίωσις τῆς μαρξικῆς κοσμοθεωρίας.

Γνωρίζουμε τώρα ἔτσι ὀλοένα καὶ περισσότερο τὸ φυσικὸν μας περιβάλλον καὶ ἀποκαθιστοῦμε ὀλοένα καὶ πῶς ἐνεργητικοὺς δεσμούς μαζί του. Ἡ κατὰ κτησίς του εἶναι κατὰκτησίς τῶν νόμων πού τὸ κυβερνοῦν καὶ χρησιμοποίησις τῶν νόμων αὐτῶν πρὸς ἀνθρώπινον ὄφελος. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή πού προσέλαβε τέτοιες διαστάσεις στὴν ἐποχὴ μας, ἀποτελεῖ μιὰ πανηγυρικὴ ἐπὶ τούτου βεβαίωσις. Ἡ παραγωγή αὐτὴ πιστοποιεῖ τὸ ἐξ ἀντικειμένου ὑπαρκτὸν καὶ αἰτιατὸν τῶν φυσικῶν νόμων, ἐνῶ ταυτόχρονα παρωθεῖ πρὸς μιὰ περαιτέρω διερεύνησί τους.

« . . . Καὶ οὕτω — γράφει ὁ Ἔνγκελς — σὲ κάθε βῆμα μας, τὰ γεγονότα μᾶς ὑπενθυμίζουν ὅτι δὲν κυριαρχοῦμε καθόλου ἐπὶ τῆς φύσεως, ἔτσι ὅπως ὁ κατακτητὴς κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν ξένων ἐθνῶν. Δὲν κυριαρχοῦμε ἐπ' αὐτῆς, ὅπως ἓνας ὁποιοσδήποτε εὐρισκόμενος ἐκτὸς αὐτῆς — ἀλλὰ ὅτι ἀντιθέτως μὲ τὸ σῶμα, τὸ αἷμα καὶ τὸ μυαλό μας ἀνήκουμε σ' αὐτὴν καὶ ὅτι βρισκόμεθα μέσα σ' αὐτήν. Ὅτι ὅλη ἡ κυριαρχία μας ἐπ' αὐτῆς συνίσταται στὸ ὅτι, κατὰ διάκρισι πρὸς τὰ ἄλλα ὄντα, ἠμποροῦμε νὰ γνωρίσουμε τοὺς νόμους τῆς καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσουμε ὀρθά.

» Ταυτοχρόνως, κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο διδασκόμεθα νὰ κατανοοῦμε περισσότερο τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ νὰ γνωρίζουμε τὶς πῶς κοντινές, ὅσο καὶ τὶς πῶς μακρινές συνέπειες τῆς ἐνεργητικῆς ἀναμιξεῶς μας στὴν φυσικὴ πορεία. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ἰδιαίτερα τῶν τεράστιων ἐπιτυχιῶν τῆς Φυσικῆς στὴν ἐποχὴ μας, καθιστάμεθα ὀλοὲν καὶ περισσότερο

ικανοί στο να μελετούμε ακόμα και τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα φυσικά ἐπακόλουθα στο πεδίο τῆς παραγωγῆς, ταυτόχρονα δὲ νὰ κυβερνοῦμε ἐπ' αὐτῶν. Ὅσον δὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ θὰ ἀποβαίνει ὀλοὸν καὶ περισσότερο γεγονός, τόσον οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔμπορῶν, σ' ἓναν μεγαλύτερο βαθμὸ, ὄχι μόνον νὰ αἰσθάνονται, ἀλλὰ καὶ νὰ κατανοοῦν τὴν ἐνότητά τους μὲ τὴ φύσι. Καὶ τόσο ἀδύνατος θὰ καθίσταται ἡ χωρὶς ἔννοια καὶ ἀφύσικη θὰ λέγαμε ἐκείνη παράστασις, περὶ κάποιας ἀντιθέσεως δῆθεν μεταξύ πνεύματος καὶ ὕλης, ἀνθρώπου καὶ φύσεως, ψυχῆς καὶ σώματος, ποὺ διαδόθηκε στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τότε ποὺ ἔπεσεν ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότητα καὶ προσέλαβε τὴν μεγαλύτερη ἀνάπτυξί του ὁ χριστιανισμός).

* * *

Ὁ ἀνθρώπινος ὅμως κοινωνικὸς κόσμος εἶναι σήμερα διηρημένος. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἓνα μέρος του ἡ μαρξικὴ κοσμοθεωρία, οἱ ἀρχές τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ ἔχουν ἀποκατασταθῆ ἤδη ὡς ἀρχές κοινωνικῆς καὶ κρατικῆς ὀργάνωσης, ἐνῶ στο ἕτερο μέρος κυβερνοῦν οἱ ἀντιθέσεις μεταξύ ἀτομικῆς κατοχῆς τῶν μέσων καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τῶν δυνάμεων ποὺ παράγουν μὲ τὰ ἐν λόγω μέσα.

Στὸ πρῶτο μέρος οἱ ἐπιστῆμες ἀνοῦν καὶ ἡ κοινωνία ἀντλεῖ ὅλες τὶς συνέπειες, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ἱστορικῶς δυνατοῦ. Ἡ Σοβιετικὴ Ἑνωσις ἔγινε ἤδη ἡ δευτέρη βιομηχανικὴ δύναμις τοῦ κόσμου, ἔρχεται δὲ πρώτη στο πεδίο τῆς ἐπιστῆμης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος. Τὴν ἀντῆσι αὐτῆ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὑπὸ καθεστῶς σοσιαλιστικοῦ βίου, ποὺ παρατηροῦμε σήμερα τόσο στὴν ΕΣΣΔ, ὅσο καὶ στὶς λοιπὲς σοσιαλιστικὲς χώρες, τὴν εἶχε ἤδη προδιαγράψει ὁ Ἐνγκελς ὡς ἐπικειμένην, ὅταν στὴν εἰσαγωγῇ τοῦ Ἀντιντούρινγκ ἐσημείωνε τὰ ἑξῆς καταπληκτικά :

«Μόνον ἡ ἐνσυνείδητη ὀργάνωσις τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς μὲ σχεδιασμένη παραγωγὴ καὶ σχεδιασμένη διανομὴ, ἔμπορεῖ νὰ ὑψώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ὑπεράνω τῶν ἄλλων ζώων, στο πεδίο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἀκριβῶς ὅπως στο πεδίο τῶν εἰδικῶν βιολογικῶν σχέσεων τοὺς ὕψωσε ἡ παραγωγὴ γενικά. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις καθιστᾷ μιὰ τέτοια ὀργάνωσις κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερον ἀπαραίτητη. Καὶ κάθε ἡμέρα ὀλοὸν καὶ περισσότερο δυνατή. Ἀπ' αὐτὴν καὶ ἀρχίζει τὴν χρονολογία τῆς ἡ νέα ἱστορικὴ ἐποχῆ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ μαζί τους ὅλα τὰ πεδία τῆς δράσεώς τους, ἰδιαίτερα δὲ ἡ Φυσικὴ, θὰ ἔχουν τέτοιες ἐπιτυχίες ποὺ θὰ ἐπισκιάσουν ἐξ ὀλοκλήρου, πᾶν ὅ,τι ὡς τὰ τώρα ἔγινε».

Στὸ ἕτερο ὅμως μέρος τῆς κατοικημένης γῆϊνης ἐπιφάνειας, τὸ λεγόμενο «δυτικὸς κόσμος», οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες παρουσιάζουν ἐπίσης πρόοδο, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅμως ἡ κοινωνία δυσκολεύεται ν' ἀντλήσῃ συμπεράσματα καὶ νὰ

σύρη τις αναγκαῖες συνέπειες. Οἱ δυτικές κοινωνίες ἐξακολουθοῦν νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ τὴν συμπτωματοκίτητα, χωρὶς ἢ δρᾶσις πού ἀναπτύσσουν νὰ ἐπιδέχεται σχεδίασι σκοποῦ, κατ' ἀναλογία μέσων. Οἱ ἀνεξέλεγκτες δυνάμεις εἶναι ἐδῶ πολὺ πιὸ ἰσχυρὲς ἀπὸ ὅ,τι φαίνονται. Καὶ τὸ τυφλὸ παιχνίδι τους, ἢ ἐπιδιώξι μὲ ὅλα τὰ μέσα τοῦ μειζονος κέρδους — ὑποτάσσει τὰ πάντα καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν κατάκτησι ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἢ τις κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης. Τὰ συγκεκριμένα δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης; κυριαρχεῖ ἢ τάσι νὰ ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὰ σύνθετα γενικὰ θεωρητικὰ δεδομένα, κατὰ τρόπο πού ὁ σύγχρονος ἐπιστήμων νὰ ἀπομακρύνεται σιγά-σιγά ἀπὸ τὸν θεωρητικό. Γίνεται ἕνας εἰδικὸς ἐμβαθὺς στὸ πεδίο τῶν εἰδικῶν γνώσεων. Ταυτόχρονα ἔμως καὶ πολὺ ἡμιμαθῆς. Ἡ ἐποχὴ μας, ἐποχὴ θριάμβου τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας σημειώνεται ἔτσι μὲ τὴν ἀπουσία φιλοσοφικῆς συνθετικῆς σκέψεως. Μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ τὴν χαρακτηρίσῃ κανεὶς ἐποχὴ θριάμβου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ παράλληλης παρακμῆς τῆς φιλοσοφίας.

Ἄν στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐπιζητούσαμε, πρὸς στιγμὴν, νὰ ἀποκαταστήσουμε, ἱστορικὲς συσχετίσεις, θὰ λέγαμε, ἀναφερόμενοι στὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, τὸ ἀφαιρετικῶς καὶ ὀρθολογιστικῶς σκέπτεσθαι τῶν Ἀρχαίων, συνέλαβε καὶ ἐπεξεργάσθη τὸ θεώρημα, πρὶν ἀκόμα προηγηθῆ ἢ πρὶν προηγηθῆ ἡ πειραματικὴ, ἢ ἡ ἐμπειρικὴ κατάδειξις του. Ἐνῶ στὴν ἐποχὴ μας ἡ πειραματικὴ κατάδειξις τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἡ ἀξιοποίησις τῆς ἐπὶ μέρους γνώσεως, δὲν συνοδεύεται οὔτε καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἀντίστοιχην, σύνθετην θεωρητικὴν ἐποπτικὴν διατύπωσιν. Δυόμισιν χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ τὰ τωρινὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας στὴν ἐποχὴ μας, πρὶν ἐπιτευχθῆ τὸ περαιτέρω διαιρετὸν τῶν μορίων τῆς ὕλης, ὅπως εἶναι ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου π.χ. καὶ ἡ ἀξιοποίησις της πρὸς παραγωγὴν ἐνεργείας, οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Ἰώνιοι φιλόσοφοι, εἶχαν προσδιορίσει ἤδη ὅτι: «τὰ ἀντικείμενα γεννῶνται ἀπὸ τὴ συνάρτησι τῶν ἀτόμων». Στὸ πρόσωπό τους ἡ Φιλοσοφία ἐδικήθη τις θετικὲς ἐπιστῆμες, γιὰ τὴν τρομὴν καθυστέρησί τους, ὅπως καὶ ὁ Ἐνγκελς λέγει. Στὸ πρόσωπο ἔμως τῶν τωρινῶν ἐπιστημόνων τοῦ δυτικοῦ λεγόμενου κόσμου, φαίνεται νὰ εἶναι οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες πού ἐκδικοῦνται τὴν Φιλοσοφίαν. Ἔτσι, ἀντὶ π.χ. ἡ σημερινὴ τεράστια πρόοδος στὸ πεδίο τῆς Ἀτομιστικῆς νὰ σημειώσῃ τὸν θρίαμβον τῆς ματεριαλιστικῆς ἀρχαιοελληνικῆς σκέψεως (Λεύκιππος, Ἡράκλειτος, Ἐπίκουρος, Δημόκριτος), ἐξακολουθεῖ νὰ τηρεῖται σιγῇ. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ συναγωγὴ φιλοσοφικῶν συμπερασμάτων ἀπὸ τὰ τωρινὰ ἐπιτεύγματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ὀδηγήσῃ κατ' εὐθεῖαν στὸν διαλεκτικὸ ὕλισμόν καὶ στὴν ἀντίστοιχην ματεριαλιστικὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας, ὁπότε θὰ καταλήγαμε στὴν προσεπικύρωσιν τῆς μαρξικῆς διδασκαλίας καὶ συνεπῶς στὸ ἀναπότρεπτον τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς.

Ἡ ἀπομόνωσι αὐτῆ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἐπιστήμονα ἀπὸ τὴν Φιλοσοφία, πού καταλήγει τελικὰ εἰς βᾶρος τῆς ἐπιστήμης, ὀδηγεῖ σὲ μιὰν ἀναρχία συνειδήσεων, σὲ μιὰ πολυμορφία καὶ σ' ἓνα ἀνισούψές, δὲν ἐπιτρέπει δὲ στὸν ἄνθρωπο νὰ ἀποκαταστήσῃ μιὰ ἐνότητα καὶ μιὰ ἰσορροπία σκέψεως. Ἐξακολουθοῦν π.χ. τὰ θεολογικὰ σεμινάρια νὰ καταρτίζουν θεολόγους, παράλληλα μὲ τὶς πανεπιστημιακὲς σχολὰς πού καταρτίζουν φυσικοὺς. Καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν συναντίληψιν τοῦ Θεοῦ ἐπιστήμονες, πού ὡστόσο δὲν ἀσχολοῦνται καὶ δὲν ἐρευνοῦν, παρὰ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, μακρὰν ἀπὸ κάθε ἰδεαλιστικὴ ἀντίκρουσιν τοὺς.

Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς γίνεται αὐταπόδεικτο ὅτι ἀνακύπτει σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀναγκαίου καὶ καταδεικτοῦ καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συμπεράσματος, τὸ ὁποῖο ἢ κοινωνία ἀπωθεῖ. Νικᾷ δὲ ἡ συνείδησις τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Καὶ ὁ ἐπιστήμων ὑποχωρεῖ. Ἄρνούμενος ἢ μὴ ἔμπορῶν νὰ συναγάγῃ γενικὰ θεωρητικὰ συμπεράσματα, ἀπὸ τὸ ἐπὶ μέρους ἐπιστημονικὸ ἔργο πού ἐπιτελεῖ ὁ ἴδιος.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ γεγονός πού κυριαρχεῖ στὶς δυτικὲς κοινωνίες καὶ προκαλεῖ σύγχισιν, ἢ μαρξικὴ θεωρία ἀντικαθιστᾷ τὴν διασχόρπισιν αὐτῆ τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως, ἀπὸ μιὰν ἐνότητα πού ἀγκαλιάζει τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ φαινόμενα τῆς κοινωνίας, κατὰ συνάρτησιν νόμων τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψὶ αὐτῆ δὲν ἀπομακρύνει, ἀλλὰ πλησιάζει τὸν ἐπιστήμονα στὴν ἐπιστήμη, τὴν ἐπιστήμη στὴν κοινωνία καὶ τὴ Φιλοσοφία στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες. «Ἐμεῖς οἱ σοσιαλισταὶ ματεριαλισταὶ προχωροῦμε καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ τῶν σχέσεων, ἀρκετὰ πέραν ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς ἐπιστήμονες», ἔγραφεν ὁ Ἐνγκελς.

Ἡ μαρξικὴ κοσμοθεωρία εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς γερμανικῆς χεγκελιανῆς σκέψεως, κριτικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ ἀναποδοθετημένης, τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς παγκοσμιότητος τῶν οἰκονομικῶν νόμων, πού ἀποκαθιστοῦσε καὶ τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὡς προϋποθέσεως ἀγώνων πρὸς οἰκοδόμησιν νέου ἰδεώδους. Οἱ βαθύτερες ὅμως ρίζες τῆς μαρξικῆς κοσμοθεωρίας, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν ἀρχαιοελληνικὴ φιλοσοφία, ἰδιαίτερα δὲ στὶς σχολὰς ἐκείνες, πού μὲ ἀσήμαντες σχεδὸν καταδείξεις ἐπεχείρησαν νὰ θεμελιώσουν τὸ ὕλικὸς ὑπαρκτὸ τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς κινήσεως τῆς ὕλης, χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζουν ἐξωγενεῖς ὑπερφυσικὲς δυνάμεις, πού νὰ κυβερνοῦν ἢ νὰ ἐλέγχουν — στὶς σχολὰς τῆς διαλεκτικῆς ματεριαλιστικῆς ἀρχαιοελληνικῆς σκέψεως. Γι' αὐτὸν δὲ ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ ὁ μαρξισμὸς ἀποτίει μέσῳ τοῦ Ἐνγκελς, φόρον τιμῆς στὴν φιλοσοφικὴ ἀρχαιότητα. Μιλώντας γιὰ τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Ἐνγκελς γράφει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά :

«Αὐτό, ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες πού μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ γυρίζουμε καὶ νὰ ξαναγυρίζουμε, τόσο στὴ φιλοσοφία, ὅσο καὶ σὲ

πολλά άλλα πεδία, στις επιτεύξεις του μικρού αυτού λαού (σ.μ. έννοει τήν 'Ελλάδα), ή παγκοσμιότητα της σκέψης και της δράσεως του όποιου, του έξησφάλισαν στην εξέλιξι του ανθρώπου μιὰ θέσι τέτοια, στην όποια κανείς άλλος λαός δέν μπορεί νά διατείνεται).

* *

Είτε λοιπόν στην ματεριαλιστική της απόδοσι, είτε στην πλατωνική της σύνθεσι και την άριστοτελική επεξεργασία της, στους 'Ελεάτας ή στους Σοφιστάς, στους Σωκρατικούς ή στους Στωικούς της έλληνοιστικής περιόδου, την άντικρύσουμε, ή άρχαιοελληνική σκέψις συνιστά — μαζί και με την βουδιστική — μιὰ άρχική θεμελίωσι του λογικώς σκέπτεσθαι του ανθρώπου, γι' αυτό δέ και είναι ή πηγή της Φιλοσοφίας. Κάθε Φιλοσοφία άρχίζει από την 'Αρχαία 'Ελλάδα. Και ή Μαρξική επίσης, δέν άποτελεί έξαίρεσι. Οί 'Ιώνιες Σχολές της άρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, καταχωνιασμένες στα ύδατα των αδύτων του μονοθειστικού χριστιανικού καθολικού έποικοδομήματος και συνεχώς άπωθούμενες από τις ιδεαλιστικές έρμηνείες που έκαλούντο τώρα νά έξυπηρετήσουν τις άνερχόμενες άστικές κοινωνίες της Εύρώπης, άνεύρισκαν μετά πάροδο χιλιάδων έτών στην μαρξισμό μιὰ άνεπιφύλακτη άναγνώρισι και άποκαθίσταντο ως ιστορικές θεμελιώσεις μιās θεωρίας, που έπρόβαλε με δικαιολογημένες άπαιτήσεις νέας έρμηνείας του κόσμου και της ανθρώπινης κοινωνίας. 'Η ματεριαλιστική φιλοσοφική σκέψις των 'Αρχαίων, έκαλείτο τώρα νά προσφέρει μιὰ νέα συμβολή — την πραγματική συμβολή της — στο γίνεσθαι των ανθρώπων και κατελάμβανε τή θέσι της στην θεμελίωσι του φιλοσοφικού μαρξικού οικοδομήματος, που τό βλέπουμε νά έγείρεται σήμερα ω-οικοδόμημα κοινωνικού βίου σε χώρες τεράστιες και σε κοινωνίες έκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων, όπως στην ΕΣΣΔ, στην Κίνα και σε άλλες χώρες. 'Από την πλευρά αυτή ήμπορούμε νά είπούμε ότι ή επικράτησις του σοσιαλισμού στην γήινη σφαίρα σημειώνεται με μιάν έπανεμφάνισι της κλασσικής κριτικής ματεριαλιστικής φιλοσοφίας, ή δέ πρόσδος της άτομιστικής στην εποχή μας, έπαναφέρει στο προσκήνιο τις φυσιογνωμίες των άρχαίων άτομιστικών φιλοσόφων, του Δημοκρίτου και των άλλων. Και γενικώτερα άλλωστε, ό μαρξικός σοσιαλισμός θά παρουσιάση στο νέο κοινωνικό στερέωμα, την ελληνική κλασσική άρχαιότητα, μέσα σ' ένα νέο φώς, έπειδή αυτός περισσότερο από κάθε άλλη κοινωνική ιδεολογία δικαιούται νά επικαλεσθί τους άρχαίους φιλόσοφους, από την πλευρά των άρχων που άποκαθιστά και διακηρύσσει. "Έχουμε άλλωστε έδώ πάλι τον "Ενγκελς, ό όποιος άναφερόμενος στα επιτεύγματα των νεωτέρων θετικών έπιστημών, γράφει :

«Και νά πάλιν, πάμε ξανά στις άπόψεις των θεμελιωτών της ελληνικής Φιλοσοφίας, επί του ότι όλη ή φύσις — από του έλαχίστου μορίου της μέχρι του μεγίστου σώματος, από τον κόκκο της άμμου έως τον ήλιο,

ἀπὸ τοῦ μονοκυττάρου μέχρι τὸν ἄνθρωπο, τελεῖ μέσα σὲ μιὰν αἰώνια ἐμφάνισι καὶ φθορά, μέσα σὲ μιὰν ἀκατάπαυστη ροή, σὲ μιὰν ἀδιάκοπη κίνησι καὶ ἀλλαγὴ. Μὲ τὴν οὐσιαστικὴ αὐτὴ διάκρισι καὶ μόνον, ὅτι αὐτὸ πού στοὺς "Ἕλληνας ἦταν μιὰ μεγαλοφυῆς ὑπόθεσις, ἔγινε τώρα σ' ἐμᾶς τὸ ἀποτέλεσμα αὐστηρὰ ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως, πού στηρίζεται στὴν πείρα καὶ ἔχει ὡς ἐκ τούτου πιὸ καθωρισμένη καὶ καθαρὴ μορφή».

Τὴν σημασία καὶ τὴν βαρύτητα τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ματεριαλιστικῆς φιλοσοφίας στὶς νέες σοσιαλιστικὲς κοινωνίες τοῦ κόσμου, μᾶς τὴν ἐπιβεβαιώνουν τὰ ἐκεῖ τελούμενα. Στὴν ΕΣΣΔ π.χ. ἡ ἔρευνα καὶ ἡ μελέτη τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων καταλαμβάνει ἕναν ὄλοον καὶ μεγαλύτερο χῶρο.

Ἡ προβολὴ αὐτῆ τῆς ἀρχαιοελληνικῆς φιλοσοφίας μὲ τὶς πρώτες ἐπιτεύξεις τῆς στὸ πεδίο τῆς ἀφαιρετικῆς ἐρεύνης τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀπὸ τὸν μαρξικὸ σοσιαλισμό, εἶναι ταυτόχρονα καὶ προβολὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς μαρξικῆς κοσμοθεωρίας, στὴ διαμόρφωσι τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαιοελληνικὴ ὕλιστικὴ σκέψις ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο. Ἡ διαλεκτικὴ, ὡς μέθοδος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἡ διαλεκτικὴ, ὡς ἀντανάκλασις τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ὕλικου κόσμου, μέσῳ στὸν ὁποῖο ὑπάρχομε καὶ ἐμεῖς καὶ ἡ σκέψις μας, ἀνεύρισκε τώρα στὸν Ἡράκλειτο καὶ στοὺς ἀτομιστικὸς φιλοσόφους μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ὑποκειμενικὲς προϋποθέσεις τῆς, ἂν δὲ ἀποδεχθοῦμε ὅτι, ὁ διαλεκτικὸς ματεριαλισμὸς τοῦ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς ὑπῆρξεν ἡ ἄρνησις τοῦ γεγκελιανισμοῦ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ὅτι ἀντέστρεψε τὶς σχέσεις ἐξαρτήσεως, ὕλης καὶ σκέψεως, πού ἡ γεγκελιανὴ ἰδεαλιστικὴ διαλεκτικὴ καθιέρωνε, τότε εἶναι φανερό ὅτι, ἡ ἄρνησις αὐτὴ εἶναι μιὰ ἄρνησις τῆς ἀρνήσεως, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἴδια ἡ Φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ, ὑπῆρξεν ἡ ἄρνησις τοῦ ματεριαλιστικοῦ περιβλήματος τῆς ἀρχαιοελληνικῆς νατοῦρ-φιλοσοφίας, ἡ ὁποία καὶ στέκει ἔτσι ὡς ἱστορικὴ προϋπόθεσις. Λέγει ἄλλωστε ὁ Ἐνγκελς :

«Ὁ Μάρξ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος εἴμασταν ἴσως οἱ μόνοι πού ἐθέσαμε ὡς σκοπὸ μας, νὰ διασώσουμε τὴν ἐνσυνείδητη διαλεκτικὴ, ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ γεγκελιανισμοῦ καὶ νὰ τὴν εἰσαγάγουμε στὴν ματεριαλιστικὴ ἐρμηνεία τῆς φύσεως».

Ἡ ματεριαλιστικὴ αὐτὴ διαλεκτικὴ, ἡ ὁποία, ὅπως ἔχει ἤδη λεχθῆ, δὲν ἀναγνωρίζει παρὰ τὴν ἀδιάκοπη ἐμφάνισι καὶ φθορὰ τῶν φαινομένων, ἀποτελεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια, μιὰν ἀντανάκλασι φυσικῶν νόμων στὸ πεδίο τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως. Ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσι, μέσα στὴν ὁποία ἡ ἀμοιβαία ἐξάρτησις τῶν ἀντικειμένων ἔχει διαλεκτικὸ χαρακτῆρα. Εἶναι συνεπῶς ἀντίθετη πρὸς τὴν ἰδεαλιστικὴ διαλεκτικὴ τοῦ Χέγκελ :

«Ἡ διαλεκτικὴ μου μέθοδος — ἔγραφε ὁ Μάρξ — δὲν διαφέρει μόνον βασικὰ ἀπὸ τὴν μέθοδο τοῦ Χέγκελ, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετό τῆς. Γιὰ

τὸν Χέγκελ τὸ προτσές τῆς σκέψεως, τὸ ὁποῖον ἔγινε γι' αὐτὸν αὐτόνομο, ὑπὸ τὸ ὄνομα Λογική, δημιουργεῖ, γεννᾷ τὴν πραγματικότητα. Σὲ μίνα ἀντιθέτως, ἡ ἰδέα δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ ἡ ὕλη μετατοπισμένη καὶ μετασχηματισμένη στὸ ἀνθρώπινο μυαλό».

Σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωση αὐτὴ τοῦ Μάρξ, ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ποὺ ἀντανακλάται στὶς συνειδήσεις μας διὰ μέσου τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ὑπαρκτὸς καὶ διαιρετὸς. Τοῦτο πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐξέλιξή μας ὡς φυσικῶν ὄντων καὶ ὡς κοινωνίας. Ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ ἀποκαθιστοῦμε ὀλοὲν καὶ στενωτέρες σχέσεις μὲ τὰ φυσικά μας περιβάλλοντα καὶ συσσωρεύουμε πείρα, λαμβάνουμε, στὴν πρακτικὴ τῆς ζωῆς μας, ὀλοὲν καὶ περισσότερη γνώση τοῦ ἀντικειμενικῶς ὑπαρκτοῦ τῆς ὕλης καὶ τῆς κινήσεώς της, τῶν μορφῶν ποὺ ἐπενδύεται καὶ τῶν νόμων ποὺ τὴν κυβερνοῦν. Πιστοποιεῖται δὲ αὐτὸ πανηγυρικά, ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποία ἡ παράστασις καὶ ἡ γνωριμία ποὺ ἔχουμε ἐνὸς φαινομένου ἀνευρίσκει τὴν δικαίωσί της στὸ ὅτι, παράγουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ φαινόμενο αὐτό, ἐντὸς τῶν αὐτῶν συνθηκῶν ποὺ τὸ παράγει καὶ ἡ φύσις. Γι' αὐτὸν δὲ ἀκριβῶς τὸν λόγο, ἀπὸ τότε ποὺ ἡ Χημεία κατορθώνει νὰ παρασκευάζη, τὴν μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, ὕλες τίς οὐσίες ποὺ ἐνυπάρχουν στὰ φυτὰ καὶ στὰ ζῶα καὶ ἡ φυσικὴ Χημεία διασπᾷ τὸ ἄτομο καὶ παράγει ἐνέργεια — ἀπὸ τότε ἀκριβῶς τὸ καντιανὸ δόγμα : «τοῦ ἀντικειμένου καθ' ἑαυτό», κατέπεσεν ὀλοτελῶς.

Ἡ διάσπασις τῆς μονάδος τῆς ὕλης μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων μοριῶν της, δὲν εἶναι ἐπιτευκτὴ χωρὶς τὴν διαλεκτικὴ κατανόησι τῆς κινήσεως τῆς ὕλης, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ στὴν αἰτιατότητα (causalität) τῶν φαινομένων ἐκ συγκρούσεως ἀντιτιθεμένων στοιχείων ποὺ συνιστοῦν τὴν μονάδα. Ὁ Λένιν, ὁ ὁποῖος ἀπεκατέστησε καὶ διηύρυνε τὴν μαρξικὴ κοσμοθεωρία καὶ στὸ πεδίο τῆς φιλοσοφίας, λέγει ἐπ' αὐτοῦ ὅτι : «ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ γνῶσις τῶν ἀντιτιθεμένων στοιχείων ποὺ τὸ συνιστοῦν, ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς διαλεκτικῆς».

Ἡ φιλοσοφικὴ μαρξικὴ κατανόησις — διαλεκτικὸς ματεριαλισμὸς — γίνε-ται ἐφικτὴ, ἂν ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ προϋπόθεσι, ὅτι οἱ αἰσθήσεις μας εἶναι τὸ συνεπαγόμενον ἐπενέργειας, ποὺ τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀσκοῦν ἐπάνω μας, δὲν ἀποτελοῦν δὲ αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα. Ἐπειδὴ ἡ πραγματικὴ αὐτὴ ὑπάρχει καὶ χωρὶς ἐμᾶς, ἀνεξαρτήτως τῶν αἰσθήσεών μας καὶ τῆς συνειδήσεως ποὺ ἔχουμε γι' αὐτήν. Ἡ ματεριαλιστικὴ αὐτὴ κάτοψις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι, «βρίσκεται σὲ πλήρη συνάρτησις πρὸς τίς φυσικὰς ἐπιστῆμες, ἂν θεωρήσουμε ὅτι τὸ πρωταρχικὸ δεδομένο εἶναι ἡ ὕλη, οἱ δὲ αἰσθήσεις μας, ἡ σκέψις καὶ ἡ συνείδησις, τὰ δευτερεύοντα» ὅπως ὁ Λένιν ὑποστηρίζει.

Τὰ πράγματα τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὑπάρχουν, τὰ γνωρίζουμε εἴτε ὄχι. Τὰ ἄτομα π.χ., ὡς διαιρετὰ συστατικά μόρια τῆς ὕλης, ὑπῆρχαν καὶ πρὶν τὰ ἀνακαλύψουμε, τὰ δὲ ἠλεκτρόνια πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅταν ἐγινε λόγος γι' αὐτά. "Ὅλα δὲ τὰ ὕλικά ἀντικείμενα εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ὑπαρκτὰ καὶ μόνον ὡς τέτοια, ὑποπίπτουν στὶς αἰσθήσεις μας, ὑπόκεινται στὴν γνώση μας, γίνονται συλληπτὰ καὶ νοητὰ. Ἡ γνῶσις μας ὅμως γι' αὐτὰ εἶναι σχετική, ἐπειδὴ περιλαμβάνει μιὰ ὀλόκληρη διαδικασία σχέσεων ἀνθρώπου καὶ φύσεως, καθὼς καὶ σχέσεων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Κριτήριο εἶναι ἐδῶ ἡ συσσωρευμένη πείρα, ἡ ὁποία καὶ μετατρέπεται βαθμιαία σὲ γνώση τῶν ιδιοτήτων, ποὺ ἔχουν τὰ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τῶν ἀμοιβαίων ἐξαρτήσεων, ποὺ τὰ χαρακτηρίζουν. Ἡ δύναμις τῆς θεωρίας ἀντανάκλᾳ ἐδῶ στὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐξ ἀντικειμένου, αὐτὸ δὲ καὶ καταδεικνύει τὴν δυνατότητα ἐξ ἀντικειμένου γνώσεως. Ἡ γνῶσις αὐτὴ δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων δεδομένη, οὔτε ἀπόλυτος εἶναι, κατακτᾶται ὅμως, μέσα σὲ μιὰ ἐναλλαγὴ θεωρίας καὶ πράξεως, μ' ἓναν ἀμοιβαῖο ἀλληλοεπηρρασμό. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ σκέψις μας δὲν ἔμπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν διαλεκτικὴν κάτοψιν τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἂν, αὐτὴ ἡ ἴδια δὲν καταστῆ σκέψις ματεριαλιστικῆ, διαλεκτικῆ — τόσον ὡς μέθοδος ὅσον καὶ ὡς οὐσία. "Ἄν δηλαδὴ, δὲν ἀντανάκλᾳ τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου στὴν ἐξέλιξίν της. Χρέος της εἶναι νὰ πλησιάσῃ τὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ τὰ γνωρίσῃ. "Ὅπερ εἶναι καὶ τὸ χρέος τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ τυπικὴ λογικὴ δὲν ὠφελεῖ ἐδῶ εἰς τίποτε, δὲν βοηθεῖ. Ἀπαιτεῖται διαλεκτικὴ ματεριαλιστικὴ σκέψις. Μὲ τὴν ὁποία καὶ μόνον ἔμπορεῖ νὰ εὐσταθήσῃ ἡ ἐπιστήμη, ἂν θέλῃ νὰ γίνῃ ἐπιστήμη πραγματικῆ. Οἱ προσλαμβάνουσες παραστάσεις, ὀδηγοῦν σὲ ἔννοιες καὶ κατηγορίες τῆς διαλεκτικῆς, οἱ ὁποῖες μετατρέπονται, ἐν συνεχείᾳ, σὲ ἀφαιρέσεις ποὺ καθιστοῦν δυνατὴ τὴν ἐπιστήμη. Μὲ τὴν βοήθειαν ἄλλωστε τῶν ἀφαιρέσεων αὐτῶν καὶ γινόμεστε ἱκανοὶ νὰ κατανοήσουμε τὰ ὕλικά ἀντικείμενα καὶ τοὺς νόμους τῆς κινήσεώς τους.

Κάθε ἐνότητα ἀποτελεῖ μιὰ ἔνωση ἀντιτιθεμένων στοιχείων καὶ κάθε φυσικὸ φαινόμενο, περικλείει μέσα του μιὰ τέτοια ἐνότητα ἀντιθέσεων, ἡ ὁποία καὶ ὀδηγεῖ τελικὰ στὸ ἀναγκαστικὸ πέρασμά του, ἀπὸ τὴν μιὰ μορφή, στὴν ἄλλη. Ἐπὶ τὴν πλευρὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν ἔχουμε ἐπ' αὐτοῦ : τὸ διαφορικὸ καὶ τὸ ὀλοκληρωτικὸ (intégral) στὰ Μαθηματικά, τὴν δράσιν καὶ τὴν ἀντίδρασιν στὴν Μηχανικὴ, τὸν θετικὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὸν ἀρνητικὸν στὴν Φυσικὴ, τὴν διάσπασιν τῶν ἀτόμων στὴν φυσικὴ Χημεία, τὴν πάλιν τῶν τάξεων στὴν Κοινωνιολογία.

Ἡ ταυτότητα αὐτὴ τῶν ἀντιθέσεων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσουμε τίς ἐνυπάρχουσες στὰ φαινόμενα τάσεις, οἱ ὁποῖες καὶ μὲν συνυπάρχουν, ἀλλὰ συνυπάρχουν μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀντιθέσεως καὶ τοῦ ἀμοιβαίου ἀποκλεισμοῦ.

Ἡ ταυτότητα τῶν ἀντιτιθεμένων στοιχείων ἀποτελεῖ τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Αὕτῃ δὲ καὶ συνιστᾷ τὴν ἐξέλιξι. Ἡ ὁποία δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀποσύνθεσι αὐτοῦ πού ὑπάρχει στὰ ἀντιτιθεμένα του. Τὰ ὁποῖα σχηματίζουν μιὰ νέα ἐνότητα ἀντιθέσεων, ἂν καὶ ἀμοιβαίως ἀποκλειομένων. Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆ ἀντίθεσι εἶναι καὶ ἡ μόνη πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσουμε τὸ ἀντικείμενο, νὰ κατανοήσουμε τὸ πέρασμα στὸ ἀντίθετό του, τὴν ἐξαφάνισι δηλαδή τοῦ παλαιοῦ καὶ τὴν ἐμφάνισι τοῦ νέου. Ἡ ἐνότητα τῶν ἀντικειμένων εἶναι συμβατικὴ, εἶναι προσωρινή, ἐφήμερη. Ἐνῶ, ἡ πάλη τῶν ἀντιτιθεμένων μέσα σ' αὐτὰ συστατικῶν στοιχείων, πού ἀλληλοαποκλείονται εἶναι ἀπόλυτη. Ὅπως ἀπόλυτη εἶναι καὶ ἡ κίνησι, ἡ ἐξέλιξι. Ἡ ἐξέλιξι αὐτῆ κατὰ Λένιν : «ἐπαναλαμβάνει, ὡς ἓνα σιγμεῖο, τὰ στάδια πού ἔχουν ἤδη ξεπερασθῆ, ἀλλὰ τὰ ἐπαναλαμβάνει κατὰ ἓναν διαφορετικὸ τρόπο καὶ σ' ἓνα ὑψηλότερο στάδιο».

Μιὰ πρώτη προϋπόθεσι τοῦ διαλεκτικῶς σκέπτεσθαι, εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ἀντικειμένου σ' ὅλες τὶς ὀψεις καὶ σ' ὅλες τὶς σχέσεις του. Εἶναι μετὰ ἡ ἐξέτασις του, ὡς ἀντικειμένου ἐν κινήσει. Ἀκολουθεῖ ὁ ἀνθρώπινος προσδιορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου πού περιλαμβάνει ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη πεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ ὄλο τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν δὲν σημαίνει παρὰ ὅτι ἡ μέθοδος γνώσεως θεμελιώνεται στὴν δράσι καὶ *vice versa*, τότε δὲ καὶ ἔχουμε μιὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ γύρω μας. Θὰ ἐπικαλεσθοῦμε ἐδῶ τὸν Λένιν καὶ πάλι, ὁ ὁποῖος λέξει ὅτι ἡ ματεριαλιστικὴ διαλεκτικὴ δείχνει «πῶς ἡ ἄγνοια γίνεται γνῶσι καὶ πῶς ἡ ἐλλιπὴς καὶ ἀνακριβὴς γνῶσις γίνεται ὀλοὲν πληρέστερη καὶ σαφέστερη.».

* * *

Ἡ μαρξικὴ κοσμοθεωρία βρῆκε στὸν αἰῶνα μας ἐπιβλητικὰς ἐπιβεβαιώσεις στὸ πεδίο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν ταξικῶν ἀγῶνων, ἐπεξεργασμένη, συμπληρωμένη καὶ περισσότερον ἀποσαφηνισμένη μέσα στὶς τρέχουσες συνθήκες ἀπὸ τὸν Λένιν, ἐγινε πρᾶξι ἐπαναστατικῆς μεταβολῆς τῆς κοινωνίας καὶ μᾶς ἄνοιξε ἔτσι τὴν ἐποχὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ ὡς καθεστῶτος κοινωνικῆς ἀταξικῆς ὀργανώσεως ἀνθρώπινου βίου, ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς γήινης ἐπιφάνειας. Στὸ δὲ πεδίο τῶν ἐπιστημῶν ἔλαβε καὶ λαμβάνει καθημερινῶς καὶ νέες ἐπιβεβαιώσεις τοῦ ἀκαταλύτου τῶν ἀρχῶν, πού ὁ Μάρξ ἐθεμελίωσεν. Ἡ θεωρία τῶν *quanta* π.χ. τοῦ Πλάνκ, καθὼς καὶ ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος τοῦ Ἀϊνστάϊν τί ἄλλο ἀποτελοῦν ἂν μὴ ἀναμφισβήτητες ἀποδείξεις, ἀναζητήσεως, στὸν διαλεκτικὸ ματεριαλισμὸ, λύσεων ἐπὶ προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος τοῦ Ἀϊνστάϊν θέτει ὡς προϋπόθεσί της, τὴν διαλεκτικὴ, ἐφ' ὅσον βεβαιώνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν συστήματα ἀπόλυτα

ἀλλὰ ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἐν κινήσει. Τὸ σύστημα μονομεροῦς ἐξαρτήσεως τὸ ἀντικαθιστᾷ ἐδῶ ἢ θεωρία τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων μεταξὺ δυνάμεων. Ἐνῶ ἡ θεωρία τῶν quanta καταδεικνύει ὅτι ἡ ἀντίληψις τῆς Φυσικῆς κατὰ τὴν ὁποία ἡ ὕλη δὲν εἶναι συνεχῆς ἀλλὰ ἔχει διάρθρωσι ἀπὸ ἄτομα, ἡ θεωρία αὕτη θὰ πρέπει νὰ ἐπεκταθῆ καὶ σὲ πράγματα ποὺ τὰ θεωρούσαμε ὡς τώρα συνεχόμενα. Ὅπως π.χ. ἡ ἐνέργεια ἢ ὁποία δὲν ἀπορροφᾶται κατὰ συνεχῆ τρόπο. Ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια ποὺ ἐκπέμπεται προσθέτει quanta, ὁ δὲ ὄγκος τῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πυκνότητά τῆς.

Ἡ ἐπίτευξις ὅμως ἐνέργειας ἀπὸ τὰ ἄτομα, ἡ διάσπασι δηλαδὴ τοῦ ἀτόμου πιστοποιεῖ τὸ ἀκατάπαυστο τῆς κινήσεως τῆς ὕλης καὶ διαβεβαιώνει περὶ τοῦ ὅτι ἡ ταυτότητα ἐν ἀντιθέσει στοιχείων, ἐνυπάρχει καὶ στὸ ἐλάχιστο μῦθόν τῆς. Ἔχουμε π.χ., ἠλεκτρόνια στὸν θετικὸ πυρῆνα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρνητικά. Τὰ πρωτόνια ὅμως τοῦ πυρῆνος εἶναι θετικά. Ἀπὸ τὴν ἄποψι αὕτη ἤμπερούμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἰσόκληρη ἢ ἀτομιστικὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ εἰσβολὴ τῆς ματεριαλιστικῆς διαλεκτικῆς στὸ πεδίο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀνεξάρτητα, φυσικά, ἀπὸ τοῦ πῶς οἱ ἴδιοι οἱ Φυσικοὶ-ἐπιστήμονες τὸν φαντάζονται καὶ τὸ ἐρμηνεύουν.

Ἡ κρίσις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας στὶς δυτικῆς λεγόμενες χῶρες, καθὼς καὶ οἱ διαφορῆς νεοιδεαλιστικῆς σχολῆς τῆς ἐν παρακμῇ ἀστικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ποὺ ἀποδίδουν τὴν κρίσις αὕτη, παρωθοῦν τοὺς ἐπιστήμονες στὸ νὰ ἀρνοῦνται τὴν πραγματικότητα. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει στὴν ΕΣΣΔ καὶ στὶς ἄλλες χῶρες τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου. Τὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι ἀνευρίσκει ἐκεῖ, στὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μιὰ ipso-facto ἀναγνώρισις. Ὁ μαρξισμὸς ἀποκαθιστᾷ ἐκεῖ τὴν ποθητὴ σύνδεσι ἀνθρώπου καὶ φύσεως, ἕνεκα ὀργανώσεως σοσιαλιστικῆς μορφῆς βίου.

* *

Οἱ ἴδιες ἀρχῆς περὶ τοῦ συνυπαρκτοῦ ταυτόχρονα δὲ καὶ τοῦ ἀσυμφιλιώτου τῶν ἀντιθέσεων ποὺ συνιστοῦν τὸν νόμο τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀρνητικοῦ καὶ ἐξηγοῦν τὴν διαλεκτικότητα τῆς ἐξελίξεως, οἱ ἴδιες αὐτὲς ἀρχῆς ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Ἰδιαίτερα δὲ στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου ὁ κατοικημένος γήινος χῶρος, ἔχει χωρισθῆ σὲ δυὸ κόσμους, ὅπως σωστὰ λέγεται : στὸν ἀνατολικὸ καὶ τὸν δυτικὸ. Στὸ σημεῖο αὐτό, οἱ κοινωνικῆς ἐπιστήμες, ἀν καὶ δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα πειραματικῆς καταδείξεως, τῆς διαλεκτικῆς τοῦ θεωρήματος, ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς πραγματικότητος τὰ ἐπιχειρήματά τους καὶ ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ ἐμβαθύνουν σ' αὐτά, ὑψώνουν ἐμπρὸς μας τὸ σημερινὸ παγκόσμιο σχῆμα τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἡ μεγίστη τῶν αἰώνων ἀντικειμενικὴ κατάδειξις τῆς ὀρθότητος τῆς διαλεκτικῆς ματεριαλιστικῆς, στὸ πεδίο τῆς κοινωνίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, στὸ πεδίο δηλαδὴ τοῦ ἱστορικοῦ ματεριαλισμοῦ. Στὸ ἕνα τρίτο

τῆς γῆς οἱ ἀσυμφιλίωτες αὐτὲς ἀντιθέσεις τῆς κοινωνίας κατέληξαν στὴν ἐξαφάνισι τῆς μιᾶς μορφῆς ἀνθρώπινου βίου καὶ στὴν ἐμφάνισι νέας. Ἐχομε ἐκεῖ τὸ διαλεκτικὸ σχῆμα τῆς ἀρνήσεως, πού ἀνακύπτει κατὰ συνέπεια συγκρούσεως ἀντιθέσεων τῆς κοινωνίας, τὶς ὁποῖες καὶ συνθέτει σ' ἓνα νέο ἱστορικὸ σχῆμα. Καὶ ἔχομε στὶς δυτικὰς χῶρας τὶς ἀντιθέσεις αὐτὲς ἐν ροῇ. Ἡ διμορφία συστήματος κοινωνικοῦ βίου, πού γίνεται τόσο ἀντιληπτὴ στὴν ἔννοια τοῦ χώρου, ἀπορρέει ἐδῶ, ἀπὸ μιᾶ ἀταξικῆ κοινωνία ἐν σχηματισμῶ κατέναντι μιᾶς ταξικῆς κοινωνίας—τῆς δυτικῆς—ἐν παρακμῇ. Ἡ ἀναπαραγωγὴ τῆς δευτέρας αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καθιστᾶ βαρύτερες τὶς ἐνυπάρχουσες ἐν ἑαυτῇ ἀντιθέσεις, ἐνοποιεῖ τὶς διαιρέσεις τὶς κάθετες—τοῦ χώρου—πρὸς τὶς διαιρέσεις τὶς ὀριζόντιες—τῆς κοινωνίας—καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἐξαφάνισι τῶν δευτέρων πρὸς ὄφελος τῶν πρώτων. Ἐνα τέτοιο δίμορφο σχῆμα, πού καταδεικνύει τὸ προτσὲς τῶν ἀντιθέσεων ὄχι μόνον στὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ στὸ γίνεσθαι, ὄχι μόνον στὸ ἓνα στάδιο ἀλλὰ καὶ στὸ ἐπόμενο, ἢ ἀνθρωπότητα τὸ ἔχει γνωρίσει καὶ πρὶν, μὲ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Κρόμβελ στὴν Ἀγγλία π.χ. καὶ ἀργότερα. Ὅμως δὲν τὸ εἶχε ἐμπρὸς τῆς τόσον καθαρὰ ὅσον αὐτὴ τὴν στιγμῆ. Ἄς ξαναγυρίσουμε ὅμως στὸν Μάρξ :

«Ἡ μαρξιστικὴ ἐρμηνεία τῆς ἱστορίας — λέγει —, ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ παραγωγὴ κατ' ἀρχὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἢ ἀνταλλαγῇ τῶν προϊόντων σχηματίζουν τὴν βᾶσι κάθε κοινωνικῆς τάξεως. Σὲ κάθε δεδομένη κοινωνία, οἱ δύο αὐτοὶ παράγοντες καθορίζουν τὴν διανομὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ συνεπῶς τὸν σχηματισμὸ τῆς ἱεραρχίας τῶν τάξεων, πού ἀποτελοῦν τὴν κοινωνία. Ἄν λοιπὸν θέλομε νὰ ἀνεύρουμε τὶς καθοριστικὰς αἰτίαι μιᾶς τέτοιας ἢ τέτοιας κοινωνικῆς μεταμορφώσεως ἢ ἐπαναστάσεως θὰ πρέπει νὰ τὶς ἀναζητήσουμε ὄχι στὰ κεφάλαια τῶν ἀνθρώπων, ὄχι στὴν ὑψηλὴ γνώσι τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς αἰώνιας δικαιοσύνης, ἀλλὰ στὶς μεταμορφώσεις τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγῶν. Πρέπει μὲ ἄλλα λόγια νὰ τὶς ἀναζητήσῃ ὄχι στὴν φιλοσοφία, ἀλλὰ στὴν οἰκονομία τῆς ἐποχῆς τὴν ὁποία μελετᾶ. Πόσες φορές δὲν βλέπομε στὴν ἱστορία νὰ κυριεύῃ τὶς διάνοιες ἢ ἀκαταμάχητη πεποίθησι, ὅτι οἱ ὑπάρχοντες κοινωνικοὶ θεσμοὶ εἶναι παράλογοι καὶ ἄδικοι. Ὅτι ἐκεῖνο, πού πρὶν ὑπῆρξεν ἔργον λογικῆς, ἔγινε τώρα ἄνευ ἔννοιας. Ὅτι ἐκεῖνο πού ἦταν πρὶν ἓνα εὐεργέτημα, ἔγινε ἓνα φορτίο. Τί σημαίνει αὐτὸ τὸ φαινόμενο ; Αὐτὸ σημαίνει ὅτι αἱ μέθοδοι παραγωγῆς καὶ οἱ μορφὲς ἀνταλλαγῆς ὑπέστησαν βραδέως καὶ σιωπηρῶς, μεταμορφώσεις στὶς ὁποῖες ἡ κοινωνικὴ τάξι δὲν πλαισιώνεται πλέον καθ' ὃ προσαρμοσμένη σὲ συνθηκὰς οἰκονομικὰς πού ἔχουν ἀπαρχαιωθῆ. Ἄν ἡ ἀποψὶ αὐτὴ εἶναι ὀρθή, ἔπεται ὅτι οἱ νέες οἰκονομικὲς συνθηκὰς θὰ πρέπει κι' αὐτὲς ἐπίσης νὰ περιέχουν, σ' ἓναν βαθμὸν πολὺ ἢ λίγον ἀνεπτυγμένο, τὰ μέσα τῆς ἀπομακρύνσεις ἀσυμβιβάζστων αὐτῶν ἀντιθέσεων πού ἔχουν παρατηρηθῆ. Θὰ πρέπει λοι-

πὸν νὰ χρησιμοποιηθῆ τὸ μυαλό ὄχι γιὰ νὰ ἐφεύρη τὰ μέσα αὐτά, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀνακαλύψῃ μέσα στὰ πραγματικά ὑλικά γεγονότα τῆς δεδομένης παραγωγῆς».

Οἱ σχέσεις λοιπὸν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων στὴν κοινωνία εἶναι σχέσεις ἐξ ἀντικειμένου, σχέσεις καταναγκαστικές, σχέσεις πὺ συνάπτονται στὸ πεδίο τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ ὁποία παραγωγή καὶ ἀνταλλαγή καὶ πιὸ συγκεκριμένα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι παράγουν καὶ ἀνταλλάσσουν τὰ προϊόντα τους, ἔχει προσδιοριστικὴ σημασία στὶς σχέσεις τους ὡς μελῶν μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας κοινωνίας. Κάθε μεταμόρφωσι στὸ πεδίο αὐτὸ τῶν παραγωγικῶν καὶ ἀνταλλακτικῶν σχέσεων τροποποιεῖ καὶ τὶς σχέσεις τῆς κοινωνίας. Τὸ βλέπουμε ἄλλωστε αὐτὸ καὶ τὸ ζοῦμε. Στὶς δυτικὲς χῶρες π.χ. τὶς σχέσεις τῆς κοινωνίας τὶς κυβερνᾷ ἡ ἀντίθεσι μεταξύ ἐκείνων πὺ κατέχουν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ ἐκείνων πὺ τὰ ἐργάζονται. Ἐνῶ ἡ ἀντίθεσι αὐτὴ ἔχει ἤδη ἀρθῆ στὶς σοσιαλιστικὲς χῶρες — στὴν ΕΣΣΔ καὶ στὶς λοιπές — ἐπειδὴ ἐκεῖ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἔχουν περιέλθει στὴν κοινωνικὴ ὄλότητα. Καὶ στὴν μιά ὅμως καὶ στὴν ἄλλη περίπτωσι ὁ ρόλος τὸν ὁποῖον διαδραματίζουν οἱ παραγωγικὲς σχέσεις στὸν προσδιορισμὸ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων εἶναι ἀποφασιστικός. Ἀπ' ἐδῶ δὲ καὶ ἀνακύπτει ἡ βαρῦτητα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ὡς ἐπιστήμης καὶ ἡ βαρῦτητα γενικὰ πὺ ἀποκτοῦν οἱ οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες στὴν σύγχρονη ἐξελιγμένη ἀνθρώπινη κοινωνία. "Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ μαρξικὴ κοσμοθεωρία, ἐξυπακούεται διαλεκτικὴ ματεριαλιστικὴ φιλοσοφία, ἱστορικὸς ὑλισμὸς. "Ὅταν ὅμως ἀναφέρεται ὁ μαρξισμὸς γενικὰ τὸ πρῶτο πὺ ἐξυπακούεται εἶναι ἡ οἰκονομία, οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, πὺ ἀσχολεῖται μ' αὐτές. Προβάλλει ἀμέσως τὸ «Κεφάλαιο» τοῦ Μάρξ, πὺ εἶναι καὶ ἡ πιὸ «βαθύτερη, ἡ πιὸ ἐκτεταμένη καὶ λεπτομερειακὴ ἐπικύρωσι καὶ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ, ἡ οἰκονομικὴ του διδασκαλία», ὅπως ὁ Λένιν τονίζει.

Οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων — παραγωγικὲς κατὰ κύριο λόγο — ὡς σχέσεις κοινωνικὲς πὺ εἶναι, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀπομονωθοῦν ἀπὸ τὸν ἀλληλοεπηρεασμὸ ἐνὸς συνόλου στοιχείων ἐξω τοῦ καθ' αὐτὸ οἰκονομικοῦ χώρου, ὅπως δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀναλυθοῦν ἐξω τοῦ χθές, τοῦ σήμερα καὶ τῆς αὔριον, ἐξω δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ τους σχετικότητα. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψὶ εἶναι δυνατὸ νὰ λεχθῆ ὅτι ὅσονδῆποτε, μακροζῶα καὶ ἂν εἶναι μερικὰ φαινόμενα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὅπως π.χ. ἡ ἰδιοκτησία, πὺ προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται τὴν μὴ ἰδιοκτησία — καὶ ὅσονδῆποτε καὶ ἂν οἱ ἐπισυμβαινουσες μέσα στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐνδιάμεσες ἐξελίξεις δὲν τὰ ἐξαφανίζουν, ἀλλὰ τὰ διατηροῦν καὶ τὰ ἀναπαράγουν, κατὰ μιὰ ἔννοια (ἡ μικρὴ χωρικὴ ἰδιοκτησία π.χ. ἡ ἡ χειροτεχνία ὑπῆρχε καὶ στὴν Ἀρχαιότητα) γεγονὸς εἶναι ὅτι ἀπο-

τυπώνουν κάθε φορά και νέες καταστάσεις σχέσεων, νέες διέπουσες σχέσεις κατ' ἐξάρτησι τῶν ὁποίων και τελούν. Τὸ χρῆμα π.χ. ὡς μέτρο ἀξίας και κυκλοφορίας και μέσο πληρωμῶν ὑπῆρχε και στήν Ἀρχαιότητα τήν δική μας και στήν ρωμαϊκή, στόν Μεσαίωνα και μετέπειτα και φυσικά και σήμερα. Καθ' ὅλες δηλαδή, τίς τόσον εὐδιάκριτες και τόσο ζέχωρες ἢ μιὰ ἀπό τήν ἄλλη, ἱστορικές κοινωνικές ἐποχές. Ὑπάρχει δὲ και στήν Σοβιετική, Ἐνωσι πού εἶναι μιὰ σοσιαλιστική χώρα. Ὅμως ἄλλος ἦταν ὁ ρόλος του στήν Ἀρχαιότητα πού ἦταν μιὰ κοινωνία δουλοκτησίας, με περιορισμένες σφαῖρες ἀνταλλακτικῆς οἰκονομίας, ἄλλος κατὰ τὸν Μεσαίωνα, και ἄλλος κατὰ τήν μεταγενέστερη καπιταλιστική ἐποχή. Πρὸ παντός δὲ σήμερα και πρὸ παντός στήν σοσιαλιστική σοβιετική οἰκονομία.

Ὑπεβάσταζε τότε και διαφοροποιῶσε ταυτόχρονα σχέσεις ἀνταλλαγῆς με καθεστῶς δουλείας, ἐνῶ ὑποβοηθεῖ σήμερα καταστάσεις σχέσεων σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας (ΕΣΣΔ) τίς ὁποῖες και σταθεροποιεῖ.

Τὸ αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ λεχθῆ και γιὰ τὸ ἐμπόρευμα. Ἐμφωνίζεται πρὸς ἀνταλλαγή ὡς προϊόν ἐργασίας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων — ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀρχικοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἐργασιῶν και τῆς ἀπλῆς ἐμπορευματικῆς οἰκονομίας. Και ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμφωνίζεται και σήμερα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς σοσιαλιστικῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας, ἔνεκα συνυπάρξεως δυὸ οἰκονομικῶν τομέων — τοῦ κρατικοῦ σοσιαλιστικοῦ και τοῦ ἀγροτικοῦ τῶν κολχόζ — και μεταξὺ τῶν ὁποίων σχέσεις εἶναι σχέσεις ἀνταλλαγῆς, σχέσεις ἀγοραπωλησίας τῶν προϊόντων πού παράγονται. Τὰ προϊόντα αὐτὰ κυκλοφοροῦν ὡς ἐμπορεύματα.

Ἡ ἐπιβίωσι αὐτῆ ὀρισμένων κατηγοριῶν σχέσεων μέσα σὲ τόσον ἀπέχοντα, τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ και τόσο ριζικῶς διαφέροντα συστήματα οἰκονομικοῦ βίου, δὲν καταδεικνύει τὸ ἀναλλοίωτο και συνεπῶς τήν αἰωνιότητά τους. Πιστοποιεῖ μόνον περὶ τοῦ ὅτι μέσα στίς ἀκατάπαυστα μεταβαλλόμενες συναρτήσεις σχέσεων οἰκονομικῆς ζωῆς ὑπάρχει ἑτερογένεια στοιχείων τελούντων σ' ἓναν συνεχῆ διαφορισμὸ ὑπὸ ἄλλες ἐκάστοτε κυριαρχικές, διέπουσες τάσεις και ἐν συναρτήσει πρὸς τίς ὁποῖες και λειτουργοῦν. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἂν και τελούν, τὰ μὲν κατ' ἐξάρτησι τῶν δέ, ἂν και δὲν πύουσι νὰ εἶναι συντελεσταὶ λειτουργίας τοῦ ὅλου συστήματος, μεταπίπτουσι και ἀπὸ κύρια και ἐκφραστικὰ σχέσεων πού ἦσαν πρὶν, μετατρέπονται σὲ δευτερεύοντα και ἐξηρημένα. μέχρι τοῦ σημείου ὥστε, ἢ νέα κατὰστασι σχέσεων ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπιβιοῦν — ἢ ἐπὶ τὰ μεῖζον ἀναπαραγωγή της — νὰ συνεπάγεται τήν τελικὴ ἐξαφάνισί τους. Ἡ μορφή δουλείας π.χ. διετηρήθη στίς ἐκκλησιαστικές καθολικές γαιοκτησίες τῆς Εὐρώπης ἐπὶ μακρὸν μετὰ τήν ἐξαφάνισι τῆς δουλοκτητικῆς κοινωνίας, και οἱ σχέσεις δουλοπαροικίας συνεβίωσαν ἐπὶ πολὺ μέσα στὰ πλαίσια καπιταλιστικῶν σχέσεων μισθοδουλείας. Ἡ διατήρησι τῶν δευτερογενῶν αὐτῶν και τριτογενῶν ἐπιβιώσεων φαινομένων παλαιοτέρας μορφῆς βίου μέσα σὲ καταστάσεις οἰκονομικῶν σχέσεων νέες, δὲν καταδεικνύει τὸ ἀμετάβλητο τῶν

φαινομένων αυτών, αλλά πιστοποιεί την δυνατότητα μιας διαφορικής συνεχίσεως των παλαιών μέσων στο νέο εν τῷ μέτρῳ πού τὸ νέο αὐτὸ δηλαδή ἡ νέα διέπουσα κατάσταση οικονομικῶν σχέσεων πού κυριαρχεῖ καὶ διεδέχθη τὴν προηγούμενῃ τῆς ἀνελίσσειται, ἔχει δηλαδή καὶ διατηρεῖ τὴν δύναμι καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ ἐνοποιήσῃ τὴν οικονομικὴ ζωὴ, στὴ βάση τῶν νέων σχέσεων παραγωγῆς πού ἀποκατέστησε. Τὸ γεγονός αὐτὸ μᾶς ἐξηγεῖ τὴν μεγάλη βιομηχανικὴ ἀνάπτυξι τῆς Γερμανίας παράλληλα, μέχρι πρὸ ἐτῶν ἀκόμη, πρὸς τὴν ἐπιβίωσι τῆς μεγάλης γαιοκτησίας στὴν Πρωσσία. Ἡ τὴν κυριαρχία σχέσεων ὑψηλοῦ βαθμοῦ συγχρόνου καπιταλιστικῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως στὴν Β. Ἰταλία καὶ τὴν ταυτόχρονη ὑπαρξὶ καθυστερημένων προκαπιταλιστικοῦ βαθμοῦ σχέσεων στὴν Ν. Ἰταλία. Οἱ ἰδιοτυπίες αὐτὲς ὑπὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ καθεστῶς κυριαρχικῶν παραγωγικῶν καὶ οικονομικῶν σχέσεων πιστοποιοῦν τὴν ἀνισομέρεια τῆς ἐξελίξεως ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρος οικονομῶν σὲ διεθνὲς πεδίο, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν οικονομῶν, ὡς ἐθνικοοικονομικῶν μονάδων. Ἀποκατεστάθησαν δὲ καὶ ἐξηγήθησαν μέσα σὲ μιὰ βαθύτατη ἔρευνα καὶ ἀνάλυσι ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς νόμους ἐξελίξεως καπιταλιστικῆς μορφῆς βίου τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν μεγάλη διάνοια τοῦ Λένιν, ὁ ὁποῖος ἐπ' αὐτοῦ ἄλλωστε καὶ ἐστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ ἐρικτοῦ ὑπερπεράσεως ἐνδιαμέσων σταδίων οικονομικοκοινωνικῆς ἐξελίξεως, στὶς καθυστερημένες πρὸ πάντων χῶρες, σὲ ἐποχὴ κρίσεων τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, ὅπως ἡ παρούσα. ἐν τῷ μέτρῳ πού ἐπιτυγχάνεται μιὰ συνισταμένη, ἐπιδιώξεων προχωρημένης καπιταλιστικῆς ὑφῆς ἀντιθέσεων πρὸς ἀντιθέσεις προκαπιταλιστικοῦ περιεχομένου κατὰ συνάρτησι τῶν μὲν πρὸς τὴς δὲ ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῶν πρώτων. Τέτοιαι σχέσεις συνάρτησεως περιέχουν ὅλα τὰ τωρινὰ κινήματα τῶν ἀποικιακῶν λαῶν καὶ αὐτὲς ἔδωσαν στὸ σχῆμα τῆς «δημοκρατικῆς ἐπαναστάσεως» τὸν σημερινὸν γεωγραφικὸ τοῦ χῶρου, ὅπου χῶρες ἐν καθυστερήσει κατέλαβαν μονομιᾶς τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας ὡς φορεῖς νέων ἰδεωδῶν, τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὅποια, οἱ ἐξελιγμένες λεγόμενες χῶρες στὶς ὅποιαι ὁ μαρξισμὸς πρωτοεῖδε τὸ φῶς περιέπεσαν σὲ δευτέρη μοῖρα ὑπὸ ἐποψί παγκοσμιοῦς. Στὴν ἐπικράτησι τοῦ ἀλλόκοτου αὐτοῦ ἐκ πρώτης ὕψεως γεωγραφικοκοινωνικοῦ διαγράμματος τῆς παρούσης στιγμῆς, τὸ ὅποιο διὰ μέσου τῶν ριζικῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἀλλαγῶν πού συμβαίνουν στὸ περίγυρο τοῦ ἐκ παραδόσεως καπιταλιστικοῦ χώρου, ἀπεργάζεται τὴν ἐνοποίησι τοῦ κόσμου ὑπὸ νέο καθεστῶς σοσιαλιστικῆς μορφῆς βίου, ἡ εὐρωπαϊκὴ σοσιαλδημοκρατία διεδραμάτισε ἓνα μοιραῖο ρόλο.

*
* *

Τὸ μαρξικὸ σχῆμα τῆς πάλης τῶν τάξεων, τὰ κῶματα τῆς εὐρωπαϊκῆς σοσιαλδημοκρατίας, πού κατὰ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ τὲς ἀρχὲς

τοῦ τωρινοῦ εἶχαν προσλάβει μιὰν τόσο μεγάλη ἀνάπτυξι, τὸ μετέτρεψαν σὲ σχῆμα συνεργασίας τῶν τάξεων. Στὰ πρόσωπα μάλιστα μερικῶν ἀπὸ τοὺς πιὸ χαρακτηριστικούς ἡγέτες καὶ θεωρητικούς τῆς σοσιαλδημοκρατίας αὐτῆς ὁ μαρξισμὸς συναντοῦσε τοὺς μεγαλύτερους ἀναθεωρητὰς του. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ καπιταλισμοῦ, ὡς ἱστορικῆς κοινωνικῆς προϋποθέσεως διαφορισμοῦ τῶν τάξεων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς προλεταριοποιήσεως τῶν μεσαίων στρωμάτων καὶ τῆς ἐξ ἀντιθέτου συγκεντρώσεως καὶ συγκεντροποιήσεως τῶν μέσων παραγωγῆς στὰ χέρια μιᾶς ὁλονὲν ὀλιγάριθμης καὶ ὁλονὲν πιὸ ἰσχυρῆς μειοψηφίας, ἀντὶ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν διεύρυνσιν καὶ ἐμβάθυνσιν τῶν ἀγώνων καὶ στὴν κατὰ συνέπεια τούτου μεταβολὴν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, κατέληξε σὲ μιὰ ντεφάκτο ἀπαλλοτριώσει τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τῶν ἀπαλλοτριωτῶν ὑποχρεωθέντων εἰς ἀμοιβὰς τινὰς καὶ ἄλλας ἐκχωρήσεις πρὸς τοὺς ἐργαζομένους πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς συνεργασίας των, ἐπὶ σκοπῷ ἀποκομίσεως μεγαλυτέρων κερδῶν.

Παρουσιάσθηκε ἔτσι ἐμπρὸς στὰ μάτια τῶν δυναμένων νὰ κρίνουν, τοῦτο τὸ ἀλλόκοτον : οἱ ἐπὶ μέρους ἐπιδιώξεις τῶν ἐργατῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς των νὰ διακηρύσσωνται ὡς . . . τελικὲς ἐπιδιώξεις, μολονότι δὲ στὸ πεδίο τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ἐξελιξέως ἡ μαρξικὴ θεωρία ἀνεύρισκε καθημερινῶς καὶ νέες ἐπιβεβαιώσεις τῆς ὀρθότητάς της — ὁ ἀριθμὸς τῶν προλεταρίων π.χ. αὐξάνετο διαρκῶς ἀπὸ τοῦ 1880 καὶ ἐξῆς, στὸ πεδίο τῆς πρακτικῆς τῶν ἀγώνων ὑπῆρχε διαστροφή καὶ ἀπάρνησις ἀρχῶν ἢ συναγωγὴ ἐσφαλμένων συμπερασμάτων ὡς πρὸς τὸ ἐφικτὸν τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ μέσῳ κοινοβουλευτικῆς διαδικασίας ἢ τῆς δημοκρατικοποιήσεως τοῦ καπιταλισμοῦ. Τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐξαναγκασμοῦ καὶ τῆς βίας ἐξηφανίσθη ἀπὸ τίς συγκεκριμένους ἀναλύσεις τῶν καταστάσεων καὶ ἐκεῖνο ποὺ προεῖχε τώρα ἦταν ἡ κατάκτηση περισσοτέρων θέσεων ἐντὸς τῆς ἀστικῆς νομιμότητος.

Γνωρίζουμε τὰ τραγικὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς τῆς πορείας. Ποὺ ἀπεκορυφώθη στὴν δημοκρατία τῆς Βεϊμάρης γιὰ νὰ μεταπηδήσῃ στὴν δικτατορία τοῦ Μουσσολίνι καὶ τοῦ Χίτλερ, στὸ ἰσπανικὸ δρᾶμα καὶ στὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμο. Ἱστορικὰ δικαιώματα τῶν ἐργατικῶν τάξεων κατεπατήθησαν, ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐμαρτύρησαν, ἔθνη καὶ λαοὶ βασανίσθησαν σκληρά. Ἡ πορεία πρὸς τὸν δημοκρατικὸν καπιταλισμὸν ἢ τὸν ἀστικὸν σοσιαλισμὸν (!) κατέληξε στὸ ἀντίθετο τοῦ ἐπιδιωκόμενου γιὰ νὰ ἀποδειχθῇ στὸ τέλος ὅτι τὰ λάθη τῆς ἱστορίας πληρώνονται μὲ ἑκατομμύρια κεφαλῶν.

Ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὅποιο τὰ κόμματα τῆς εὐρωπαϊκῆς σοσιαλδημοκρατίας ὠδήγησαν τὰ ἑκατομμύρια τῶν προλεταρίων καὶ ἀπὸ τὴν ὅλην κατάστασιν αὐταπατῶν καὶ συγχύσεως στὴν ὅποια τοὺς ἔφεραν, διαστρέψαντα τὴν μαρξικὴν θεωρίαν, τὸν ἐκχυδαϊσθέντα οὕτω πως μαρξισμόν, τὸν ἀνέσυρε ξανά στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὸν ἀποκατέστησε σ' ἓνα μεγαλύτερον τώρα ὕψος ἢ φυσιογνωμίαν

του Λένιν. Στην προσωπικότητα αυτήν ήμπορούμε νά εἰποῦμε ὅτι ἡ μαρξική κοσμοθεωρία ἀνεῦρε μιὰ μεγαλύτερη πληρότητα, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῆς δράσεώς της ἦταν ἐποχὴ πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, ἐποχὴ μεταβολῶν στὸ ἀνθρώπινο κοινωνικὸ σύμπαν. Ἡ σύνδεσις θεωρίας καὶ πράξεως μὲ τὴν θεμελίωσι τοῦ ὀργάνου-φορέως τῆς δράσεως καὶ τὴν ἰδεολογική, θεωρητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀκόμα ἀνύψωσή του, στὸ μέγιστο, μᾶς ἔφερε διὰ μέσου τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν στὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1917, ἡ ὁποία κατέναντι τοῦ δημοκρατοσοσιαλιστικοῦ οἰκοδόμηματος τῆς Βεϊμάρης, στὴν διαστολίσι τοῦ ὁποίου ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ γερμανικὴ κοινωνιολογία ἀπὸ κοινῆς μὲ τὴν ἐπιστήμη τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου — τόσο καλλιεργημένη ἀλλὰ καὶ τόσο κακοποιημένη στὴν γερμανικὴ κρατικοπολιτικὴ ἀπόδοσί της — ἀντέταξε ἕναν δωρικὸν στυλ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ, μὲ ἀσάλευτη θεμελίωσι, διαστάσεων γιγαντιαίων-προσκύνημα λαῶν καὶ δημιουργήματα προλεταρίων. Πίσω ἀπὸ τὸ διαστολίστο οἰκοδόμημα τῆς Βεϊμάρης, ἡ ἱστορία μᾶς παρουσίασε ἕναν Χίτλερ. Πίσω ἀπὸ τὸν σοσιαλιστικὸν καὶ τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1917 μᾶς παρουσίασε μιὰ σοσιαλιστικὴ Κίνα 600 ἑκατομμυρίων καὶ μιὰ σειρά χωρῶν μέχρι τὰ σύνορά μας ἐκτεινομένων. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς Βεϊμάρης κατέπεσε μὲ τὴν πρώτη κρούση. Τὸ οἰκοδόμημα ποῦ ἡ Ἐπανάστασι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1917 στὴν Ρωσσία ἀνήγειρε, ἐκτείνεται τώρα ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τρίτου τῆς γῆς.

Στὴν λενινικὴ ἀπόδοσί της ἡ μαρξικὴ κοσμοθεωρία δὲν ἀποκατεστάθη μόνον ἀλλὰ διερῦνθη. Ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία πῆρε μ' αὐτὴν μιὰ νέα πορεία. Καὶ οἱ δρόμοι ποῦ εἶχαν κατακλυσθῆ ἀπὸ εἰδῶν εἰδῶν ἐμπόδια ἀνοίχθη καὶ πάλι. Στὸ πεδίο τῆς φιλοσοφίας ὁ Μαρξισμὸς ἐπλουτίζετο μὲ τίς ἐργασίες τοῦ Λένιν (Ἐμπειριοκριτισμὸς—Ματεριαλισμὸς), ποῦ κατὰ συνέχεια τοῦ Ἐνγκελς καὶ κατ' ἐπέκτασι, ἔδιναν νέες μεγάλες ὅσο καὶ πολὺπλευρες ἀποσαφηνίσεις καὶ ἀποκαθιστοῦσαν τὸν μαρξικὸν διαλεκτικὸν ματεριαλισμὸν στὸ φῶς τῶν νέων μεγάλων δεδομένων, ποῦ οἱ Φυσικὲς ἐπιστῆμες προσεκόμιζαν. Ἐνῶ οἱ ἐργασίες του στὸ πεδίο τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης (Ἰμπεριαλισμὸς — Τελευταῖο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ) προσέδιδαν στὴν μαρξικὴ οἰκονομικὴ θεωρία μιὰ νέα μεγάλη βαρύτητα.

Ἡ Θεωρία αὐτῆ, ἡ οἰκονομικὴ τοῦ Μάρξ ήμποροῦμε νά εἰποῦμε ὅτι θεμελιώνει δύο τινὰ : ἀποκαθιστᾷ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν νόμων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ποῦ κυριαρχοῦν ὑπὸ καθεστῶς καπιταλιστικῆς μορφῆς βίου καὶ θεμελιώνει τὴν οἰκονομολογίαν ὡς οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, μέσα σὲ μιὰ βαθύτατη ὅσο καὶ λεπτομερικὴ ἀνάλυσι τῶν νόμων αὐτῶν. Δεύτερον, προδιαγράφει τὸ ἀναπότρεπτον τῆς ἐξελίξεως τοῦ συστήματος καπιταλιστικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν κατεύθυνσι τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν, ὡς συστήματος ποῦ ἀνταποκρίνεται σ' ἕνα ἀνώτερο στάδιο οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, μέσα στὸ ὅποιο, αἰραμένων ὅλων τῶν ἐνδοκοινωνικῶν ἀντιθέ-

«ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσουνάκη : Τόμος 38ος (1958) Τεύχ. Δ'.

σεων, αποκαθίσταται ένότητα δράσεως και σκοπῶν στὴ βάσει τῶν δυὸ καθ' αὐτὸ ἀντιτιθεμένων και συγκρουομένων στοιχείων, πού συνιστοῦν τὴν ἀνθρώπινη κοινωνική ζωή, στὴ βάσει τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου δηλαδή και φύσεως.

Τὴν ἀποκατάστασιν ἀντικειμενικῶν νόμων πού νὰ ἰσχύουν ὑπὸ καθεστῶς καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγῆς, ὅπως εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀξίας, ὁ Μάρξ, ἡ μεγίστη αὐτῆ τῶν διανοιῶν πού ἡ ἀνθρωπότητα ἐξέθρεψεν, τὴν ἐπέτυχε μὲ μιὰ βαθύτατη, πολυσχιδῆ και λεπτομερέστατη ἀνάλυση, ἡ ὁποία, στίς ποσοτικές συσχετίσεις τῶν συντελεστῶν, πού ἡ ρικαντιανὴ θεωρία και ἐν συνεχείᾳ ὁ Σμιθ παρουσίασαν, ἀντέταξε ποιοτικές συσχετίσεις και τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἐμπορευμάτων, βάσει τῆς ἀξίας των, τὴν ἐξήτασε στοὺς φῶς τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγῆς, πού εἶναι σχέσεις κεφαλαίου και μισθωτῆς ἐργασίας.

Ἡ πηγὴ τῶν ἀξιῶν παρουσιάσθηκε τώρα ὄχι τὸ κεφάλαιο, ἡ ἐργασία και ἡ γῆς—κέρδος, μισθός, πρόσοδος—ἀλλὰ ἡ ἐργασία, ὑπὸ καθεστῶς κεφαλαιοκρατικῶν σχέσεων, πού προϋποθέτουν ἀποχωρισμὸ τῶν παραγωγῶν ἀπὸ τὰ μέσα παραγωγῆς και μετατροπὴ τῆς δυνάμεως ἐργασίας σὲ ἐμπόρευμα.

Ἡ ἐργασία, ὡς εἰδικευμένη ἀνθρώπινη δραστηριότητα, παράγει χρῆσιμα ἀγαθὰ—ἀξίες χρῆσεως. Ὡς ἀνάλωσις ὅμως ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἐνσαρκώνεται στοὺς κάθε εἶδος ἀγαθοῦ και τὸ καθιστᾷ ἐμπόρευμα. Ἀξία δηλαδή ἀνταλλάξιμη.

Ἡ ἐργασία ὅμως εἶναι και αὐτὴ ἡ ἴδια ἐμπόρευμα και εἰσερχομένη στὴν σφαῖρα τῆς ἀνταλλαγῆς ἐμπορευμάτων ὑπὸ ἴσους ἀνταλλακτικούς ἔρους—βάσει δηλαδή τῆς ἀξίας της—ἂν και θὰ μᾶς ἐξηγοῦσε ἐπαρκῶς τὸν νόμο τῆς ἀξίας στὴν ρικαντιανὴ του ἀπόδοση δὲν θὰ μᾶς ἔδινε καθόλου νὰ ἐννοήσουμε τὸ ὅλο σχῆμα τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, πού εἶναι μιὰ διαδικασία ἀναπαραγωγῆς ἀπὸ τὸ μεῖζον, παραγωγῆς δηλαδή ἀξιῶν πέραν ἐκείνων πού ἀντηλλάγησαν πρὸς ἐπιτέλεσι τῆς ὅλης παραγωγικῆς και κυκλοφοριακῆς διαδικασίας και ἀπετέλεσαν τὴν προϋπόθεσίν της.

Ἄν τὴν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀναπαραγωγικὴν αὐτὴν διαδικασίαν ἐπιζητούσαμε νὰ τὴν ἐξηγήσουμε μέσω τῆς ἀνταλλαγῆς, βάσει τοῦ ρικαντιανοῦ σχήματος, θὰ εἶχαμε τοῦτο τὸ παράλογον : ὅτι ποσότητες ἀξιῶν X ἀνταλλασσόμενες μεταξύ τους νὰ ἐπαυξάνονται και νὰ μᾶς δίνουν ἀθροιστικά δεδομένα πέραν τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους των, ἂν και ἡ ἀνταλλαγὴ τους ἔγινε βάσει τῆς ἀξίας πού ἡ καθεμιὰ τους περιεῖχε. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἀπετέλεσε μιὰ γοερὴ διάψευση τῶν θεωριῶν αὐτῶν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς «ἱστορικῆς σχολῆς» και διὰ μέσου τῶν σχολῶν «ὀριακῆς χρησιμότητος», πού ἐπιζητοῦσαν νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν νόμων μὲ ὑποκειμενικὲς ἐξηγήσεις τῆς ἀξίας, ὅπως ὁ Μπέμ Μπάβερκ ἡ ὁ σοσιαλδημοκράτης Χάλφερντιγκ, μέχρι Κέντες, τίς θεωρίες τοῦ ὁποίου και ἐπιφορτίζεται νὰ διαψεύσει μὲ γεγονότα ἡ κατὰ τίς τελευταῖες δεκαετηρίδες ἐξέλιξη.

Ἀπὸ τότε ποὺ ἡ ἐπίσημη ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐγκατέλειψε τὸ πεδίο τῆς ἐρεῦνης τῶν νόμων ποὺ κυβερνοῦν τὴν παραγωγή ὑπὸ καθεστῶς καπιταλιστικῶν σχέσεων καὶ μετεπήδησε στὸ ἀνταλλακτικὸ πεδίο, πλέουμε συνεχῶς μέσα σ' αὐτὴ τὴν σύγκριση σχολῶν καὶ θεωριῶν ποὺ ἐπιζητοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀντικειμενικότητα μέσω μιᾶς ἐντελῶς ὑποκειμενικῆς σχηματοποιήσεως τοῦ προτοσῆς τῆς παραγωγῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς, τὸ ὁποῖο ὡς τόσο δὲν εἶναι παρὰ ἓνα προτοσῆς παραγωγῆς ὕλικῶν ἀξιών μέσα στὶς ὁποῖες ἐνυπάρχει ἡ χρησιμότητα καὶ ἐνσαρκώνεται ἡ ἀνθρώπινη ἐργασία ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ ἐνσαρκώνεται. Ἡ μεταπήδηση αὐτὴ ἔχει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικό : ὅτι μὲ τὴν προβολὴ τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντος, εἴτε ὡς καταναλωτοῦ ἔχοντος ἄλφα καὶ ὄχι βῆτα προτιμήσεις ἢ ἀνάγκες, εἴτε ὡς κατόχου εἰσοδήματος ποὺ τὸ ἀποταμιεύει ἀντὶ νὰ τὸ δαπανήσῃ ἐν τῷ ὄλῳ του, εἴτε ὡς ἐπιχειρηματίου, ἀποφασίζοντος κατὰ βούλησιν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ εἶδους τὴν ἐπένδυσιν, εἴτε ὡς κράτους ποὺ χρησιμοποιοῖ δημοσιονομικὰ ἢ χρηματικὰ μέσα κατὰ «σχεδιασμὸν» πρὸς «κοινὸν ὄφελος», ἐξισώνει ὄλους τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, τοποθετεῖ τὸν καπιταλιστὴ ἐπιχειρηματία σὲ ἴση μοῖρα συμμετέχοντα στὴν παραγωγή μὲ τὸν ἐργάτη καὶ ἀφοῦ τοὺς καταστήσῃ ἴσους, ἐν τῇ ἐνόῳ τῆς θυσίας, τοῦ μὲν ἐργάτου ἐκτελοῦντος, τοῦ δὲ ἐπιχειρηματίου διευθύνοντος, ἐξηγεῖ τὴν ἀνισότητα τῶν εἰσοδημάτων μὲ τὴν ποιοτικὴ ἀνισότητα τῶν συμμετεχόντων στὴν διαδικασία τῆς δημιουργίας των, ὅποτε τὰ μεγάλα εἰσοδήματα παρουσιάζονται ὡς δημιουργήματα μεγάλων ἐπιχειρηματικῶν προσωπικοτήτων, τὰ μικρὰ δὲ ὡς ἀνταποκρινόμενα σὲ μιὰ μέση συμμετοχὴ, ἀποδίδει δὲ γενικὰ τὴν ἄνιση κατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων στὴν κατὰ ἄνισον βαθμὸν συμμετοχῆς σ' αὐτὰ—στὴν παραγωγή τους—τῶν προσωπικῶν συντελεστῶν. Στὴ βία αὐτῆ, ἡ ἀτομικότητα τοῦ μεγάλου ἐπιχειρηματίου κυριαρχεῖ ἐπάνω στὶς πολλὰς ἀτομικότητες τῶν μικρῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ κατὰ μείζονα λόγο στὸ πλῆθος τῶν ἐργαζομένων. Εἰσάγει δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα ἓνα εἶδος Καρλαὺλισμοῦ στὴν οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ στὴν οἰκονομικὴ πραγματικότητα.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχουμε πλέον ἐπιστήμη ἀλλὰ μιὰ ἀπολογητικὴ τῆς κοινωνίας τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ δὲν εἶναι πλέον ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐκείνη ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ τὴν δυνατότητα νὰ κατανοήσουμε τὴν ἀναγκαιότητα τὸ «οὐκ εἶν' ἄλλως γενέσθαι», ἀλλὰ... ἡ ψυχολογία. Ἡ τάσις αὐτὴ καλλιεργήθηκε δυστυχῶς καὶ μέσα στὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα, οἱ θεωρητικοὶ τῶν ὁμοίων ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἐπιχειρηματολογία τῶν ἀπολογητῶν.

Ὁ καθηγητὴς Cole π.χ. ἄγγλος Λεὺμποριστὴς (ἐργατικὸς) στὸ βιβλίον του ποὺ ἐξεδόθη πέρσι ἐπὶ τῶν «Μεταπολεμικῶν συνθηκῶν στὴν Ἀγγλία»¹ ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ταξικὸι ἀγῶνες ἔπαυσαν πιά νὰ εἶναι ἀγῶνες μεταξύ ἀνί-

1. J. D. H. Cole : The Post-War Condition of Britain London 1957.

σων και έγιναν αγώνες άμιλλας μεταξύ ΐσων στην βάση της άμοιβαίας κατανοήσεως!!

Η νομική αυτή εξέλιξις των συντελεστών εργασίας και κεφαλαίου— μένει παραπονούμενος ο γαιοκτήτης—ή όποία ούσιαστικώς καταφεύγει στην κλασσική άποτύπωση της πράξεως άγοράς και πωλήσεως «υπό ΐσους ΐρους» για να έκφράσει την ισότητα των συντελεστών, δέν είναι παρά ή άπολογητική του καπιταλισμού. Σ' αυτήν άλλωστε την τόσο «λογική» πράξη άγοραπωλησίας και υποκρύβεται ή ούσία της καπιταλιστικής έκμεταλλεύσεως της εργασίας, που είναι ή άγορά του έμπορεύματος εργατική δύναμις στην άξία του και ή έν συνεχεία χρησιμοποίησις του, ή αξιοποίησή του δηλαδή, στην καθ' αυτό διαδικασία της παραγωγής, προς παραγωγή επί πλέον άξιών και ιδιοποίηση των άξιών αυτών από τους κατόχους των μέσων. Μεταξύ εκείνων των άξιών που ή δύναμις αυτή εργασίας, στρατευμένη στην ύπηρεσία του κεφαλαίου, παράγει και της άξίας στην όποία ή ΐδια ανταλλάσσεται υπάρχει διαφορά. Ο κάτοχος των μέσων παραγωγής και άγοραστής της δυνάμεως εργασίας «στην άξία της» ιδιοποιείται την διαφοράν αυτή και προσπαθει να την καταστήση μεγαλύτερη. Είτε με την άπόλυτη υποβίβαση του μισθοϋ, είτε με την όνομαστική ύψωσή του και την πραγματική μείωσή του, είτε με την ύψωση της παραγωγικότητας της εργασίας και την παράλληλη ύψωση των εργατικών εισοδημάτων μέσα σε μιá κατά πολύ μεγαλύτερη ύψωση των καπιταλιστικών εισοδημάτων. Στην συγκεκριμένη άποσαφήνιση των ποσοστωίων αυτών σχέσεων μεταξύ άμοιβής εργασίας και συνεισφορής εργασίας παρεμβαίνει ο ταξικός αγών, ο όποιος και διαδραματίζει τον άποφασιστικό ρόλο.

Ο κ. John Strachey όμως στέλεχος του Έργατικού Κόμματος της Άγγλίας, ισχυρίζεται ότι ο Μάρξ δέν έχει δίκαιο. Και ότι ή δύναμις εργασίας δέν έχει ποτέ την τάση να πωλεΐται στην άξία της. Κατά την άποψη του κ. Strachey ο νόμος της άξίας δέν έχει εφαρμογή στην πράξη της άμοιβής της εργασίας κατά την άξίαν της και ότι ο εργατικός μισθός δέν ανταποκρίνεται πιά στα έξοδα συντηρήσεως του έργατου και της οικογενείας του, αλλά εξικνεΐται πέραν αυτών, κλονίζεται δέ ως έκ τούτου όλη ή μαρξική θεωρία της άξίας και ή έξηρημένη άπ' αυτήν κατανομή του έθνικου εισοδήματος κατά κατηγορίες κλάσεων.

Στό έρώτημα : Κατά τί ο Μάρξ είχε δίκαιο και σε τί έξηπατήθη; ο Strachey άπαντá ως εξής :¹

«Ο Μάρξ είχε δίκαιο στο ότι το καπιταλιστικό σύστημα περικλείει ισχυρή την τάση να συγκρατει το επίπεδο μισθών της μισθωτής εργασίας στο επίπεδο των μέσων συντηρήσεως, δέν διέκρινεν όμως, ότι υπό

2. John Strachey : Contemporary Capitalism. London, 1956.

ώρισμένες συνθήκες ή τάσις αὐτῆ θὰ ἠμποροῦσε νὰ κατακηθῆ μέσω μῆ οικονομικῶν δυνάμεων».

Ὁ σοβιετικὸς οικονομολόγος κ. Βιγκότσκι, ὁ ὁποῖος στὴν μερική ἐπιθεώρηση «Οἰκονομικὰ Ζητήματα» τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. (No 5 Μάιος 1958) ἀπαντᾷ στὸν κ. Strachey, λέγει τὰ ἑξῆς :

«Ἄν ὅμως τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα «περικλείει ἰσχυρὰν τὴν τάσιν νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐπίπεδο τοῦ μισθοῦ τῆς μισθωτῆς ἐργασίας στὸ ἐπίπεδο τοῦ μέσων συντηρήσεως» τότε γιὰ ποῦ λόγῳ τὸ ἐμπόρευμα ἐργατικῆ δυνάμει δὲν ἔχει ἐπίσης τὴν τάσιν νὰ πωληθῆ στὴν ἀξία του ; Ματαίως θὰ ἀναζητήσουμε στὸν Strachey μιὰ ἀπάντησιν σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τίς μὴ οικονομικὰς δυνάμεις, ἡ πεῖρα τῆς ἱστορίας μᾶς διδάσκει ὅτι αὐξήσις μισθοῦ ὑπὸ τὸν καπιταλισμὸ ἐπιτυγχάνεται μόνον κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων, ἀποτελεῖ δὲ κάθε φορὰ μιὰ ἐκ τῶν ὑπερέρων ἀντίδρασις στὴν ὑψώσιν τοῦ κόστους τοῦ βίου, ἡ ὁποία πάλι μὲ τὴν σειρά τῆς δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνέπεια νομισματικῆς ὑποτιμήσεως ἢ ὑψώσεως τῶν τιμῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὰ μονοπώλια, αὐξήσεως τῶν ἐνοικίων, τῶν φόρων κτλ.».

Ὁ κ. Βιγκότσκι παραθέτει ἐν συνεχείᾳ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐπιχειμάτων του, συγκεκριμένα στοιχεῖα ποῦ τὰ ἀρβεται ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Cole καὶ κατὰ τὴν ὁποία τὰ εἰσοδήματα τοῦ πληθυσμοῦ στὴν Ἀγγλία ἀπὸ 4.394 ἐκ. λίρες ποῦ ἦταν στὰ 1938 ἔφθασαν κατὰ τὸ ἔτος 1954 τὰ 11.854 ἐκ. λίρες ποῦ σημαίνει 170 ο/ο αὐξήσιν. Ὁ ἐβδομαδιαῖος ὅμως μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῆς Ἀγγλίας παρουσίασε αὐξήσιν κατὰ 138 ο/ο. Ποῦ θὰ εἶπῃ ὅτι ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς στὰ 1954 ἦταν ἔτσι κατὰ 2,4 ο/ο κάτω τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ 1938. Στὶς Ἡν. Πολιτεῖες πάλιν καὶ σύμφωνα πρὸς τὰ δεδομένα, ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς στὰ 1954, ἦταν κατὰ 1 ο/ο κάτω τοῦ ἔτους 1939. Μεταξὺ δὲ Νοεμβρίου 1956 καὶ Νοεμβρίου 1957 οἱ μὲν μισθοὶ ἐμειώθησαν κατὰ 5,2 ο/ο (βιομηχανικῶν κατεργασίας), τὸ δὲ κόστος ζωῆς ὑψώθη κατὰ 2,1 ο/ο.

Ἐνῶ ὅμως τὰ ἐργατικὰ εἰσοδήματα, εἴτε στάσιμα μένουν εἴτε ἐλαττώνονται, εἴτε αὐξάνονται ὀνομαστικῶς καὶ ἀπολύτως ταυτόχρονα δὲ ἐλαττώνονται σχετικῶς, τὰ εἰσοδήματα τῶν καπιταλιστῶν ἐπιχειρηματιῶν αὐξάνονται καὶ ἀπόλυτα καὶ σχετικὰ, τὰ κεφάλαια δὲ τῶν ἐπιχειρήσεων συνεχῶς μεγαθύνονται. Τὰ κεφάλαια π.χ. τριῶν καὶ μόνον οἰκογενειῶν στὶς Η.Π.—τῶν Ντουπόν, Ροκφέλλερ καὶ Μέλον—ἀπὸ 1362 ἐκ. ποῦ ὑπελογίζοντο στὶ 1937, ἔφθασαν, πρόπερσιν, (1956) τὸ 12 περίπου δισεκατομμύρια δολλαρίων.

* * *

Τὴν πραγματικὴν σημασίαν καὶ τὴν βαρῦτητα τοῦ νόμου τῆς ἀξίας δὲν ἠμποροῦμε νὰ τὴν ἐξηγήσουμε ἔξω ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ἐκείνη διαδικασίαν τῆς καθαρῶς παραγωγικῆς σφαίρας, κατὰ τὴν ὁποία ὠρισμένες ποσότητες ἀξιῶν—μέσα ἐργασίας καὶ ὕλης—τιθέμενες στὴ διάθεση τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας ἀνασυντίθενται καὶ μετατρέπονται σὲ νέα ἐμπορεύματα. Ἐπειδὴ μόνον κατὰ τὴν διαδικασίαν αὐτὴ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἢ μισθωτῆς ἐργασίας, ἂν καὶ αὐτὴ ἢ ἴδια εἶναι ἓνα ἐμπόρευμα—ἀξία, ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα, ἀναλισκόμενον στὴν παραγωγή, δὲν προσθέτει μόνον τὴν ἀξίαν ἐναντι τῆς ὁποίας ἀντηλλάγη, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῆς, μὲ ἀποτέλεσμα, τὰ νέα ἐμπορεύματα ποῦ παράγονται νὰ εἶναι ἀξίες ἀνώτερες τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀξιῶν ποῦ ἐστάθησαν ὡς προϋποθέσεις τῆς παραγωγῆς των. Ἄν ἡ Ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας δὲν ἦταν σὲ θέσι νὰ μᾶς ἐξηγήσει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν διαδικασίαν ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς ὡς διαδικασίαν ἀναπαραγωγῆς ἀξιῶν ἐπὶ τὸ μείζον, ἀξιῶν δυναμένων νὰ ἀνταλλαγῶν, βάσει τοῦ ἀπαιτηθέντος γιὰ τὴν παραγωγή τους ἀναγκαίου χρόνου ἐργασίας, βάσει δηλαδὴ τῆς ἀξίας τους, τότε δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς δώσῃ καμμιάν ἀπολύτως δυνατότητα κατανόησεως τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος οἰκονομικοῦ βίου—οὔτε καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἀκόμα, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος τῆς ἀξίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ καὶ ἐκεῖ ἰσχῦ.

Εἰς τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ ἔγκειται τὸ ἀδιασάλευτο τῆς μαρξικῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὅτι ἀποκαθιστώντας τὸν παράγοντα «ἐργασίαν» ὡς τὴν ἀποκλειστικὴν πηγὴν ἀξιῶν, τὸν ἀποκαθιστᾷ ταυτόχρονα καὶ ὡς μοναδικὴν πηγὴν τῶν νέων ἐπὶ πλεόν ἀξιῶν ποῦ παράγονται βάσει τοῦ αὐτοῦ νόμου καὶ συσσωρεύονται στὰ χέρια τῶν ἐπιχειρηματιῶν, κατόχων τῶν μέσων. Ἡ δευτέρα αὐτὴ ιδιότης τῆς ἐργασίας, ὡς δυνάμεως ἐργασίας ποῦ προσθέτει εἰς τὰ νέα ἐμπορεύματα πέραν τῆς ἀξίας τῆς, ἀνακύπτει κατὰ συνάρτησιν τῆς πρώτης, ἀποτελεῖ μάλιστα καὶ προϋπόθεσίν τῆς. Στὸ πεδίο τῶν τιμῶν μεταφερόμενον τὸ θέμα, θὰ ἠμποροῦσε νὰ διατυπωθῇ μὲ τὸ ὅτι ἂν ἡ τιμὴ παραγωγῆς δὲν ἦταν ἀνώτερη τῆς τιμῆς κόστους, δὲν θὰ ὑπῆρχε καπιταλιστικὴ παραγωγή. Ἄν δὲ πάλιν ἡ μισθωτὴ ἐργασία δὲν προσέθετε στὰ παραγόμενα ἐμπορεύματα αὐτὸ τὸ ἐπὶ πλεόν, τὸ πέραν τῆς ἀξίας τῆς στὴν ὁποία ἀντηλλάγη—μισθὸς—τότε δὲν θὰ ἦταν ποτὲ δυνατόν οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων—τιμὲς παραγωγῆς—νὰ ἦταν ἀνώτερες ἀπὸ τὶς τιμὲς κόστους. Στὴν ἀπόστασιν αὐτὴ ἄλλωστε, μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, τῶν τιμῶν δηλαδὴ παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν κόστους περιλαμβάνεται ὁλόκληρο τὸ οἰκονομικὸ σχῆμα τῆς ἀναπαραγωγῆς, ὑπὸ καθεστῶς κεφαλαιοκρατικῶν σχέσεων X—E—Π... E'—X' τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἱστορικὴ κοινωνικὴ μορφή ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας ἀπὸ τοὺς κατόχους τῶν μέσων.

Ὅταν ὁμως ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὸ σύστημα καπι-

ταλιστικής οικονομίας κινείται μέσα στο σχῆμα X—E—Π...E'—X' και ὅτι ἡ διαδικασία παραγωγῆς ἐμπορευμάτων δὲν εἶναι μόνον διαδικασία παραγωγῆς ἀξιών, ἀλλὰ και ἐπὶ πλέον ἀξίας, τότε εἶναι σὰν νὰ ἀποκαθιστοῦμε τὸν παράγοντα Ἔργασία σὲ θέσι κυρίαρχη. Καὶ τότε, ὅλο αὐτὸ τὸ ἐπιβλητικὸ οἰκοδόμημα ἐξελιγμένης μορφῆς καπιταλιστικοῦ βίου, ὅλες αὐτὲς οἱ τεράστιες βιομηχανίες πού βλέπουμε και ἡ τεράστια ὕλική πρὸδος τῆς ἐποχῆς μας, μὲ τὴν ποικιλόμορφη ἐπίστρωσή της, δὲν εἶναι, παρὰ τὸ ἄμεσο δημιούργημα τῶν ἑκατομμυρίων και ἑκατομμυρίων μισθωτῶν και τότε οἱ ἰδιοκτῆται κάτοχοι τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν—παραγωγικῶν και μὴ—παρουσιάζονται στὰ μάτια μας ὡς σφετερισταί, ὅπως και εἶναι.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ καταδεικνύεται και ἀπὸ τὴν πραγματικότητά τῶν μεγάλων προόδων βιομηχανικῶν και ἄλλων, στὶς σοσιαλιστικὰς χώρες. Οἱ πραγματοποιήσεις αὐτὲς ἐπιτελοῦνται στῆ βάσι ὅχι τῆς ἀτομικῆς, ἀλλὰ τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων. Τὸ γεγονός αὐτὸ—τὸ μεγαλύτερο στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου—ἀποτελεῖ αὐτὸ και μόνο τὴν μεγαλύτερη και τὴν πύπανηρυρική πιστοποίησι τοῦ ἀδικαλεύτου τῆς μαρξικῆς θεωρίας και τῆς μαρξικῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ὁλόκληρη ἄλλωστε ἡ πραγματικότητά τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν τελευταίων αἰῶνων ἐπεβεβαίωσε αὐτῇ τῇ θεωρία.

* *

Ὁ μαρξισμὸς ὅμως δὲν εἶναι, ὅπως ὁ Λένιν ἀπικατέστησε και διεκήρυξε—δὲν εἶναι δόγμα, ἀλλὰ καθοδήγησις πρὸς δράσιν, ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ συστήματος καπιταλιστικοῦ βίου και ἐγκαταστάσεως σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Τοῦτο ὅμως σημαίνει, ὅτι ὁ μαρξισμὸς δὲν περιέχει «συνταγές», ἀλλὰ παρέχει δυνατότητα ἀναλύσεως, ἀνερευνήσεως και καθορισμοῦ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων τῆς ἱστορικῆς μεταβλητικῆς πορείας, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι καθιστᾷ ταυτόχρονα τὸν ἀνθρώπου συνειδητὸ φορέα τῆς πορείας αὐτῆς. Τὸ ὄργανο τοῦ σοβιετικοῦ κόμματος, ἀναφερόμενο πρὸ μηνῶν στὶς σύγχρονες τάσεις ἀναθεωρήσεως τοῦ μαρξισμοῦ, ἔγραφε τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά :

«Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ μαρξισμοῦ ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτοὶ και μόνον αὐτοί, δίνουν «ἀντικειμενική, ἐπιστημονική ἀνάλυσι» τῶν κοινωνικοοικονομικῶν φαινομένων, τοῦ συγχρόνου καπιταλιστικοῦ βίου. Καὶ ἀποδεικνύουν» ὅτι νέα φαινόμενα στὸν καπιταλισμὸ τῶν μέσων τοῦ αἰῶνός μας, διαψεύδουν τὸν μαρξισμὸ και ὅτι πρέπει νὰ κτυπηθοῦν τὰ «ἀπονεκρωθέντα σχήματα».

Και συνεχίζει :

«Σημαίνει μήπως τοῦτο ὅτι ὁ μαρξισμὸς—λενινισμὸς ἔχει ἐκ τῶν προτέρων ἔτοιμες ἀπαντήσεις σ' ὅλα τὰ νέα ζητήματα και ὅτι θὰ πρέπει,

νά τὸν θεωρῆ κανεῖς ὡς κάτι τὸ ἀπόλυτα πλήρες; "Ὁχι. Δὲν σημαίνει. Ὁ μαρξισμὸς—λενινισμὸς εἶναι μιὰ ἐπιστήμη πού τελεῖ ὑπὸ μιὰ διαδικασίᾳ ἀκαταπαύστου ἀναπτύξεως. Νὰ ἐκθέσῃ κανεῖς τὴν λενινική θεωρίᾳ περὶ ἱμπεριαλισμοῦ—σημαίνει πρῶτον νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ ὠρισμένες θεωρητικὲς θέσεις. Καὶ δεύτερον νὰ ἐμβαθύνει στὴ μέθοδο τοῦ Λένιν, στὴν διαλεκτικὴν μέθοδο. Τὸ συμβούλευε ὁ "Ενγκελς αὐτό, ὅτι οἱ ἡγέται τῆς ἐργατικῆς κινήσεως δὲν πρέπει νὰ μαζεύουν τσιτάτα ἀπὸ τὸν Μάρξ κι' αὐτὸν—τὸν "Ενγκελς—ἀλλὰ νὰ σκέπτονται ὅπως θὰ σκεπτότανε καὶ ὁ Μάρξ στὴ θέσι τους, μόνον δὲ μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ὁ μαρξισμὸς ἔχει λόγον ὑπάρξεως».

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μαρξικὴν θεωρίαν περὶ συγκεντρώσεως καὶ συγκεντροποιήσεως τοῦ κεφαλαίου, καθὼς καὶ τὴν λενινικὴν διεύρυνσίν της μὲ τίς ἐργασίες περὶ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, ὡς πυρροφύσεως καταστάσεως, ἡ ἴδια αὐτὴ σοβιετικὴ ἐπιθεώρησις ἀντεπεξέρχεται μὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν συγχρόνων ἀναθεωρητικῶν, σημειώνει δὲ ἰδιαίτερα τὸν John Strachey, πού τὸν ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει.

Ὁ John Strachey, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ καπιταλισμὸς δὲν ἀποσυγκεντρώνεται. Καὶ ὅτι ἡ ἱστορικὴ διαδικασίᾳ συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἀναντίρρητη. Διατείνεται ὅμως ὅτι ὁ συναγωνισμὸς ἀποτελοῦσε πρὶν ἓναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σοβαροὺς συντελεστὰς πού ὠδηγοῦσαν πρὸς οὐσιαστικὰς μεταβολὰς καὶ μετασχηματισμοὺς οἱ ὅποιοι περιέκλειαν οἰκονομικὰς ἀλληλοσχέσεις, δημιουργοῦσαν δὲ ἰσχυρὰς προϋποθέσεις γιὰ τὸν σχηματισμὸν μιᾶς ἐλεύθερης ἀγορᾶς. Ἐνας ὅλοῦν καὶ πιὸ μεγάλος ἀριθμὸς πολιτῶν ἀντιπαρετάσσετο στὴ μάζα τῶν ἀγοραστῶν. Τώρα, ὅμως, λέγει ὁ J. Strachey συντελεῖται μιὰ διαδικασίᾳ ἀντιθέτου φορᾶς—μιὰ διαδικασίᾳ ἀπορροφήσεως καὶ σταθεροποιήσεως τῶν ἐπὶ μέρος ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν, μὲ τὸν σχηματισμὸν πολὺ ἰσχυρῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, στὰ χέρια τῶν ὁποίων καὶ συγκεντρώνονται τεράστια μέσα. Τὴν διαδικασίαν αὐτὴν τῆς συγκεντρώσεως καὶ τῆς συγκεντροποιήσεως τῶν κεφαλαίων, ὁ Λένιν τὴν ἀνέλυσε, ὡς γνωστὸ, στὸ ἔργο του περὶ ἱμπεριαλισμοῦ, ὡς τελευταίου σταδίου καπιταλιστικῆς ὀργανώσεως, προσδιώρισεν δὲ ἐκεῖ τὸν καπιταλισμὸν τῆς περιόδου αὐτῆς, ὡς καπιταλισμὸν τῶν μεγάλων τράστ, πού μονοπωλοῦν τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν.

Ὁ κύριος J. Strachey ὅμως δὲν τὸ παραδέχεται αὐτό. Δὲν παραδέχεται ὅτι πρόκειται περὶ μονοπωλιακοῦ σταδίου τοῦ καπιταλισμοῦ. Αὐτὸς διατείνεται ὅτι ἡ συγκεντρώσις οἰκονομικῆς δυνάμεως ὠδηγεῖ ὄχι στὰ μονοπώλια ἀλλὰ στὰ «ὀλιγοπώλια», ὅπως τὰ ἀποκαλεῖ.

«Ὁ ἀριθμὸς, λέγει, ἐκείνων, πού παράγουν καὶ πωλοῦν, τῶν «ἐνεργῶν προσώπων», στὸν κάθε δεδομένο βιομηχανικὸν κλάδον, ἔχει μειωθεῖ

τόσο πολύ, ὥστε νὰ προκαλοῦνται ὠρισμένες, πολὺ οὐσιαστικές, μεταβολές στὴ σφαῖρα τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ὅλης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας».

Δὲν παραδέχεται ἐν τούτοις ὅτι ἡ συγκέντρωσις τόσης οἰκονομικῆς ἰσχύος στὰ χέρια τῶν μονοπωλίων, ἀποκαθιστᾷ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κυριαρχία. Καὶ ὅτι τὸ στάδιο αὐτὸ τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι καὶ τὸ τελευταῖο. Ὅρθά δὲ τοῦ ὑπενθυμίζει ἡ σοβιετικὴ ἐπιθεώρησις μερικὰ χαρακτηριστικά, ἀναφορικὰ πρὸς τὸ καθεστὼς μονοπωλίων

Ἐπάργουν, λέγει ἡ ἐπιθεώρησις, στὴν Ἀγγλίᾳ πενήντα μεγάλες φέρμες, γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα «Λέσχη τῶν 50 γιγάντων». Τὰ κέρδη τῶν 50 αὐτῶν τεραστίας δυνάμεως ἐπιχειρήσεων, ἰσοῦνται πρὸς τὸ ἓνα τρίτο τοῦ συνόλου τῶν κερδῶν τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων—Ἀγγλίᾳς καὶ Κτήσεων.

Στὶς Η.Π.Α. δυὸ καὶ μόνον γιγαντιαῖες ὁμάδες χρηματικοῦ κεφαλαίου ἐλέγχουν ἐπιχειρήσεις (Κορπορέσιον) μὲ ἓνα σύνολο ἐνεργητικοῦ ἀπὸ 125 δις δολλάρια. Ὑπὸ τὸν ἔλεγχον δὲ ἐξ ἄλλων ὁμάδων, ὑπάρχοντα ἐπιχειρήσεις μὲ συνολικὸ κεφάλαιο 100 δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Στὶς ἴδιες αὐτὲς Η.Π.Α. 200 μεγάλες Ἐταιρεῖες βιομηχανικῆς κατεργασίας ἔχουν στὰ χέρια τους τὰ 40,5 ο/ο τῆς ἀξίας τῆς ὅλης ἀμερικανικῆς παραγωγῆς.

Στὴ Δ. Γερμανία συμβαίνει κάτι παρόμοιο. Ἐκεῖ ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων, συγκεκριμένα δὲ 333 μετοχικὲς Ἐταιρεῖες, ποὺ δὲν ἀποτελοῦν οὔτε τὸ 10 ο/ο τῶν ἐπιχειρήσεων, διαθέτουν ἄνω τοῦ 81,7 ο/ο τῶν παγίων κεφαλαίων, τοῦ ὅλου. Στὴν Ἰταλίᾳ 40 Ἐταιρεῖες ἐλέγχουν, τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου μετοχικοῦ κεφαλαίου τῶν Ἀνωμόμων Ἐταιρειῶν. Καὶ στὴ Γαλλίᾳ, ἑκατὸ τράστ κυριαρχοῦν ἀπολύτως στὴν οἰκονομικὴ τῆς ζωῆ. Τὰ 11 ο/ο ὅλων τῶν γαλλικῶν μετοχικῶν ἑταιρειῶν, πραγματοποιοῦν 84 ο/ο ἐπὶ τοῦ ὅλου τῶν κερδῶν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἐχομε λοιπόν: 50 ἀγγλικά, 200 ἀμερικάνικα, 333 δυτικογερμανικά, 40 ἰταλικά καὶ 100 γαλλικά μονοπώλια, τὰ ὅποια καὶ κρατοῦν στὰ χέρια τους τὴν οἰκονομία τῶν δυτικῶν χωρῶν. Δὲν εἶναι αὐτὸς μονοπωλιακὸς καπιταλισμὸς; Τί εἶναι;

Ἐνα ἄλλο σημεῖο, πολὺ ἐπίμαχο, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ διεξάγονται τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ μεγαλύτερες συζητήσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες καὶ ἀνακύπτουν οἱ μεγαλύτερες συγχύσεις, εἶναι οἱ κρατικοποιήσεις τῶν ἐπιχειρήσεων—ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς, ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν οἱ ὑποστηρικταὶ του:

«Ἡ πλειονότητα τῶν οἰκονομικῶν ἐξελεγμένων χωρῶν—γράφει ὁ Λόβενταλ—σοσιαλιστῆς τῆς δεξιᾶς—βρίσκονται σὲ διάφορα ἐπίπεδα ἐξελιξέως, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ὅμως ἐνὸς δημοκρατικοῦ ἐλέγχου τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ δημοκρατικῆς χρησιμοποίησώς τους—πρὸς τὸν δρόμο δηλαδὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ».

Ἡ κρατικοποίησις τῶν ἐπιχειρήσεων, πού πῆρε μιὰ τόσο μεγάλη ἔκτασι μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον, ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα αἰτήματα τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, καθὼς καὶ οἱ ἐπενδύσεις κρατικῶν κεφαλαίων σὲ ἐπιχειρήσεις διάφορες, παρουσιάζονται ἐδῶ ἀπὸ τὸν κ. Λόβενταλ ὡς σοσιαλιστικὰ ἐπιτεύγματα καὶ ὡς ἓνα εἶδος γοερῆς, διαφεύσεως τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ. Λησμονοῦν φαίνεται οἱ ἐπικριταὶ ὅτι οἱ θεμελιωταὶ τοῦ μαρξισμού εἶχαν ἤδη προβλέψει ὅτι θὰ ἔρθουν στιγμές, ὅπου τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ συγκοινωνίας θὰ ξεπεράσουν τὴν μορφή διευθύνσεως τῆς Ἀνωνύμου Ἑταιρείας, ὁπότε ἡ κρατικοποίησίς τους, πραγματοποιουμένη ἀπὸ τὸ ἀστικὸν κράτος θὰ καταστῇ οἰκονομικῶς ἀπαραίτητη. Ὁ Μάρξ μάλιστα θεωροῦσε τὸ κοινωνικὸν κεφάλαιον ὡς τὸ ἄθροισμα τῶν ἀτομικῶν κεφαλαίων, μέσα στὰ ὁποῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μετοχικὰ, περιελάμβανε καὶ τὰ κρατικὰ κεφάλαια ἐν τῷ μέτρῳ ὅπου τὸ κράτος, κάνοντας χρῆσι παραγωγικῆς μισθωτῆς ἐργασίας, ἐκτελεῖ λειτουργία βιομηχανικοῦ ἐπιχειρηματίου. Ὁ δὲ Ἐνγκελς ἔγραφε ὅτι :

«Στὸ τέλος-τέλος, τὸ Κράτος ὡς ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, ὑποχρεώνεται νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἡγεσία τῆς παραγωγῆς».

Τὴν βαθύτερη σημασία τῶν κρατικοποιήσεων ὑπὸ καθεστῶς μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, μᾶς τὴν ἐξέθεσε ὁ Λένιν, στὸ ἔργο πού προαναφέραμε. Θὰ περιοριστοῦμε, ὡς ἐκ τούτου, ἐδῶ στὴν ἀντιπαράταξι μερικῶν νέων στοιχείων. Καὶ συγκεκριμένα :

Στὴν Ἀγγλία, οἱ κρατικὲς βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις ἀπασχολοῦσαν, πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον, τὰ 10 ο/ο τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ. Στὰ 1954 ὅμως, τὸ ποσοστὸ αὐτὸ ἔφθασε τὰ 26,5 ο/ο. Ἀπ' αὐτά, ἓνα 11,5 ο/ο εἶναι ἐθνικοποιημένες καὶ 6,5 ο/ο δημοτικοποιημένες ἐπιχειρήσεις.

Στὴ Δ. Γερμανία, τὰ 14 ο/ο τοῦ ὅλου μετοχικοῦ κεφαλαίου τῆς χώρας (3,3 δις ἐπὶ 23,8 δις μάρκων) ἀνήκουν στὸ κράτος. Καὶ στὶς Η.Π.Α. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργαζομένων σὲ κρατικὲς ἐπιχειρήσεις αὐξάνεται ὀλοέν, ἔχει δὲ ὑπερβεῖ τὰ 12 ο/ο τοῦ ὅλου τῶν ἐργαζομένων. Ταυτόχρονα τὸ κρατικὸ μερίδιον στὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα φθάνει τὰ 25 ο/ο. Στὴν Ἰταλία πάλι, τὸ ἓνα τρίτον τοῦ ὅλου μετοχικοῦ κεφαλαίου ἀνήκει στὸ Κράτος. Ἐνα ποσοστὸ δὲ 6 ο/ο τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων στὶς βιομηχανίες ἀπασχολεῖται σὲ ἐπιχειρήσεις κρατικὲς.

Ἡ σοβιετικὴ ἐπιθεώρησις, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρνούμεθα τὰ ἄνω στοιχεῖα, θέτει στὸ τέλος ἓνα ἐρώτημα, ἂν ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν μιὰ ἀλλαγὴ στὸν καπιταλισμό. Καὶ ἀπαντᾷ, ὅτι ναι, ὁ καπιταλισμὸς ἔλλαξε. Θέτει ὅμως εὐθύς ἀμέσως ἓνα δεύτερον ἐρώτημα : Ἄλλαξε ἡ φύσις τοῦ καπιταλισμοῦ; Καὶ ἀπαντᾷ : Ὁχι. Δὲν ἔλλαξε.

Ἐναφέρεται δὲ καὶ πάλιν μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ στὸν Ἐγγέλς, ὁ ὁποῖος λέγει—προκειμένου γιὰ τὰ τράστ—τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά :

«Μὲ τὰ τράστ ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς μετατρέπεται σὲ μονοπώλιο. Καὶ ἡ ἀσχεδιάστη παραγωγὴ τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας συνθηκολογεῖ ἐμπρὸς στὴ σχεδιασμένη παραγωγὴ τῆς ἐπερχομένης σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Στὴν ἀρχὴ—εἶναι ἀλήθεια—πρὸς ὄφελος καὶ πρὸς συμφέρον τῶν καπιταλιστῶν καὶ μόνον. Ὑπὸ τὴν ἰδιάζουσα ὅμως αὐτὴ μορφή της, ἡ ἐκμετάλλευσις καθίσταται τόσον ἀπτή, ὥστε νὰ πρέπη νὰ γκρεμισθῇ».

Στὸ ἴδιο αὐτὸ θέμα τῆς συγκεντρώσεως καὶ συγκεντροποιήσεως τοῦ κεφαλαίου, μᾶς παρουσιάζεται ὁ Στέρνμπεργκ, ἓνας ἄλλος σύγχρονος ἀναθεωρητῆς τοῦ μαρξισμοῦ. Στὸ ἔργο του : «Ὁ Μάρξ καὶ τὸ παρόν» ὁ Στέρνμπεργκ ὑποστηρίζει τὰ ἐξῆς :

«Μὲ τὴν ἰσχυρὴ ἀνάπτυξι τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κατὰ τὴν περίοδο μεταξὺ μέσων 19ου μέχρι μέσων τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὁ καπιταλισμὸς κατέδειξε τὴν ζωτικότητά του. Ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς διεσώθη σ' ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ κέντρα, ὅπου ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, παρουσίασαν τὴν πιὸ μεγάλη ἀνάπτυξί τους». Καὶ συνεχίζει :

«Τόσο στὴν Εὐρώπη ὅσο καὶ στὶς Η.Π.Α. ὁ καπιταλισμὸς δὲν εἶναι σήμερα ἐκεῖνος ποῦ ἦταν στὸν καιρὸ τοῦ Μάρξ. Καὶ δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Μάρξ νὰ εἶναι, παραμονὲς σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας. Εἶναι ἓνας καπιταλισμὸς μὲ πολὺ ὑψηλὴ συγκέντρωσι παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἰσχυρῶς ἰσοπεδωμένα εἰσοδήματα. Ἐνας καπιταλισμὸς ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑψώνεται τὸ βιωτικὸ ἐπίπεδο τῶν πλατειῶν ἐργατικῶν μαζῶν. Καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου δὲν εἶναι ἀπεριόριστη, δεδομένου ὅτι ἀνεπτύχθη σημαντικὰ ἡ ἰσχὺς τῆς ὀργανωμένης ἐργατικῆς τάξεως. Ἐκτὸς αὐτό, ὁ καπιταλισμὸς διετήρησε τοὺς χωρικοὺς».

Ὁ κ. Στέρνμπεργκ προχωρεῖ περαιτέρω στὴ σειρὰ αὐτῶν τῶν συλλογισμῶν. Καὶ λέγει :

«Παρ' ὅλη τὴν σημαντικὴ διαφορὰ κοινωνικῆς ὀργανώσεως στὶς ἐπὶ μέρους καπιταλιστικὰς χώρες, θὰ ἤμπορουσε νὰ λεχθῇ γιὰ ὅλες, ὅτι κατ' ἀντίθεσι πρὸς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Κάρλ Μάρξ, οἱ χωρικοὶ διεσώθησαν. Σχημάτισαν νέα μεσαῖα στρώματα. Οἱ δὲ ἐργάτες, ὅχι μόνον δὲν ἀποτελοῦν τὴν μεγίστην πλειοψηφία ἀλλὰ συχνά, οὔτε καὶ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς των ἐβελτιώθησαν σημαντικὰ, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ἡ ἴδια δὲ

ἡ λειτουργία τοῦ καπιταλισμοῦ ἔλλαξε. Μεγάλωσε ὁ κρατικὸς τομέας. Καὶ τὸ Κράτος τὸ ἴδιο, μέσα στὰ ὅρια τοῦ κυριαρχοῦντος εἰσέτι καπιταλισμοῦ, δὲν ἀποτελεῖ τώρα ὄργανο καταπίεσεως τῶν ἐργατῶν καὶ μόνον. Ἄλλὰ ἔγινε καὶ Κράτος ἀγαθοεργόν. Κράτος κοινωνικῆς πολιτικῆς. Κράτος πού συνεχῶς εὐρύνει τὴν κοινωνικὴ του πολιτικὴ».

Στὸν κ. Στέρνμπεργκ θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς, ὅσον ἀφορᾷ τὰ μεσαῖα στρώματα ἰδιαίτερα καὶ τὴν σταθερότητά τους, ὅτι ἡ πραγματικότητα διαψεύδει ἔντονα τὴν ἀπόψεϊς του. Στὴν Ἀμερικὴ π.χ. τὸ εἰδικὸ βάρος τῶν μικρῶν βιομηχανιῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐφθάνε νὰ ἐκπροσωπῇ τὰ 40,4 ο/ο τοῦ ὅλου τῶν ἐπιχειρήσεων, κατὰ τὸ ἔτος 1870. Στὰ 1920 ὅμως, δηλαδὴ 40 χρόνια μετέπειτα, τὸ ποσοστὸ αὐτὸ κατῆλθε στὰ 27,1 ο/ο. Καὶ σήμερα, κυμαίνεται στὰ 13 ο/ο. Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ ἐξέλιξις στὶς λοιπὰς καπιταλιστικὰς χῶρες. Καὶ γιὰ νὰ προσεπικυρώσουμε ἀπὸ μιὰν ἰδιαίτερη πλευρὰ τὸ ὀλοτελὸς ἐσφαλμένο τῶν ἀπόψεων τοῦ κ. Στέρνμπεργκ, θὰ φέρουμε τὴ Γαλλία ὡς δεῦτερο παράδειγμα—χώρα γνωστὴ γιὰ τὴν ἰσχυρὰ μεσαίαν τάξει της. Στὴ Γαλλία λοιπὸν ἡ ἀπογραφὴ τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων πού ἔγινε στὰ 1956, ἐπεβεβαίωσε τὰ δεδομένα τοῦ 1929, ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν χωρικῶν ἰδιοκτησιῶν. Διεπιστώθη τώρα μὲ τὴν νέα αὐτὴν ἀπογραφὴ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρικῶν μικροἰδιοκτησιῶν τῶν κάτω τῶν 10 ἑκταρίων γῆς, περιορίσθηκε στὶς 642.000 ἀπὸ 1.146.000 πού ἦταν στὰ 1929. Οἱ μικρότερες μάλιστα ἐπιχειρήσεις, οἱ κάτω τοῦ ἑνὸς ἑκταρίου, ἀπὸ 1.014.700 πού τὶς ἀνευρίσκουμε στὰ 1929, ἐμφανίζονται τώρα μόνον 150.300. Ἀπὸ μιὰ γενικώτερη ἀποψι, τὰ 4,6 ο/ο τῶν γεωργικῶν ἰδιοκτησιῶν στὴ Γαλλία, καταλαμβάνουν ἕνα 30,5 ο/ο τῆς καλλιεργημένης γῆς. Ἐνῶ τὰ 77,7 ο/ο τῶν ἰδιοκτησιῶν, μόλις φθάνουν νὰ καλύπτουν τὰ 37,3 ο/ο τοῦ ὅλου καλλιεργημένου ἐδάφους.

Στὸ σοβιετικὸ θεωρητικὸ ὄργανο πού ἀναφέραμε καὶ πού ἀντικρούει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀναθεωρητῶν τῆς μαρξικῆς θεωρίας, ὑπάρχει ἕνα πολὺ συμπυκνωμένο καὶ κατεπεῖγον ἐρώτημα :

Ἀνθίξει ὁ καπιταλισμὸς, ἢ σήπεται; Καὶ ἀπαντᾷ :

«Πρέπει νὰ σημειωθῇ—λέγει—πρὶν ἀπ' ὅλα, ὅτι σὲ ὅλους τοὺς συλλογισμοὺς τοὺς οἱ ἀντιμαρξισταὶ ἀποφεύγουν τὸ κύριο, τὸ οὐσιώδες, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο τῆς ἐποχῆς μας—τὴν μετάβαση ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸν εἰς τὸν σοσιαλισμὸν. Πλέον τοῦ ἑνὸς τρίτου τοῦ πληθυσμοῦ ὅλου τοῦ κόσμου, διέρρηξε ἤδη τὶς σχέσεις του μὲ τὸν καπιταλισμὸν καὶ ὁδεύει πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν διαψεύδει ἄραγε τὴν (θεωρίαν) περὶ ἀνθίξεως τοῦ καπιταλισμοῦ; Τὴν παρακμὴ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τὴν προσεπικυρώνει καὶ ἡ κατάρρευσις τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος, κατ' ἀκολουθίαν ἀντιιμπεριαλιστικῶν, ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινήματων.

»Τὸ ἀναντίρρητο γεγονός ἐστὶ οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν βρίσκονται σὲ κατάστασι διαρκοῦς μαρasmus ἄλλ' ἀναπτύσσονται, δὲν διαψεύδει τὴν τάσι πρὸς ἐμπύησι, ἡμπορεῖ δὲ νὰ διασαφηνισθῇ μόνον ὅταν ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὴν ὑπαρξί αὐτῆς τῆς τάσεως. Οἱ μαρξισταὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὑπάρχει τάσις τοῦ καπιταλισμοῦ πρὸς ἐμπύησι. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἡ ὑπαρξίς μιᾶς τάσεως δὲν σημαίνει γενικὰ ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν παρατηρεῖ καὶ ἀμέσως. Εἶναι γνωστὸ π.χ. ὅτι τὰ ἀντικείμενα ἔχουν τὴν τάσι νὰ πέφτουν ἐπάνω στὴ γῆ. Οἱ σοβιετικοὶ ὅμως Σπουτνικ διαδράμουν τὸ διάστημα. Σημαίνει μήπως αὐτὸ ὅτι ὁ νόμος τῆς ἐλξεως δὲν ἔχει ἰσχύ; Ἄντίθετα! Τὸ γεγονός πιστοποιεῖ κατὰ τὸ πιὸ ἐκδηλο τρόπο, τὸν νόμο τῆς ἐλξεως.

»Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἀποδίδουν στοὺς μαρξιστὰς τὴν κατηγορίαν ὅτι τὴν τάσι τοῦ καπιταλισμοῦ πρὸς ἐμπύησι τὴν καθιστοῦν ἀγοραία. Ὡστόσο ὅμως γεγονός εἶναι ὅτι οἱ μαρξισταὶ δὲν φαντάζονται καθόλου τὴν διαδικασίαν αὐτῆ τῆς ἐμπυήσεως καὶ τόσο ἀπλοποιημένη. Ὅπως ὁ Μάρξ καθώρισε, ὅσο πιὸ ἀνεπτυγμένο καὶ παραγωγικὸ, ἐμφανίζεται τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα, τόσο ὑψύτερες ἐκδηλώνονται οἱ ἐσωτερικὲς του ἀντιθέσεις καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἡ ἀντίθεσις μετὰξὺ τοῦ ἀπεριορίστου τῆς προσπάθειας πρὸς ἐπέκτασι τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ περιορισμένου τῆς καταναλώσεως τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἡ ἀντίθεσις αὐτῆ, ἔκανε τὸν Λένιν νὰ μιλήσει γιὰ ἐμπύησι τοῦ καπιταλισμοῦ.

«Ἡ οἰκονομικὴ δυνατότητα πρὸς συγκράτησι καὶ παρεμπῶδισι ἀκόμα τῆς τεχνικῆς προόδου, ὑπὸ καθεστῶς μονοπωλίου, εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ πρὶν, παρὰ τὴν ἐμπύησί του, ὅμως ὁ καπιταλισμὸς ἀναπτύσσει τίς παραγωγικὰς δυνάμεις. Τοῦτο δὲ καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ μας. Ἡ ἀντίθεσις καὶ ὁ ἀγὼν μετὰξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιτιθεμένων τάσεων συνιστᾷ τὴν σημερινὴ ἀνισορροπία καὶ ἀστάθεια».

* *

Ἐποιοσδήποτε κοινωνικὸς σχηματισμὸς τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀναπαρθῇ καὶ μάλιστα σὲ κλίμακα μεγαλύτερη, ἐν τῇ ἐννοίᾳ δηλαδὴ τῆς προόδου, ἂν δὲν κατορθῶσει νὰ παράγει περισσότερα τῶν ὕσων χρησιμοποιοῦ, ἐργαλεῖα καὶ ἄλλα μέσα παραγωγῆς. Ἡ παραγωγή τῶν ἐργαλείων ὑπῆρξεν ἡ προϋπόθεσις τῆς κάθε παραγωγῆς, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὰ πρωτόγονα, τὰ λίθινα. Καὶ μολονότι στὴν μεταγενέστερη οἰκονομικὴ ἱστορία, δηλ. τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων, εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἐλαφρὲς βιομηχανίαις προηγήθησαν τῶν βαρειῶν, ἐξυπακούεται ὅτι προϋπῆρξε ἡ παραγωγή τῶν ἐργαλείων μὲ τὰ ὅποια κατασκευάζοντο τὰ μέσα ἀτομικῆς εὐζωίας. Ὅταν, πάντως, γίνεται λόγος γιὰ σύγχρονη βιομηχανία καὶ βιομηχανοποίησι, ἀναφέρεται δὲ ἡ περίπτωσις μιᾶς μεγάλης βιομηχανικῆς χώρας, τοῦτο γίνεται

ένεκα τῶν μεγάλων ἐπιδόσεών της στο πεδίο εἴτε τῆς παραγωγῆς σιδήρου καὶ χάλυβος π.χ. εἴτε τῆς κατασκευῆς μηχανῶν καὶ ἄλλων παραγωγικῶν μέσων. Μιά χώρα θεωρεῖται καὶ εἶναι χώρα βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένη, ὅταν ἔχει κατὰ κύριον λόγο βαριεὲς βιομηχανίες. Ὅταν ἡ παραγωγή της δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ μεταξωτὰ ὑφάσματα μόνον καὶ κεντήματα καὶ κρύσταλλα—ὅπως τῆς Βενετιᾶς—καὶ τρόφιμα ἢ ἄλλα εἶδη ἐπενδύσεως καὶ διατροφῆς, ἀλλὰ διαθέτει κατὰ κύριον λόγο βιομηχανίες ποὺ κατασκευάζουν τὰ μηχανήματα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ παραχθοῦν ὅλα τὰ προαναφερθέντα εἶδη, καθὼς καὶ τὰ μηχανήματα ποὺ θὰ παράγουν τὰ ἐργαλεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ κατασκευασθοῦν τὰ ἐν λόγω εἶδη. Ἡ παραγωγή τῶν μέσων παραγωγῆς ὑπῆρξε καὶ εἶναι προϋπόθεσις κάθε παραγωγῆς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σχῆμα, μέσα στο ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι τὴν πραγματοποιοῦν.

Οἱ Ἕν. Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς θεωροῦνται σήμερα ὡς οἰκονομικῶς ἰσχυρότερη χώρα τοῦ κόσμου, γιὰ τὶς βιομηχανίες, γιὰ τὴ μεγάλη βιομηχανικὴ ἀνάπτυξί τους. Καὶ ὄχι γιὰ τὶς βιομηχανίες τους, ἐν γένει, ἀλλὰ γιὰ τὶς βαριεὲς ἰδίως βιομηχανίες. Οἱ ὁποῖες ἐξασφαλίζουν—ὑπὸ ὠρισμένες προϋποθέσεις τοῦ κύκλου—ἀναπαραγωγικὴ λειτουργία σὲ ἀνιοῦσα κλίμακα. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσι. Ἡ ὁποία τείνει νὰ πλησιάσει τὶς Η.Π.Α. ἀφοῦ ἄφησε ἤδη πίσω της τὴν Ἀγγλία καὶ ἄλλες μεγάλες βιομηχανικὲς χώρες τῆς Εὐρώπης. Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις ἀνέπτυξε μεγάλες βιομηχανίες, πρὸ παντὸς ὅμως θεμελίωσε τὴν τεχνικοπαραγωγικὴν προϋπόθεσις κάθε βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, τὴν βαρεῖά δηλαδὴ βιομηχανία της.

Σὲ διάστημα 50 ἐτῶν, συγκεκριμένα δὲ μεταξὺ 1850 καὶ 1900 ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή τῶν Ἕν. Πολιτειῶν παρουσίασε μιὰν αὐξήσει κατὰ 1300 ο/ο ὑψώθηκε δηλ. στο δεκατριπλάσιο. Κατὰ τὸ αὐτὸ ὅμως χρονικὸ διάστημα ἡ παραγωγή σιδήρου καὶ χάλυβος στὶς Η. Πολιτεῖες αὐξήθηκε κατὰ 2.500 ο/ο, δηλ. 25 φορές. Στὰ 1800 οἱ Ἕν. Πολιτεῖες εἶχαν μιὰν ἐτήσια παραγωγή σιδήρου ἀπὸ 560.000 τόννους, ἐναντι 2.200 τόννων τῆς Ἀγγλίας. Στὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος, δηλ. στὰ 1900 οἱ μὲν Η. Πολιτεῖες παρήγαγαν περὶ τὰ 14 ἐκ. τόννους σιδήρου, ἡ δὲ Ἀγγλία 9 ἐκ. τόννους. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χάλυβα ἰδιαιτέρα, ἡ ἐτήσια ἀμερικανικὴ παραγωγή χάλυβος τοῦ ἔτους 1870 δὲν ὑπερέβαινε τὶς 70.000 τόννων, ἦταν δὲ κατὰ πολὺ κάτω τῆς ἀγγλικῆς—200. χιλ. τόννων—καὶ τῆς γερμανικῆς ποὺ ἔφθανε τὶς 190 χιλ. τόνν. Τριάντα χρόνια ἀργότερα ἦτοι στὰ 1900, ἡ μὲν Ἀμερικὴ παρήγαγε ἤδη ἐτησίως 10,2 ἐκ. τόννους χάλυβος, ἡ δὲ Ἀγγλία 4,9 μόνον ἐκ. τόννους καὶ ἡ Γερμανία 6,6 ἐκ. τόννους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1870 καὶ 1900 ἡ μὲν ὅλικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή τῶν Η. Πολιτειῶν δεκατριπλασιάσθηκε ἡ παραγωγή ὅμως χάλυβος αὐξήθηκε κατὰ 145 φορές.

Τὸ αὐτὸ γίνεται τώρα μὲ τὴν Σοβιετικὴ Ἐνωσι. Ἡ βιομηχανικὴ της

παραγωγή εμφανίζεται κατά τὸ ἔτος 1955 ἀνώτερη τοῦ προπολεμικοῦ ἔτους 1913 κατὰ 27 φορές, ἡ παραγωγή ὅμως τῶν βαρειῶν βιομηχανιῶν τῆς αὐξήθηκε κατὰ πολὺ περισσότερο. Πῆγε 60 φορές ἐπάνω στις κατασκευές μηχανῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ μόνον 11 φορές στὰ εἶδη ἀτομικῆς καταναλώσεως. Πολλοὶ τὸ θεωροῦν αὐτὸ ὡς ἓνα μεγάλο λάθος τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κατακρίνουν τὸ σοβιετικὸ σύστημα, ὅτι ἐπιδιώκει πρόοδο τεχνική, παραγωγική, ἀλλὰ μὴ πρόοδο πού στηρίζεται στὴν ἀθλιότητα. Οἱ ἐπικρίνοντες παρασιωποῦν τὶς συνθήκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες ἔλαβε χώραν ἡ ἀλματώδης βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις στὴν Ἀγγλία, στὶς Η. Πολιτεῖες, στὴ Γερμανία καὶ ἄλλοι, κατὰ τὸν περασμένον αἰῶνα, συνθήκες 70 καὶ πλέον ὠρῶν ἐργασίας τὴν ἐβδομάδα, συνθήκες ἀθλιέστατης ὑγιεινῆς καὶ ἀθλιέστερης ἀμοιβῆς, παιδικῆς ἐργασίας, ἐργασίας νέγρων κλπ.

Μιὰ ἰδέα περὶ τῶν ἀμοιβῶν ἀναφορικὰ πρὸς τὶς ἐπενδύσεις κεφαλαίων καὶ πρὸς τὴν ἀξία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς στὶς Η.Π.Α. μπορεῖ νὰ λάβῃ κανεὶς ἀπὸ τὶς ἐπόμενες συγκρίσεις :

Ἔτη	Ἐπενδύσεις κεφαλαίων (σὲ ἐκ. δολλ.)	Ἀξία παραγωγῆς	Μισθωτοὶ σὲ ἐκ.	Ἀμοιβαὶ μισθωτῶν 1900=100
1850	534	1.059	959	83
1880	2.791	5.420	2.053	90
1900	9.931	13.010	4.252	100

Βλέπουμε ἐδῶ ὅτι ἡ ἀξία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς αὐξήθηκε κατὰ 13 φορές καὶ τῶν ἐπενδύσεων κατὰ 20 περίπου φορές. Ἡ ἀμοιβὴ ὅμως τῆς ἐργασίας δὲν αὐξήθηκε παρὰ κατὰ ποσοστὸ 25 ο/ο ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ κόστος ζωῆς (πραγματικὸς μισθὸς) καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν περίοδο, πού εἶναι καὶ περίοδος θηριώδους ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐν γένει δυνάμεως τῶν Η.Π. τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ ἀντίστοιχη σοβιετικὴ παραγωγικὴ βιομηχανικὴ ἐξέλιξις εἶναι ταχύτερη, λόγω τοῦ συστήματος καὶ τοῦ σχεδιασμένου τῆς δράσεως. Βαρεῖς βιομηχανίες, ὅπως οἱ ἐξορυκτικὰς γαιάνθρακος, πετρελαίου—ὅπως ἡ ἠλεκτροενέργεια καὶ ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια φυσικά, ὅπως τοῦ ἀκατέργαστου σιδήρου καὶ χάλυβος, παρουσίασαν μιὰν ἀνάπτυξιν καταπληκτικὴν. Ὁ χάλυβας π.χ. ἀπὸ 4,2 ἐκ. τόννους πού ἦταν ἡ παραγωγή του στὰ 1913, ὑπερβαίνει σήμερα τὰ 50 ἐκ. τόννους. Τὰ ὑγρὰ καύσιμα πού δὲν ἐφθάναν τὰ 10 ἐκ. τόννων κατὰ τὸ ἔτος 1913 πλησιάζουν τώρα τὰ 90 ἐκ. τόννων. Ἡ ἠλεκτροενέργεια εἶναι στὸ ἑκατονταπλάσιον. Μιὰ σαφέστερη ἰδέα τῶν μεγάλων μεταβολῶν πού ἐπῆλθον στὴν ὅλη παραγωγικὴ οἰκονομικὴ διάρθρωσιν τῆς ΕΣΣΔ, μᾶς δίνει τὸ γεγονός ὅτι τὰ ζῶα ἐλξεως ἐκπροσωποῦσαν στὰ 1916, τὰ 99,2 ο/ο

των πηγών ενέργειας. Καί οι μηχανικοί κινητήρες τὰ 0,8 ο/ο μόνον. Στις ἀρχές τοῦ 1955, τὰ ζῶα ἑλξέως δὲν ἐκπροσωποῦσαν παρὰ ἓνα 7 ο/ο τῆς ὅλης κινητηρίου δυνάμεως, ἐνῶ οἱ μηχανικοί κινητήρες τὰ 93 ο/ο.

Παρατηροῦμε λοιπὸν ὅτι καί στὴν περίπτωσι τῆς Ἀμερικῆς καὶ στὴν περίπτωσι τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, καθὼς καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ ὅλη ἐκβιομηχάνισις, εἴτε ὡς φυσικὸ ἔγχο πάρουμε τὴν παραγωγὴ, εἴτε κατ' ἀξίαν, ὑπῆρξε κατὰ κύριον λόγον, ἀνάπτυξις βαρειῶν βιομηχανιῶν. Στις Ἡ. Πολιτεῖες οἱ ἐπενδύσεις κεφαλαίου στις βιομηχανίες μετάλλου, ἀυξήθησαν, μεταξύ τῶν ἐτῶν 1860 καὶ 1880, περισσότερον ἀπὸ 20 φορές. Ἐνῶ ἡ ἀξία τῆς μεταλλουργικῆς παραγωγῆς ἀνῆλθε ἀπὸ 90 σὲ 250 ἐκ. δολλάρια, δηλ. μόλις τριπλασιάσθηκε. Εἴκοσι ὅμως χρόνια ἀργότερα ἡ ὅλική ἀξία τῆς παραγωγῆς μετάλλου ἔφθανε τὰ 1000 ἐκ. δολλάρια.

Στὴν Ἀγγλία, ἐνῶ ἡ ὅλική βιομηχανικὴ παραγωγὴ παρουσίαζε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1840 καὶ 1900 μιὰ ὅλική αὔξησι κατὰ 377 ο/ο, ἡ παραγωγὴ παραγωγικῶν μέσων, δηλ. οἱ βαρειᾶς βιομηχανίας, παρουσίαζαν αὔξησι κατὰ 750 ο/ο. Στὴ Γαλλία συνέβαινε τὸ ἴδιο περίπου. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1860 καὶ 1900, τὸ ποσοστὸ τῶν παραγωγικῶν μέσων στὴν ὅλη παραγωγὴ ἀπὸ 14,5 ο/ο ποῦ ἦταν, πῆγε στὰ 20 ο/ο. Ἐνῶ τῶν ἀγαθῶν ἀτομικῆς καταναλώσεως ἀπὸ 65 ο/ο ποῦ ἦταν ὑπεχώρησε στὰ 44 ο/ο. Στὴ Γερμανία πάλι, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴ περίπου περίοδο, ἡ παραγωγὴ παραγωγικῶν μέσων ἀυξήθηκε στὸ ἑνεαπλάσιο. Ἐνῶ τῶν μέσων ἀτομικῆς καταναλώσεως στὸ τετραπλάσιο μόνον. Γιὰ τὴ Γερμανία μάλιστα ἔχουμε πληρέστερη τὴν εἰκόνα τοῦ διαφορισμοῦ μεταξύ μέσων παραγωγῆς καὶ παραγωγῆς μέσων καταναλώσεως, στὸν ἀκόλουθο πίνακα :

Γερμανικὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ (1913=100)

Ἔτη	Μέσα παραγωγῆς	Μέσα καταναλώσεως
1860- 67	11	25
1879- 86	25	41
1894-902	54	72
1903- 13	92	95

Αὔξήθηκε δηλονότι, μεταξύ τῶν ἐτῶν 1860 καὶ 1913 ἡ γερμανικὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ στὸν μὲν τομέα τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας κατὰ 800 ο/ο καὶ ἄνω, στις δὲ ἑλαφρῆς βιομηχανίας κατὰ 380 ο/ο!

* *

Ὁ νόμος τῆς ἀξίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει ἰσχύ καὶ ὑπὸ καθεστῶς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ μέτρῳ ποῦ εἰδικοί ἱστορικοὶ λόγοι σχετικοὶ μὲ τὴν προγενέστερη κοινωνικὴ ἐξέλιξι ἐπιβάλλουν τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀγαθῶν ὡς

ἐμπορευμάτων. Ἀποτελεῖ βάση γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν τιμῶν, τὴν ἀποτίμησιν τοῦ *brutto* κοινωνικοῦ προϊόντος, καὶ τὴν ἀναδιανομὴν του μὲσω τῶν τιμῶν ποῦ ἀποκαθίστανται. Οἱ τιμὲς αὐτὲς ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἀποκλίνουν ἀπὸ τὴν ἀξίαν δὲν εἶναι ὡς τόσο παρὰ χρηματικὲς ἐκφράσεις τοῦ περιεχομένου, στὰ παραγόμενα ἐμπορεύματα, κοινωνικῶς ἀναγκαίου χρόνου ἐργασίας. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ἀποτελοῦν λειτουργίαι χρηματικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία μὲ νόμισμα σταθεροῦ περιεχομένου σὲ χρυσό, θεμελιώνεται στὸν νόμο τῆς ἀξίας καὶ τὸν προϋποθέτει μάλιστα.

Στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία ὁ νόμος τῆς ἀξίας λειτουργεῖ αὐτόματα. Ἐπειδὴ δὲ μέρος τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἀξιοποιοῦν τὸν παράγοντα μισθωτὴ ἐργασία μέσα σὲ ὑψηλὲς ὄργανικὲς συνθέσεις κεφαλαίου, ἐνῶ ἄλλες ἐξακολουθοῦν νὰ ἐργάζονται μὲ καθυστερημένα τεχνικοπαραγωγικὰ μέσα καὶ παλαιότερα συστήματα ἐργασίας—καθυστερημέναι συνθέσεις—παραγόμενες μέσα σ' ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ χρονικὸ ὄριο ἐργασίας ἀξίαι συμβαίνει στὴ μιὰ μὲν περίπτωσι νὰ ἐνσαρκώνονται σὲ μιὰ μεγαλύτερη μᾶζα ἐμπορευμάτων στὴν ἄλλη δὲ μισή, μικρότερη. Δεδομένου ὅτι στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία τὰ ἐμπορεύματα, ἂν καὶ προϊόντα ἐργασίας δὲν ἀνταλλάσσονται μεταξύ των ὡς ἐμπορεύματα καὶ μόνον ἀλλὰ ὡς προϊόντα κεφαλαίων¹ καὶ δεδομένου ὅτι τὰ κεφάλαια αὐτὰ ζητοῦν, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των, τὸ μερίδιό τους στὴν ἐπὶ πλεόν ἀξία ποῦ ἔχει πειραχθῆ κατὰ τὴν παραγωγή τους, ἡ ἀξία μεταφρασμένη σὲ χρῆμα ἐπενεργεῖ καὶ διέπει μὲσω τῆς τιμῆς τους, τῆς μέσης τιμῆς τους, ποῦ περικλείει τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τῆς σὺν τὸ μέσο ποσοστὸ κέρδους. Ἐπὶ αὐτοῦ ἔχουμε τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴ ἀποσαφήνισιν τοῦ Κ. Μάρξ :

«Λέγοντας ὅτι στίς διάφορες σφαῖρας παραγωγῆς, τὰ ἐμπορεύματα πωλοῦνται στὴν ἀξία τους, ὑποδεικνύουμε ἀπλῶς ὅτι οἱ τιμὲς τους κυμαίνονται περίξ τῆς ἀξίας τους καὶ ὅτι οἱ ἀκατάπαυστες διακυμάνσεις τῶν τιμῶν ἀνάγονται τελικὰ (se ramènent) στὴν ἀξία τους».

* *

Πῶς λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀξίας ὑπὸ καθεστῶς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Πῶς σχηματίζονται οἱ τιμὲς καὶ σὲ ποιά σχέση βρίσκονται μὲ τὴν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων ποῦ πωροῦνται.

Ἐφ' ὅσον τὰ προϊόντα ποῦ παράγονται στὴν Σοβιετικὴ Ἐνωσὴ π.χ. εἴτε μέσα ἀτομικῆς καταναλώσεως εἶναι, εἴτε μέσα παραγωγῆς, ἀνταλλάσσονται μεταξύ τους ὡς ἐμπορεύματα διὰ μέσου πράξεων ἀγοραπωλησίας, μὲ τὸ χρῆμα ὡς ἐνδιάμεσο, ὑποτίθεται ὅτι ἀνταλλάσσονται βάσει τῆς ἀξίας ποῦ περιέχουν καὶ ὅτι οἱ τιμὲς στίς ὁποῖες ἐμφανίζονται εἶναι ἡ ἀξία τους σὲ

1. Κ. Μάρξ : Capital.

χρῆμα. Ἰσχύει κατὰ συνέπεια καὶ ἐκεῖ ὁ νόμος τῆς ἀξίας βάσει δὲ αὐτοῦ καὶ διακτανίζονται οἱ τιμές.

Ἡ ἰσχύς ὅμως τοῦ νόμου τῆς ἀξίας ὑπὸ καθεστῶς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας οὔτε ἀπερίοριστος εἶναι οὔτε συμπτωματική. Ὑποτάσσεται ὅπως καὶ ὅλη ἡ κοινωνικὴ δραστηριότητα σὲ νόμους πολὺ διάφορους ἀπ' ὅτι εἶναι οἱ νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα στὸν νόμο τῆς συμμετρικῆς ἀναπτύξεως τῶν κλάδων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀξίας χρησιμοποιεῖται πρὸς σχεδιασμένη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας στὴ βάση τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῆς κοινωνίας. Στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα π.χ. ἡ ἰσότητα τιμῶν καὶ ἀξίας ἐπιτυγχάνεται μόνο κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ παραγωγικοῦ κύκλου. Ἐνῶ στὴν σοβιετικὴ οἰκονομία, ἡ ἰσότητα αὐτῆ τιμῶν καὶ ἀξίας προσδιορίζει μιὰ κατάσταση παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἢ ὅποια καὶ μεταλλάσσεται. Ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ὑψώνεται, μειώνεται ἡ ἀξία καὶ οἱ τιμές θὰ πρέπει ἀπὸ καιροῦ σὲ καιρὸ νὰ προσαρμόζονται στὶς νέες αὐτὲς συνθῆκες—νὰ μειώνονται, δηλαδή. Αὐτὸ ὅμως ἀπαιτεῖ προϋποθέσεις χρόνου, ἐπειδὴ μιὰ νέα μείωσις τῶν τιμῶν κατὰ συνέπεια αὐξημένης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δὲν ἔμπορεῖ νὰ γίνη κατ' ἄμεση ἀνταπόκριση καὶ εὐθὺς ἀμέσως. Ἀπαιτεῖ γενικώτερη ἀναπροσαρμογὴ καὶ σχετικὴ εὐθυγράμμιση πολλῶν κλάδων. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ μὲν παραγωγικότητα αὐξάνεται καὶ ἡ ἀξία τῶν προϊόντων μειώνεται, οἱ τιμές ὅμως παραμένουν ἄνω τῆς ἀξίας.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῶν συντελεστῶν ποὺ εἰσέρχονται ἀμέσως στὸν σχηματισμὸ καὶ στὴν χρηματικὴ ἔκφραση τῆς ἀξίας—στὶς τιμές—ἡ σοβιετικὴ οἰκονομία ἔχει μιὰ κοινὴ διεύθυνση, μιὰ κοινὴ διαχείριση καὶ κοινὰ συμφέροντα. Ναι μὲν ὑπάρχουν δυὸ τομεῖς, ὁ κρατικὸς καὶ τῶν κολχόζ, ποὺ προσδιορίζουν σχέσεις ἀνταλλαγῆς τῶν παραγομένων βάσει τῆς ἀξίας των, καὶ μὲν τὰ χρηματικὰ εἰσοδήματα τῶν ἐργαζομένων πραγματοποιοῦνται στὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰ ὅπου καὶ μετατρέπονται σὲ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ ἄμεσα ἢ διαρκείας, καὶ μὲν ἓνα μεγάλο μέρος τῶν μέσων παραγωγῆς ποὺ παράγει ὁ κρατικὸς τομεὺς εἰσέρχονται στὴ σφαῖρα τῆς ἐμπορευματικῆς κυκλοφορίας ὡς ἐμπορεύματα ἢ καὶ ἀντιθέτως, ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνταλλάξιμα κυκλοφοροῦν μέσα στὰ πλάσια μιᾶς οἰκονομίας ποὺ θεμελιώνει σχέσεις ἄνευ ταξικῶν κοινωνικῶν διακρίσεων, ἄνευ ἰδιοκτησίας μέσων. Μιᾶς οἰκονομίας στὴν ὅποια τὰ 100 ο/ο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι σοσιαλιστικὸς οἰκονομικὸς τομεὺς καθὼς καὶ τὰ 100 ο/ο τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ ἡ παραγωγή αὐξάνεται καὶ τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ πολλαπλασιάζονται οἱ ἐμπορευματικὲς σχέσεις ἀλλοιώνονται καὶ τὰ προϊόντα ἀποβαίνουν ὄλονόν καὶ λιγώτερο ἐμπορεύματα. Ἡ διαδικασία αὐτὴ ἐπιταχύνεται ἀπὸ τὴν ταχύτερη ἀνάπτυξη τῶν βαρειῶν βιομηχανικῶν κατηγορίας Α' ποὺ ἐπιτρέπουν τὸν μετασχηματισμὸ τῆς ἀγρο-

τικῆς παραγωγῆς σὲ μηχανοποιημένη παραγωγή καὶ τὴν μετατροπὴ τῶν χωρικῶν σὲ βιομηχανικοὺς ἐργάτες. Ὁ νόμος τῆς ἀξίας χρησιμοποιεῖται ἐδῶ πρὸς τὴν ἐπιτάχυνση αὐτῆ καὶ τὴν θεμελίωση ἐλεύθερου κοινωνικοῦ βίου, ὅπου ἡ συμμετοχὴ τοῦ καθενὸς στὸ κοινωνικὸ προϊόν θὰ ἔχη ὡς ἀρχὴ τὶς ἀνάγκες του, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ συμμετοχῆς του στὴν παραγωγή τοῦ ἐν λόγῳ προϊόντος. Ἡ διευθυνομένη οἰκονομία τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. εἶναι μιὰ, βάσει τῶν δεδομένων, προσχεδιασμένη οἰκονομικὴ δρᾶσις, ἡ ὁποία ἀναδιαμοιράζει τὸ ἀναπαραγόμενο κοινωνικὸ προϊόν κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ μείζων ἀναπαραγωγή σὲ ὄλονεν ὑψηλότερα ἐπίπεδα. Τὴν ἀναδιανομὴ αὐτῆ τὴν ἀποτυπώνει στὶς τιμές, στὴν διάρθρωση τῶν τιμῶν.

Μὲ βάση τὸν νόμο τῆς ἀξίας οἱ τιμές στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. διαρθρώνονται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα: Τὸ κόστος—τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως—τὸν φόρο κύκλου ἐργασιῶν—τὸ φόρο πρὸς κάλυψη τῶν ἐξόδων κυκλοφορίας καὶ τὸν σχηματισμὸ κέρδους στὶς ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις.

Σὲ πολλὰ εἶδη καταναλώσεως τὸ κόστος ὑπολογίζεται σὲ 60 ο.ο, τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως 6 ο.ο, ὁ φόρος κύκλου ἐργασιῶν σὲ 32 ο.ο καὶ 2 ο.ο γιὰ τὶς δαπάνες καὶ τὸ ἐμπορικὸ κέρδος. Ἀπὸ τὶς κατηγορίες αὐτὲς πού σχηματίζουν τὴν τιμὴ οἱ δυὸ δηλαδὴ τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως (6 ο.ο) καὶ ὁ φόρος κύκλου ἐργασιῶν (32 ο.ο) χρησιμεύουν γιὰ τὴν συσσώρευση πρὸς ἐπενδύσεις καὶ συντήρηση τῶν μὴ παραγωγικῶν σφαιρῶν τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας. Οἱ δαπάνες αὐτὲς περιλαμβάνονται στὴν τιμὴ ὡς συστατικὸ στοιχεῖο τῆς. Ἀποτελοῦν δὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀναπαραγωγῆς σὲ μεγαλύτερη κλίμακα. Ἄν ἡ τιμὴ δὲν περιέκλειε αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καὶ διεκονομίζετο στὴ βάση τοῦ κόστους, ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας θὰ καθίστατο ἀδύνατη.

Ἡ διάρθρωσις τῶν τιμῶν στὰ μέσα παραγωγῆς, ὡς τόσο, δὲν εἶναι καθόλου ὅμοια μὲ τῶν εἰδῶν καταναλώσεως. Στὰ μέσα παραγωγῆς τὸ στοιχεῖο τοῦ κόστους ἐκπροσωπεῖ τὰ 87 ο.ο, τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως τὰ 4 ο.ο, ὁ φόρος τοῦ κύκλου ἐργασιῶν τὰ 4 ο.ο καὶ ὁ πρόσθετος φόρος γιὰ τὶς δαπάνες καὶ τὸ ἐμπορικὸ κέρδος 5 ο.ο.

Οἱ γνώμες τῶν σοβιετικῶν οἰκονομολόγων ἐπὶ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς ἀξίας καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν διίστανται. Στὸ δεῦτερο μέρος τῆς παρουσίας ἐργασίας, θὰ πραγματευθοῦμε εἰδικὰ τὸ ἐν λόγῳ θέμα. Δίνουμε ὅμως στὸ παρόν, ἐν κειμένῳ, τὶς ἀπόψεις τοῦ σοβιετικοῦ οἰκονομολόγου Α. Συμυρνῶφ ἀπὸ τὸ σοβιετικὸ οἰκονομολογικὸ ὄργανο τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ε.Σ.Σ.Δ «Οἰκονομικὰ Ζητήματα» (Νο 6) πρὸς κατατόπισι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ.

Συζητήσεις μεταξύ σοβιετικών οικονομολόγων

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΑΘΡΟΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΘΡΟΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ

Ἡ γνώμη τοῦ Ρώσου οικονομολόγου Α. ΣΜΥΡΝΩΦ

Στὸ βιβλίον τοῦ «Τὸ χρῆμα στὴν σοσιαλιστικὴ κοινωνία» καὶ στὸ ἄρθρον τοῦ «Ὁ νόμος τῆς ἀξίας καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν στὴν Ε.Σ.Σ.Δ.» («Οἶκ. Ζητήματα» Νο 2, 1957) ὁ σ. Κούροντ διατυπώνει τὴν θέση ἐπὶ τῆς ἰσότητος τοῦ ἀθροίσματος τῶν τιμῶν καὶ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀξιῶν ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία τῆς ΕΣΣΔ. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ στὶς προαναφερόμενες ἐργασίες τοῦ δίδονται δυὸ ἐρμηνείες.

Στὴν πρώτη ἀπὸ αὐτὰς ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὴν γνώμη ὅτι ἡ ἀπόκλισις τῶν τιμῶν στὰ μέσα παραγωγῆς κάτω τῆς ἀξίας των προκαλεῖ ἀντίστροφον ἀπόκλισιν τῶν τιμῶν στὰ εἶδη καταναλώσεως πρὸς τὰ ἄνω τῆς ἀξίας των, σημειώνει δὲ ἰδιαιτέρως ὅτι οἱ ἐν λόγω ἀποκλίσεις ἀλληλοκαλύπτονται χάρις σ' αὐτὸ δὲ καὶ ἐπιτυγχάνεται ἐξίσωσις μεταξὺ τιμῶν (ἀθροίσματος) καὶ ἀξίας ἐν τῷ συνόλῳ τῆς στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Γιὰ τὴν κατάδειξιν τῆς θέσεώς του αὐτῆς κάνει χρῆσιν τοῦ σχήματος ἀναπαραγωγῆς.

Ὡς ἀφετηρία ὁ συγγραφεὺς παίρνει τὸ σχῆμα τῆς ἀπλῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ ἀποδέχεται τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οἱ τιμὲς καὶ τῶν δυὸ ὑποδιαρέσεων (Α καὶ Β) εἶναι ἴσες πρὸς τὴν ἀξία. Ὑποθέτοντας κατόπιν ὅτι μὲ τὸν αὐτὸν ἔγκον παραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, οἱ τιμὲς στὴν παραγωγή τῆς ὑποδιαρέσεως I ἀποκλίνουν κάτω τῆς ἀξίας κατὰ 1500 μονάδες ἀξιῶν καὶ στὴν παραγωγή τῆς ὑποδιαρέσεως II ἄνω τῆς ἀξίας κατὰ 1500 μονάδες ἀξιῶν ὁ Κουρόντ καταστρώνει ἓνα νέο σχῆμα ἀναπαραγωγῆς μὲ ὑπολογισμό τῆς ἐπιδράσεως ποῦ ἔχει ἡ ἀπόκλισις τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία :

				Τιμὴ	Ἀξία	Ἀπόκλισις	
I	3000	σ +	1375	μ +	125	ν =	4500 6000 - 1500
II	1500	σ +	1375	μ +	2625	ν =	5500 4000 + 1500
	4500	σ +	2750	μ +	2750	ν =	10000 10000

Τὰ ἀφαιρετικά σχήματα ἀναπαραγωγῆς ἔχουν φυσικά ἀπλῶς καὶ μόνο illustrative σημασία, στὴν δεδομένη ὅμως περίπτωση καταδεικνύεται, μὲ τὴν βοήθειά τους, ἡ θέσις κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀπόκλισις τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία σὲ ὁποιαδήποτε τῶν δύο ὑποδιαίρέσεων ἀσχετῆ ἀμέσως ἀντίστροφον ἐπιρροή ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν στὴν ἑτέρα ὑποδιαίρεση. Ἐπὶ ἐδῶ συνάγεται μιὰ δεύτερη θέσις τὴν ὁποία σύρει μὲ συνέπεια ὁ συγγραφεὺς καὶ κατὰ τὴν ὁποία : «Ἡ ἀπόκλισις τῶν τιμῶν στὰ μέσα παραγωγῆς κάτω τῆς ἀξίας των καὶ ἡ ἀπόκλισις τῶν τιμῶν στὰ εἶδη καταναλώσεως ἄνω τῆς ἀξίας των, ἔχει σημασία γιὰ τὴν διαδικασία κατατάξεως καὶ ἀνακατατάξεως τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος καὶ μόνον καὶ δὲν θίγει τὸ ὕψος τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ».

Στὴν βάση αὐτὴν ἐπάνω ὁ Κούροντ ἀνατιμᾶ (μεγεθύνει) τὰ εἰσοδήματα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὸ καθαρὸ εἰσόδημα ἐν τῷ μέτρῳ ποῦ οἱ τιμὲς στὰ εἶδη καταναλώσεως εἶναι ἄνω τῆς ἀξίας των.

Καὶ οἱ δύο αὐτὲς θέσεις τοῦ συγγραφέως προκαλοῦν βασικὲς ἀντιρρήσεις. Ἐν πρώτοις, ἂν οἱ τιμὲς στὴν παραγωγή τῆς ὑποδιαίρέσεως I εἶχαν καθορισθῆ κατὰ 1500 μονάδες κάτω τῆς ἀξίας τους, δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμιά οικονομικὴ ἀνάγκη νὰ καθορισθοῦν προσθήκης ἀντισταθμίσεως στὴν ἀξία τῶν εἰδῶν καταναλώσεως μὲ τὴν ὕψωση τῶν τιμῶν κατ' ἀνταπόκριση καὶ τὴν μεγέθυνση τῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος. Τὸ σχῆμα τῆς ἀναπαραγωγῆς θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι τὸ ἀκόλουθο :

		Τιμὴ	Ἀξία	Ἀπόκλισις
I	3000 σ + 1000 μ + 500 ν =	4500	6000	- 1500
II	1500 σ + 1000 μ + 1500 ν =	4000	4000	0
	4500 σ + 2000 μ + 2000 ν =	8500	10000	- 1500

Ἐὰν τὸ σχῆμα αὐτὸ ἀναπαραγωγῆς τὸ ἀντιπαραθέταμε πρὸς τὸ ἀρχικὸ σχῆμα (κατ' ἀξία) τότε θὰ βλέπαμε ὅτι ἀπεικονίζει πραγματικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν ὑποδιαίρέσεων τῆς ὅλης κοινωνικῆς παραγωγῆς, ποῦ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἀνακύψουν στὴν δεδομένη στιγμή καὶ συγκεκριμένα : μείωση σὲ τιμὲς τρέχουσες ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀξία τῆς παραγωγῆς στὴν ὑποδιαίρεση I ἀπὸ 6000 στὶς 4500 μονάδες, ἀντίστοιχη μείωση τῆς ἀξίας τῆς μεταφερθείσης ἀπὸ τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ στὶς δύο ὑποδιαίρέσεις, ἀνάμιξη μέρους τῆς ἀξίας τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος (καθαροῦ εἰσοδήματος) τῆς I ὑποδιαίρέσεως (500 μονάδες) στὴν II ὑποδιαίρεση μὲ ἀμετάβλητα τὴν ἀξία τῶν κεφαλαίων (fonds) καταναλώσεως, τῆς καθαρῆς παραγωγῆς, τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος σ' ὀλόκληρη τὴν παραγωγή μὲ ἀμετάβλητο τὸ ὕψος τῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Περαιτέρω, ἂν ἡ ἀπόκλιση τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία κατὰ 1500 μονάδες ἄρχιζε ἀπὸ τὴν II ὑποδιαίρεση μὲ ἀμετάβλητο τὴν ἀξία

νά επιτύχουμε την εξίσωση του όλου των τιμών προς το σύνολο της αξίας, θά έπρεπε τότε να περιορίσουμε τις τιμές της I κατηγορίας και να αποκαταστήσουμε την αξία του επί πλέον προϊόντος, εκεί όπου πραγματικά έχει παραχθῆ. Το αναπαραγωγικό σχῆμα θά ἦτανε τότε τὸ κάτωθι :

				Τιμή	Ἀξία	Τιμή ἐπὶ τῆς ἀξίας σὲ 0/10
I	5500 σ +	1375 μ +	1375 ν =	8250	6000	137,5
II	2750 σ +	1375 μ +	1375 ν =	5500	4000	137,5
	8250 σ +	2750 μ +	2750 ν =	13750	10000	137,5

Ἡ ἴση ποσοστιαία απόκλισις τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία καὶ τῶν δυὸ κατηγοριῶν σημαίνει ὅτι ἡ νέα κλίμακα τῶν τιμῶν, ποὺ προκύπτει κατὰ ἀκολουθία ἀποκλίσεως τῶν τιμῶν ἄνω τῆς ἀξίας των στὴν κατηγορία II, κατανεμήθηκε τώρα σ' ὅλη τὴν παραγωγή καὶ ὅτι τώρα δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀπόκλιση τῆς τιμῆς ἀπὸ τὴν ἀξία, τὴν ἴδια δὲ τὴν ἀξία πρέπει νὰ τὴν ἀποδόσουμε μὲ ὑπολογισμό τῶν μεταβολῶν ποὺ ἐπῆλθαν στὴν κλίμακα τῶν τιμῶν, δηλαδὴ ἡ μᾶζα τῶν τιμῶν καὶ ἡ μᾶζα τῆς ἀξίας σ' ὅλη τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία ἀποτελοῦν ἓνα ἑνιαῖο μέγεθος — 13750 μονάδων.

Στὸ ἄρθρο του «Ὁ νόμος τῆς ἀξίας καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν στὴν ΕΣΣΔ» ὁ Κούροντ τὴν ἴδια θέση, περὶ ἀλληλοσταθμίσεως (compensatiom mutuell) τῶν ἀποκλίσεων τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία, τὴν αἰτιολογεῖ ἀλλοιῶς καὶ συγκεκριμένα μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῆς κλίμακος τῶν τιμῶν. Ὡς ἀφετηρία λαμβάνει τὸ σχῆμα τῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος σὲ μεγαλύτερη κλίμακα, ὅπου οἱ τιμές καὶ τῶν δυὸ (I, II) κατηγοριῶν εἶναι ἴσες πρὸς τὴν ἀξία. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸν ὑποθέτει ὅτι τὸ ροῦβλι εἶναι ἴσο πρὸς 0,2 γρ. χρυσοῦ στὰ ὁποῖα ἐνσωματώνεται μιὰ ὥρα κοινωνικῆς ἐργασίας.

Ὑποθέτει κατόπιν ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν στὴν κατηγορία II αὐξήθηκε στὸ διπλάσιο, εἶναι δηλαδὴ ἀντὶ τρεῖς, ἕξ χιλ. μονάδες καὶ οἱ ζημιές τῶν καταναλωτῶν ἐκαλύφθησαν. Ὁ Κούροντ κατασκευάζει ἓνα νέο ἀναπαραγωγικὸ σχῆμα :

				Τιμή	Ἀξία	
I	4000 σ +	2000 μ	=	6000	6000	0
II	1500 σ +	1500 μ +	3000 ν =	6000	3000	+ 3000
	5500 σ +	3500 μ +	3000 ν =	12000	9000	+ 3000

Τὶ ἀποδεικνύεται μὲ τὸ νέο τοῦτο σχῆμα; Γιὰ ποῖο λόγο νὰ διπλασιάζονται οἱ τιμές στὰ εἶδη καταναλώσεως ταυτόχρονα δὲ νὰ ἀνέρχονται σὲ ἴσο μέγεθος τὰ εἰσοδήματα τῶν καταναλωτῶν, ἐφ' ὅσον τόσο μὲ τὰ προηγούμενα

επίπεδα τῶν τιμῶν, ὅσον καὶ μὲ τὰ νέα δὲν μεταβάλλονται οἱ ἀναλογίες στὴν κατανομὴ τῶν μέσων (fonds) καταναλώσεως καθὼς καὶ ὄλου τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος.

Ὁ Κούροντ θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῶν τιμῶν στὴ παραγωγὴ κατηγορίας II θὰ ὀδηγοῦσε στὴν ἐξωτερικὴ (φαινομενικὴ) μόνον ἀπόκλιση τῆς μάζας τῶν τιμῶν τοῦ ὀλικοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος (12000) ἀπὸ τὴν μάζα τῆς ἀξίας του. Ἐνῶ στὴν πραγματικότητά δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμιά ἀπόκλισις, ἂν οἱ νέες τιμὲς ὑπελογίζοντο στὴν βάση τῆς ἀλλαγῆς τοῦ χρυσοῦ περιεχομένου τοῦ ρουβλίου—ἀπὸ 0,2 γρ. μέχρι 0,15 γρ. πρᾶγμα πού θὰ ὀδηγοῦσε στὸ ὅτι τὸ ροῦβλι δὲν θὰ ἐξέφραζε τώρα μιὰ, ἀλλὰ 0,75 τῆς ὥρας.

Στρηζόμενος στὴν μέση αὐτὴ κλίμακα τῶν τιμῶν ὁ Κούροντ λογαριάζει τὴν ἀξία τοῦ ὄλου κοινωνικοῦ προϊόντος σὲ ρούβλια νέου περιεχομένου σὲ χρυσὸ (δηλαδὴ μὲ μεταβλημένη τὴν κλίμακα τῶν τιμῶν) ἐπιτυγχάνει δὲ ἔτσι ἓνα νέο σχῆμα ἀναπαραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος κατ' ἀξία.

Κατὰ τὴν γνώμη μας ἡ ἀποψις τοῦ Κούροντ περὶ ἀλληλοαντισταθμίσεως τῶν ἀποκλίσεων τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία τους στηρίζεται στὴν ἄγνοια τῶν πραγματικῶν σχέσεων μεταξύ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν τῆς I κατηγορίας καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν τῆς II κατηγορίας καὶ στὴν προσπάθεια τυπικῆς ἐξισώσεως τῆς μάζης τῶν τιμῶν καὶ τῆς μάζης τῆς ἀξίας.

Ἀντιπαραθέτοντας, πρὶν ἀπ' ὅλα τὸ ἀρχικὸ σχῆμα κατ' ἀξίαν μὲ τὸ δεύτερο σχῆμα κατὰ τιμὲς, ἀποκαλύπτουμε ὅτι ὁ διπλασιασμὸς τῶν τιμῶν στὴν παραγωγὴ τῆς κατηγορίας II εἶχε ἀνόμοια ἐπίδραση ἐπὶ τῶν ἰδιαιτέρων στοιχείων τῆς ἀξίας τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος κατὰ κατηγορία (I, II).

Δὲν ἤμποροῦμε νὰ μὴν παρατηρήσουμε ὅτι μὲ τὴν ἐν λόγω ἐρμηγεία ἐξισώσεως τοῦ ποσοῦ τῶν τιμῶν μὲ τὸ ποσὸν τῆς ἀξίας καὶ μὲ δεδομένη μέση κλίμακα τιμῶν ὡς μέσο ὑπολογισμοῦ τοῦ νέου μεγέθους τῆς ἀξίας, διατηρεῖται ἓνα διαφορετικὸ μέτρο ὑπολογισμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας στὶς κατηγορίες I καὶ II τοῦ ὄλου κοινωνικοῦ προϊόντος. Ἐτσι, στὸ σχῆμα ἀναπαραγωγῆς κατὰ τιμὲς ἂν τὸ συγκρίνουμε μὲ τὸ ἀρχικὸ σχῆμα ἀναπαραγωγῆς κατ' ἀξίαν, κάθε ροῦβλι ἀντιπροσωπεύει, στὴν κατηγορία I μιᾶς ὥρας κοινωνικῆς ἐργασίας, στὴν II κατηγορία μόνον 0,5 τῆς ὥρας καὶ σ' ὅλη τὴν οἰκονομία 0,75.

Ὁ Κούροντ σημειώνει ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀξίας ἀπαιτεῖ ὅπως οἱ δαπάνες κοινωνικῆς ἐργασίας πού ἐνσωματώνονται στὰ ἐμπορεύματα, ἐκφράζονται ὁμοιομόρφως, ὥστε ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ χρῆμα, ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ροῦβλι νὰ λειτουργεῖ σ' ὅλες τὶς σφαῖρες τῆς οἰκονομίας. Καὶ πραγματικά, μετὰ τὸν καθορισμὸν ἑνὸς μέσου μέτρου τιμῶν καὶ τῆς ἐπιτευχθείσης ἐξισώσεως τοῦ ὄλου ποσοῦ τῶν τιμῶν, μὲ τὴν ὀλικὴν μάζαν τῆς ἀξίας, τὸ νέο ροῦβλι ἐξέφραζε τώρα 0,75 τῆς ὥρας κοινωνικῆς ἐργασίας, ἔναντι μιᾶς ὥρας πού ἐξέφραζε πρὶν. Ἄλλὰ τί παρασταίνει αὐτὴ ἡ ὁμοιομορφία στὴν ἐκφραση δαπανῶν κοινωνι-

κῆς ἐργασίας καὶ ἡ λειτουργία σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκονομία ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρήματος; Αὐτὸ ἤμποροῦμε νὰ τὸ καταλάβουμε ἂν τὶς δαπάνες ποὺ ἐκφράζονται ὑπὸ μορφήν ἀξίας τὶς μεταφράσουμε σὲ δαπάνες ποὺ νὰ ἐκφράζονται σὲ ὥρες ἐργασίας, ἀποδεχόμενοι γιὰ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀξίας μιὰ μέση ἐξίσωση : ροῦβλι = 0,75 ὥρες ἐργασίας.

	Ἀξία κατὰ ποσὸν ὥρῶν ἐργασίας	Τιμὴ σὲ ποσότητα ὥρῶν ἐργασίας	Σχέσις μεταξὺ ἀξιῶν καὶ τιμῶν
Κοινωνικὸ προϊόν			
I κατηγορίας	6000	4500	— 1500
II κατηγορίας	3000	4500	+ 1500
Μεταβιβασθεῖσα ἀξία (6)	5506	4125	— 1375
Κεφάλαιο ἀναπαραγωγῆς μείζον	500	375	— 125
Κεφάλαιο (fonds) καταναλώσεως	3000	4500	+ 1500
Καθαρὴ παραγωγή			
α) ἐργ. μισθὸς	1750	2625	+ 875
β) καθαρὸ εἰσόδημα	1750	2250	— 500
Ὀλόκληρο τὸ κοινωνικὸ προϊόν	9000	9000	0

Ἀποκαθιστῶντας μιὰ μέση κλίμακα τιμῶν καὶ διατυπώνοντας σ' αὐτὸ τὴν ἀξία ὁ Κούροντ, ἐπιτυγχάνει, ὡς τόσο, μιὰ τυπικὴ μόνον ἐξίσωση τοῦ ἄθροίσματος τῶν τιμῶν καὶ τῆς ὀλικῆς ποσότητος τῆς ἀξίας ἐν τῷ συνόλῳ τῆς σ' ὅλη τὴν οἰκονομία, μιὰ ἐξωτερικὴ μόνον ὁμοίμορφο ἀπόδοση τοῦ ρουβλίου στὸ σύνολο τῶν δαπανῶν. Μὲ μιὰ τέτοια ἐσφαλμένη, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἀπύψη κατανοήσεως τοῦ μέτρου (κλίμακος) τῶν τιμῶν καὶ τῆς ὁμοιομορφίας τοῦ ρουβλίου, ἡ ἐξίσωση τοῦ ἄθροίσματος τῶν τιμῶν πρὸς τὸ ἄθροισμα τῆς ἀξίας, θὰ ὠδηγοῦσε εἰς τοῦτο : ὅτι ἡ ἀφετηριακὴ θεωρητικὴ θέσις τοῦ Κουρόντ καὶ ὁ προτεινόμενος παρ' αὐτοῦ τρόπος μεταβάσεως ἀπὸ τὶς τιμὲς τῶν προϊόντων παραγωγῆς I κατηγορίας, ποὺ ἀποκλίνουν κάτω τῆς ἀξίας, πρὸς τιμὲς ἴσες πρὸς τὴν ἀξία, ἀντιτίθενται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Ἄν ὁ Κούροντ ἦτανε συνεπὴς θὰ ἐπρότεινε νὰ ὑψωθοῦν οἱ τιμὲς τῆς I κατηγορίας καὶ ταυτόχρονα νὰ μειωθοῦν οἱ τιμὲς τῆς II κατηγορίας, μὲ ἀνάλογη μείωση τοῦ κάθε εἴδους εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζομένων.

Ἄν ἡ μᾶζα τῆς ἀξίας, ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀντίστοιχη μεταλλαγεῖσα κλίμακα τιμῶν, τότε λογικὰ σκεπτόμενοι, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑψώσουμε ἀπὸ 6 σὲ 8 χιλιάδες μονάδες τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν τῆς κατηγορίας I καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν τῆς κατηγορίας II νὰ τὸ μειώσουμε ἀπὸ 6 σὲ 4 χιλ. μονάδες. Ὁ Κούροντ ὅμως προτείνει μιὰ ἐντελῶς ἄλλη μέθοδο : νὰ ὑψώσουμε τὶς τιμὲς στὴν κατηγορία I καὶ νὰ διατηρήσουμε ἀμετάβλητες τὶς τιμὲς τῶν προϊόντων τῆς II κατηγορίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐάν τὴν πρότασιν αὐτὴ τὴν ἀποδεχθῶμε τὸ σχῆμα ἀναπαραγωγῆς θὰ πάρῃ τὴν ἐξῆς ὄψη :

Κατηγορίες	Ἀξία σὲ παλαιὰ ροῦβλια	Ἀξία σὲ νέα ροῦβλια	Τιμές	Σχέσεις
I	6000	8000	8000	0
II	3000	4000	6000	+ 2000
	9000	12000	14000	+ 2000

Τὸ σχῆμα αὐτὸ ἀπεικονίζει τὴν ἀντίθεσιν ἐκείνην γιὰ τὴν ὁποία ἐγίνε λόγος πρὸς ἑπάνω : οἱ τιμές στὰ προϊόντα I κατηγορίας ἐκφράζουν τὴν ἀξίαν τοὺς πού ἔχει ὑπολογισθεῖ μετὰ τὴν μέθοδον Κούροντ τὴν ἴδια στιγμὴ ὅπου στὴν κατηγορία II διετηρήθη ἡ ἀπόκλιση τῶν τιμῶν ἕνω τῆς ἀξίας. Ἐπῆλθε τὴν ἰδίαν ἀντίθεσιν, κατὰ τὸν τρόπο αὐτόν, νέα ἀνισότητά μεταξὺ μάζης τιμῶν καὶ μάζης ἀξίας. Ὁ Κούροντ ἤμπορεῖ νὰ ἀντιπαρατάξῃ ὅτι τὸ νέο ἐπίπεδο τῶν τιμῶν σημαίνει καὶ νέα ἀλλαγὴ στὴν κλίμακα τῶν τιμῶν, τὴν ἐμφάνισιν νέας περιεκτικότητος σὲ χρυσὸ ροῦβλίον, κατὰ σύνδεσιν δὲ πρὸς αὐτὸ καὶ ἡ μάζα τῆς ἀξίας διατυπώνεται ἀναγκαστικὰ μετὰ τὸν ὑπολογισμὸν βάσει τῆς νέας κλίμακος τῶν τριῶν. Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι αὐτὸ γίνεται ὡς ἐξῆς : Ἐάν στὸ ἀρχικὸ σχέδιον (κατ' ἀξίαν) ἕνα ροῦβλι εἶχε ἐξισωθεῖ πρὸς μιὰ ὥραν κοινωνικῆς ἐργασίας (9000 ὥρες ἢ 9000 ροῦβλια), στὸ δεῦτερον σχῆμα (κατ' ἀξίαν) —πρὸς 0,75 τῆς ὥρας (9000 ὥρες 12000 ροῦβλια) τὴν ἰδίαν ροῦβλι ἐκφράζει 0,643 τῆς ὥρας κοινωνικῆς ἐργασίας. 9000 ὥρες 14000 ροῦβλια).

Ἐάν ἐκτιμήσωμε τὴν ἀξίαν ἀπὸ μιὰν τέτοια πλευρὰ σχέσεων καὶ τὴν ἐξισώσωμε πρὸς τὴν νέαν τιμὴν θὰ ἔχωμε τότε τοὺς ἐξῆς δείκτες :

Κατηγορίες	Ἀξία	Τιμές	Ἀπόκλισις
I	9335	8000	- 1335
II	4665	6000	- 1335
	14000	14000	0

Ὅπως ἐμφαίνεται ἡ ἰσότητά μεταξὺ συνόλου τιμῶν καὶ συνόλου ἀξίας ἔχει ἀποκατασταθῆ ἀπὸ πλευρᾶς συνόλου οἰκονομίας, ἡ ἀπόκλισις ὅμως τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξίαν κατὰ κατηγορίας δὲν παρεμερίσθη. Ἀπλῶς ἐμετριάσθη καὶ ἀποτελεῖ συνάπειαν ἀναπότρεπτη τῆς ἀντιλήψεως πού προαναφέραμε περὶ μέσης κλίμακος τιμῶν, ὑπολογιζομένης ἐπὶ τοῦ ὅλου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Κατ' αὐτὴν, ἡ μέση κλίμακα τῶν τιμῶν θὰ μεταβάλλεται ἐν τῷ μέτρῳ πού

δὲν εἶναι ἴση πρὸς τὴν νέαν κλίμακα τιμῶν, ποὺ σχηματίζεται ὄχι στὴ βᾶση δεδομένων τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ βᾶσει τῶν δεδομένων τῆς κατηγορίας II (μέσων καταναλώσεως — σ.μ.) ἀπ' ὅπου καὶ ἄρχισε ἡ μετακίνηση τῆς κλίμακος τιμῶν.

Κατὰ τὸν Κούραντ ὅμως, ἀπόκλισις τοῦ συνόλου τῶν τιμῶν ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς ἀξίας δὲν ἐπισυμβαίνει ποτέ, προκειμένου γιὰ τὸ ὅλο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, δεδομένου ὅτι τὴν μᾶζα τῶν ἀξιῶν τὴν ἀκολουθεῖ ἡ μᾶζα τῶν τιμῶν ἢ ὅποια καὶ τὴν ἐκφράζει κατὰ σταθερὸ τρόπο "Ἄν δὲ στὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία, κατὰ μὲν τὴν περίοδο τῆς ἀνάοδου, τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν ὑπερβαίνει τὸ ἄθροισμα τῆς ἀξίας, κατὰ δὲ τὴν περίοδο τῆς κρίσεως ἀντιθέτως πίπτει κάτω τοῦ ἄθροίσματος τῆς ἀξίας, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ μᾶζα τῶν τιμῶν καὶ ἡ μᾶζα τῆς ἀξίας εἶναι κατὰ μέσον ὄρο ἴσες. Ἡ διαφορά θὰ συνίσταται μόνον εἰς τοῦτο : ὅτι κατὰ μὲν τὴν περίοδο τῆς ἀνάοδου τὸ εἰς χρυσὸ περιεχόμενον τῆς νομισματικῆς μονάδος ἐν τῇ πράξει ἐλαττώνεται, ἐνῶ κατὰ τὰ ἔτη τῆς κρίσεως μεγεθύνεται. Καὶ ἂν ἀκόμα κατὰ τὰ ἔτη 1929—34 καὶ 1941—46, τὸ ἐπίπεδο τῶν λιανικῶν τιμῶν ἀνῆλθε, κατὰ δὲ τὸ ἕκτο πενταετές, μὲ σημαντικὴ μείωσις τῆς ἀξίας καὶ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, τὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν ἐξακολούθησε νὰ παραμένῃ ἀμετάβλητο κατ' οὐσίαν, γεγονός εἶναι (κατὰ τὸν Κούραντ βέβαια—σ.μ.) ὑπὸ ἐποψὴ μέσου ἐπιπέδου τιμῶν, ὅτι ἡ ἰσότης τοῦ ἄθροίσματος τῶν τιμῶν καὶ τῆς μάζης τῆς ἀξίας δὲν διεσπάσθη, ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸ διάστημα χρόνου. Ἀντιθέτως : διτηρήθη ἀνά πᾶσαν ὥρα καὶ ἀνά πᾶσαν ἡμέραν. Μιὰ τέτοια ἀντίληψις ἰσότητος μεταξὺ μάζης τιμῶν καὶ ἀξίας ὄχι μόνον δὲν ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴν πραγματικότητα τῆς πρακτικῆς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν, ἀλλὰ καὶ δυσκολεύει τὴν θεωρητικὴν ἀνάλυσιν τῆς διαδικασίας τοῦ σχηματισμοῦ των.

Ἡ ἀποψις τοῦ Κούραντ κατὰ τὴν ὅποια ὑπάρχει ἰσότης μεταξὺ τιμῶν καὶ ἀξίας ἀπὸ πλευρᾶς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ συνόλω τῆς, εἶναι κατὰ τὴν γνώμη μου ἀστήρικτη. Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ ἀποψὴ τοῦ Μπατσούριν ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἔχει περισσότερα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ ἑαυτῆς, καὶ ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὴν πραγματικότητα. Ἐχει δὲ δίκαιον ὁ Μπατσούριν ὅταν λέγει ὅτι στὴν οὐσία ὁ Κούραντ ταυτίζει τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων πρὸς τὴν ἀγοραστικὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος.

Τὴν ἀποψὴ μας ἐπὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν θέματος θὰ τὴν στηρίξουμε στὰ ἴδια ἀριθμητικὰ (στατιστικὰ) δεδομένα καὶ στὶς αὐτὲς οἰκονομικὰς συνθῆκες, ποὺ μᾶς παρέχουν τὰ σχήματα τοῦ Κούραντ.

Μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἐπὶ τὸ μείζον ἀναπαραγωγὴ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος ὑποθέτομε ὅτι οἱ τιμὲς στὴν παραγωγὴ τῶν προϊόντων II κατηγορίας εἶναι στὸ διπλάσιον τῆς ἀξίας τους, δηλαδὴ στὶς 6000 μονάδες. Μιὰ τέτοια ὑπόθεσις θὰ πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται, ἔστω καὶ ἀπὸ μιὰ γενικὴ ἄποψιν σὲ κάποια

πραγματικά γεγονότα. Ἡ πρακτικὴ μᾶς λέγει ὅτι μιὰ τέτοια κατεύθυνση στὴν διαμόρφωση τῶν τιμῶν, ὑπὸ ὀρισμένες οἰκονομικὲς συνθῆκες, εἶναι καὶ δυνατὴ, ἔτι δὲ καὶ ἀπαραίτητη.

Ἄς ἀποδόσουμε, πρὶν ἀπ' ὅλα, στὸ ἀναπαραγωγικὸ σχῆμα, τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς ὑψώσεως τῶν λιανικῶν τιμῶν στὰ εἶδη καταναλώσεως :

Κατηγορία	Κεφάλαια			Ἵπεραξία	Τιμὴ	Ἄξια	Ἀπόκλισις
I	4000 σ	+ 1000 μ	+ 1000 ὀ =	6000	6000		0
II	1500 σ	+ 750 μ	+ 3750 ὀ =	6000	3000	+ 3000	
	5500	+ 1750	+ 4750	12000	9000	+ 3000	

Ἡ πραγματικὴ ἀπόκλιση τῆς μάζης τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν μᾶζα τῆς ἀξίας μᾶς καταδεικνύει ἀκριβῶς στὴν προκειμένη περίπτωσι τὴν ἀναδιανομὴ τοῦ εισοδήματος, τόσον ὑπὸ ἐποψῆ χαρακτῆρος, ὅσον καὶ ὑπὸ ἐποψῆ κατευθύνσεως.

Ἐν τῷ μέτρῳ ποὺ παραμερίζονται οἱ αἰτίες, τῶν ἐν λόγῳ ἀποκλίσεων ἀπὸ τὴν ἀξία (ἢ χαλάρωσις καὶ ἢ ἀποδέσμευσις ἀπὸ οἰκονομικὲς δυσκολίες καὶ ἢ μετάστασις στὴν ὀμαλὴ ἀναπαραγωγικὴ διαδικασίᾳ) δημιουργοῦνται συνθῆκες γιὰ τὴν μόνιμη ἀποκατάστασι τῶν προηγουμένων ἀναλογιῶν στὴν διανομὴ τοῦ εισοδήματος καὶ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. Αὐτὸ ἔμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ εἴτε μέσω αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ καὶ τῶν ἄλλων εισοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, εἴτε μέσω μειώσεως τῶν λιανικῶν τιμῶν, καθὼς καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸ καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν μεθόδων. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς πρώτης μεθόδου ὀδηγεῖ στὸ ὅτι τὰ νέα ἐπίπεδα τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν καταναλώσεως ἐπεκτείνονται ὀλονὲν περισσότερο σ' ὅλα τὰ πεδία τῆς οἰκονομίας καὶ ἐπιδρῶν στὴ διάρθρωσι τῶν τιμῶν κάθε εἶδους.

Ἄς ὑποθέσουμε, ὅτι μὲ τὴν βοήθεια τοῦ μηχανισμοῦ ποὺ προαναφέραμε ἐπιτυχάνουμε τελικὰ τὶς προηγούμενες ἀναλογίες στὴν κατανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, σὲ νέα ὅμως ἐπίπεδα τιμῶν στὰ εἶδη καταναλώσεως καὶ μὲ νέα στάθμη χρηματικῶν εισοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ.

Τὸ ἐπόμενο σχῆμα μᾶς παρουσιάζει τὶς ἀνακύπτουσες μεταξὺ τιμῶν καὶ εισοδημάτων σχέσεις :

Κατηγορία	Κεφάλαια		Τιμὴ	Ἄξια	Ἀπόκλισις
I	4000 σ	+ 2000 μ	= 6000	6000	0
II	1500 σ	+ 1500 μ	+ 3000 = 6000	3000	+ 3000
	5500 σ	3500 μ	+ 3000 = 12000	9000	+ 3000

Στὴν προκειμένη περίπτωση θὰ ἠμπορούσαμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἡ περίπλοκη διαδικασία σχηματισμοῦ τῆς νέας κλίμακας τιμῶν συνεπληρώθη. Ἡ νέα κλίμακα τιμῶν ἐσχηματίσθη ἐδῶ—κατὰ τὴν γνώμη μας—ὄχι ὡς ἓνα μέσο μέγεθος ἐπὶ τοῦ ὅλου τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ μόνο ἐπὶ τῆς παραγωγῆς II κατηγορίας ἀπ' ὅπου εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀπόκλιση τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ κλίμακα τῶν τιμῶν, στὴν ὁποία ἓνα ρούβλι ἐνσαρκώνει τώρα ὄχι μιὰ ὥρα ἀλλὰ 0,5 τῆς ὥρας ἀνθρωπίνη ἐργασία, ἔχει ἐπεκταθεῖ σ' ὅλα τὰ πεδία τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ στὰ πεδία τῆς I κατηγορίας, ὅπου οἱ ἐργατικοὶ μισθοὶ ἰσοῦνται πρὸς 2000 μ ἀντὶ 1000 μ καὶ τὸ καθαρὸ εἰσόδημα ἐξηφανίσθη, ἐφ' ὅσον οἱ τιμὲς τῆς I κατηγορίας παρέμειναν σὲ ἐπίπεδα ἀμετάβλητα, στὰ ἐπίπεδα δηλαδὴ τῆς προηγουμένης κλίμακας τιμῶν. Κατὰ τὸν τρόπο ὅμως αὐτὸν ἐπῆλθε μιὰ διαφόρου βαθμοῦ καταμέτρησις τῶν κοινωνικῶν δαπανῶν ἐργασίας, ὑπὸ ἐποψῆ ἀξίας. Ἡ παραγωγή τῆς κατηγορίας I ὑπολογίζεται μὲ τὴν προγενέστερη κλίμακα τιμῶν, ὅπου ἡ μεταβιβαζομένη στὸ νέο προϊόν ἀξία σταθεροῦ κεφαλαίου εἶναι 5.500 ρούβλια ἢ 5.500 ὥρες ἐργασίας καὶ τὰ διαθέσιμα πρὸς διεύρυνση τῆς παραγωγῆς 500 ρούβλια ἢ 500 ὥρες ἐργασίας. Τὰ πρὸς κατανάλωσιν διαθέσιμα εἶναι 6000 ρούβλια ἢ 3.000 ὥρες ἐργασίας. Ἀπευθύνεται στὴν ἀτομικὴ κατανάλωσις τῶν παραγωγικῶν ἐργατῶν (3.500 ρούβλια πού περιλαμβάνουν 1750 ὥρες ἐργασίας) καὶ στὴν συντήρησις τῶν μὴ παραγωγικῶν σφαιρῶν—διοικήσεις, παιδεῖα κλπ.—(2500 ρούβλια περιλαμβάνοντα 1250 ὥρες ἐργασίας). Οἱ ἐπὶ τῇ βάσει δύο μέτρων αὐτὲς τιμὲς ἐκφράζουν, ὑπὸ ἐποψῆ συνόλου ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐκείνες ἀκριβῶς τις 9.000 ὥρες πού δαπανήθηκαν ὡς κοινωνικὴ ἐργασία.

Τί σημαίνουν ὅμως ὅλα αὐτὰ ὑπὸ ἐποψῆ ἀποκλίσεως τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία; Οἱ τιμὲς στὴν παραγωγή τῶν προϊόντων τῆς I κατηγορίας εἶναι, ὅπως καὶ πρὶν, ἴσες πρὸς τὴν ἀξία, στὴ βᾶσις φυσικὰ τῆς προγενέστερης κλίμακας τιμῶν. Στὴν δεδομένη ὅμως περίπτωση βλέπουμε ὅτι οἱ τιμὲς τῆς κατηγορίας II ἀποκλίνουν ἄνω τῆς ἀξίας. Οἱ τιμὲς τῶν εἰδῶν καταναλώσεως ἀφοῦ ἐξετέλεσαν τὴν λειτουργία ἀναδιανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, εἶναι τώρα, ἂν λάβουμε ὡς βᾶσις τὴν νέαν κλίμακα τιμῶν, εἶναι, ἴσες πρὸς τὴν ἀξία τῶν εἰδῶν καταναλώσεως, γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως αὐτό, οἱ τιμὲς στὴν παραγωγή τῶν εἰδῶν I κατηγορίας ἔγινε ἀνάγκη νὰ ἀποκλίνουν οὐσιαστικὰ κάτω τῆς ἀξίας των. Ἡ περίπλοκη τῶν ἐπὶ τῇ βάσει δύο διαφορετικῶν μέτρων συγκροτημένων τιμῶν ἀποτυπώνεται εἰς τοῦτο : ὅτι συνεπεῖα τῶν νέου ἐπιπέδου τῶν ἐργατικῶν μισθῶν τὸ καθαρὸ εἰσόδημα στὴν κατηγορία I ἐξαφανίζεται. Ταυτόχρονα δὲ ἡ μεταβίβασις τῆς ἀξίας σ' τὸ νέο προϊόν καὶ στὶς δύο κατηγορίες καθῶς καὶ τῶν διαθέσιμων πρὸς διεύρυνση τῆς παραγωγῆς (500 ν.) ἀποτιμῶνται μὲ τὴν παλαιὰ κλίμακα τιμῶν, πρᾶγμα πού ἀλλοιώνει τὴν διάρθρωσις τῶν τιμῶν καὶ τῆς ἀξίας, τὴν πραγματικὴ σχέση μεταξὺ σ καὶ μ, μεταξὺ ν

και μ κ.τ.λ. Αυτό ωδήγησε εν μέρει εις τοῦτο : ὅτι ὀλόκληρη ἡ ἀξία τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος προσέλαβε χρηματικὴ ἔκφρασι, στίς τιμές τῶν εἰδῶν καταναλώσεως και μόνο.

Ἄπ' ἐδῶ δὲ και ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβάσεως σ' ἓνα ἐνιαῖο μέτρο σὲ μιὰ ἐνιαῖα κλίμακα τιμῶν, σὲ μιὰ ὁμοιόμορφη λειτουργία τοῦ ρουβλίου καθ' ὅλη τὴν οἰκονομία. Γι' αὐτὸ και οἱ τιμές τῆς κατηγορίας I θὰ πρέπει νὰ ἐκφράζονται στὴ νέα κλίμακα τιμῶν κατὰ τὴν ὁποία ἓνα ρουβλι τοῦ παραδείγματός μας ἰσοῦται πρὸς 0,5 ὥρας κοινωνικὴ ἐργασία.

Ἡ ἰσότητα μεταξὺ τοῦ ἀθροίσματος τῶν τιμῶν και τῆς ὀλικῆς μάζης τῆς ἀξίας φαίνεται νὰ ἔχη ἀποκατασταθεῖ στὸ νέο ἐπίπεδο τῶν τιμῶν, μαζὶ μ' αὐτὸ δὲ και στὴν δεδομένη περίπτωσι, κάθε στοιχεῖο τοῦ ἀναπαραγωγικοῦ σχήματος, ξεχωριστά, λαμβανόμενο και σὲ ὅποια δὴποτε σύνθεσι, εἶναι πραγματικὰ ὑπολογισμένο σὲ πραγματικὰ ὅμοια ρουβλια, καθένα τῶν ὁποίων ἀντιπροσωπεύει 0,5 ὥρας κοινωνικὴ ἐργασία. Ἡ μετάβασις σ' ἓνα ἐνιαῖο μέτρο σὲ μιὰ ἐνιαῖα κλίμακα τιμῶν ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ κατ' ἄλλο τρόπο, μὲ τὴν μείωσι π.χ. τῶν λιανικῶν τιμῶν και τὴν κάποια ὑψώσι τῶν χονδρικῶν τιμῶν στὰ εἶδη παραγωγῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο και ἀνταποκρίνεται στίς συγκεκριμένες συνθήκες ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας μας.

Βασικὲς ἀντιρρήσεις προκαλεῖ ἡ ἐπιχειρηματολογία τὴν ὁποία προσκομίζει ὁ Κρόνροντ προκειμένου νὰ δώσι μιὰ ὀρισμένη παράστασι ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ πραγματικῆς ἀποκλίσεως τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία κατὰ τὴν τωρινὴν περίοδο. Ἀναφέρει, εἶν' ἡ ἀλήθεια ὁ συγγραφεύς, ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ προσκομίζει ἔχουν ἓναν «διπλὸ διαφωτιστικὸ χαρακτήρα», βάσει ὅμως τέτοιων δεδομένων δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε στὴν πιὸ ἀνεπεξέργαστη και κατὰ προσέγγισι μορφή νὰ ἀποκτήσουμε μιὰ ἰδέα ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πραγματικῆς ἀποκλίσεως τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία στὴν βιομηχανικὴ παραγωγή τῆς ΕΣΣΔ. Τὰ δεδομένα ποὺ προσκομίζει ὁ Κρόνροντ θὰ κατεδείκνυαν γιὰ μιὰ μεγάλη ἀπόκλιση τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς παραγωγῆς τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, ἂν ὅλος ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν ἀντιπροσώπευε τὴν ἀξία τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος, ποὺ πραγματικὰ παρήχθη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ αὐτό. Ἄν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀποκτήσι κανεὶς μιὰ συγκεκριμένη ἰδέα ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἀποκλίσεως τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία, ἀποδεχόμενος χονδροειδεῖς παραστάσεις προσανατολισμοῦ, τότε θὰ πρέπει νὰ πάρῃ ὅλα τὰ βασικὰ πεδία τῆς ὀλικῆς παραγωγῆς στὰ ὁποῖα παράγεται ἐπὶ πλέον προϊόν, νὰ ὑπολογίσι ὅλες τίς βασικὲς μορφές και τὸ σπουδαιότερο, τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο λαμβάνει χώραν ἡ πραγματοποίησις τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος.

Ἄς ἀπευθυνθοῦμε ὅμως πρὸς τὰ ἴδια αὐτὰ δεδομένα τοῦ Σχεδίου τοῦ ἔτους 1955, ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ὁ Κρόνροντ. Πρέπει νὰ σημειώσουμε πρὶν ἀπ' ὅλα ὅτι στὸν φόρο τοῦ ἀκαθάριστου κύκλου ἐργασιῶν ὑπάρχει ἓνα μέρος,

τὸ ὁποῖο δὲν ἀντιπροσωπεύει κοινωνικὸ εἰσόδημα. Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ κάπου 20 δις ρούβλια προορίζονται γιὰ τὴν καταβολὴ τῶν διαφορῶν στὶς τιμές, κάπου 15 δις ρούβλια στὴν κάλυψη τῆς διαφορᾶς μεταξύ εἰσοδημάτων τῶν ΣΜΚ (Σταθμῶν Μηχαν. Καλλιέργειας) καὶ τῶν δαπανῶν ἐκμεταλλεύσεως ποῦ ἔχουν, κ.τ.λ.

Ἀπὸ τὰ 233 δις ρούβλια τοῦ ὀλικοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ ἀκαθαρίστου τοῦ κύκλου ἐργασιῶν συνεπῶς μένουν, ἔχι περισσότερα τῶν 200 δις ρούβλια, ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὸ κρατικὸ ἔσοδο. Θὰ προσθέσουμε ἐπ' αὐτοῦ τὸ κέρδος τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας—κάπου 53 δις ρούβλια, τὸ κέρδος τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας—κάπου 35 δις ρούβλια, τὸ κέρδος ἀπὸ τὶς μεταφορὲς καὶ τὶς ἐπικοινωνίες—κάπου 25 δις ρούβλια, τὸ κέρδος τῶν σοβχόζ, καὶ τὸν φόρο εἰσοδήματος, στὰ κολχόζ—12 δις ρούβλια. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἔχουμε τὴν κατὰ προσέγγιση μᾶζα τῆς ἀξίας τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος, ποῦ παράγεται σ' ἄλλα τὰ βασικὰ πεδία τῆς παραγωγῆς καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς γενικὲς κρατικὲς ἀνάγκες. Ἡ μᾶζα αὕτη εἶναι 325 δις ρούβλια. Ἀπὸ τὸν ὅλο ἀριθμὸ τῶν ἐργατῶν πάλι τῶν ἀπασχολουμένων στὰ αὐτὰ παραγωγικὰ πεδία, ἕνα 28 % ἀναλογοῦσε—κατὰ τὸ 1955, στὶς βαρειᾶς βιομηχανίας—ἕνα 12 % στὶς ἐλαφρᾶς—ἕνα 53 % στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία καὶ ἕνα 7 % στὶς μεταφορὲς καὶ ἐπικοινωνίες. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ μὴν συμφωνήσουμε μὲ τὸν Κρόνροντ στὸ ὅτι ὁ δείκτης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος ἐκεῖ ποῦ παράγεται, ἐφ' ὅσον ὅμως μὲ τὴν ἐπιφύλαξη αὕτη τὸν ἀποδέχεται, σ' ἐμᾶς δὲν μένει παρὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Καταφαίνεται τότε ὅτι τὸ κατὰ προσέγγισιν παραγόμενο ἐπὶ πλέον προϊόν εἶναι :

$$\frac{(325 \text{ δις} \times 28)}{100}$$

ρούβλια—ἄς ποῦμε μάλιστα 100—γιὰ τὴν βαρειὰ βιομηχανία, ἡ ὁποία στὶς τιμές ποῦ ἀποκαθίστανται γιὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐνσωματώνει 53 δις ρούβλια κέρδη χωρὶς νὰ συνυπολογίσουμε τὸν φόρο ἐπὶ τοῦ κύκλου ἐργασιῶν στὰ ὑγρά καύσιμα, τὴν ἠλεκτροενέργεια, τὴν παραγωγὴ τρακτέρ, ποῦ κάθε ἄλλο παρὰ ἀσήμαντος εἶναι.

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ σημαντικώτερο μέρος τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος, τὸ ὁποῖο οὐσιαστικὰ παράγεται στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, προσκτᾶται τὴν μορφήν ἀξίας, ἔχι ἐκεῖ ποῦ παρήχθη, ἀλλὰ στὶς τιμές τῶν κρατικῶν ὀργανώσεων ἀνεφοδιασμοῦ καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων ἐλαφρᾶς καὶ ἐπισιτιστικῆς παραγωγῆς—τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποσαφηνίζεται μὲ διαφόρου βαθμοῦ ἀποκλίσεις τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία. Ἀποκλίσεις κάτω τῆς ἀξίας σὲ μεγάλο βαθμὸ παρουσιάζουν οἱ τιμές τῶν ἀμέσων παραδόσεων (γεωργικῶν προϊόντων στὸ κράτος), ποῦ ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ μέσα στρατεύσεως πρὸς γενικοὺς κρατικοὺς σκοποὺς μέρους τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος, ποῦ παράγεται στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία. Λιγώτερο ἀποκλίνουν τῆς ἀξίας οἱ νέες τιμές παραδόσεως (προϊόντων τῶν

σποβχόζ), οι όποϊες και καθορίζονται στη βάση του σχηματισμού των χονδρικών τιμών στις βιομηχανίες, δηλαδή κάλυψη του κόστους και ένα ώρισμένο ποσοστό κέρδους επί πλέον. Πλησιέστερες προς την άξία είναι οι κατά συμφωνία τιμές με το σύστημα έπιπροσθέτου πριμοδοτήσεως και οι τιμές έφοδιασμού ειδών από το κράτος. "Αν έτσι είναι, τότε για να φέρουμε εις φώς την μάζα του επί πλέον προϊόντος, το όποιο έχει ουσιαστικά παραχθεί στην βιομηχανία, θα πρέπει να καθαρίσουμε τον φόρο επί του καθαρού του κύκλου έργασιών) από πών το όποιο δέν σχετίζεται με αυτήν. Θα φανή τότε ότι ή βαρειά βιομηχανία, πραγματοποιεί και τώρα άκόμα, με τις τιμές της, όχι το 1/6 του πραγματικά παραγομένου εν τή χώρα επί πλέον προϊόντος, αλλά πολύ περισσότερο. 'Απ' έδω θα ήμποροϋσε κανείς να συναγάγη το συμπέρασμα ότι γενικά δέν χρειάζεται ριζική μεταρρύθμιση των χονδρικών τιμών και απότομη ύψωσή τους στην παραγωγή τής βαρειάς βιομηχανίας. Νά για ποιο λόγο, κατά την αντίληψή μας, περισσότερο δίκαιο έχουν εκείνοι που προτείνουν ένα πλησίασμα των τιμών προς την άξία, στην βαρειά βιομηχανία, όχι μέσω ενός γενικού ύψωμού των τιμών των μέσων παραγωγής, αλλά με το μέσο μιās περαιτέρω μειώσεως του κόστους και μιās περισσότερο μετρημένης και διαφορικής ελαττώσεως των χονδρικών τιμών στα μέσα παραγωγής. 'Ημπορεί, είν' ή αλήθεια, να αποδειχθῆ ότι σε μερικές περιπτώσεις θα άπαιτηθεί τμηματική αναθεώρησης των τιμών στην παραγωγή εκείνων των πεδίων τής βαρειάς βιομηχανίας, όπου παρουσιάσθηκε ή μεγαλύτερη απόκλιση των τιμών από την άξία.

"Όλες τις έλλείψεις που υπάρχουν σήμερα στην πρακτική του σχηματισμού των τιμών, ο Κρόουροντ τις αποδίδει στο ότι οι τιμές των προϊόντων τής βαρειάς βιομηχανίας, αποκλίνουν κάτω τής άξιας των. Για τον λόγο αυτόν οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματά του είναι εν μέρει πολύ σκοτεινά (βλέπε π.χ. «Οικονομικά Ζητήματα» Νο 2—1957 σελ. 92).

Δέν πρέπει, φυσικά, να άρνηθῆ κανείς ότι στην πρακτική του προσδιορισμού των τιμών στα είδη καταναλώσεως, παρουσιάσθηκαν και υπάρχουν άκόμα πολλές έλλείψεις, οι τιμές σε ώρισμένα είδη έμπορευμάτων αποκλίνουν δυσαναλόγως άνω τής άξιας και οι τιμές σε άλλα έμπορεύματα είναι χαμηλές. 'Ο Κρόουροντ όμως δέν αναφέρεται σ' αυτό. Τους διαφόρους βαθμούς απόκλισεως των τιμών από την άξία στα είδη καταναλώσεως τους εξηγεί με την μεγάλη απόκλιση των τιμών κάτω τής άξιας στα μέσα παραγωγής, με την εμφάνιση στις τιμές των ειδών καταναλώσεως, υπό μορφή προσθήκης επί τής άξιας των, όλης τής άξιας του επί πλέον προϊόντος τής I κατηγορίας, το όποιο δέν προσέλαβε χρηματική έκφραση εκεί που παρήχθη. 'Εμφανίζεται έτσι έδω εκ νέου ή άρχική εκείνη θεωρητική σκέψις σύμφωνα προς την όποία ο προσδιορισμός των τιμών στο σιτάρι, στο τεύτλο, στην ζυλεία, στα μέταλλα κλπ. κάτω τής άξιας, θα πρέπει να οδηγήση όχι στην μείωση του κόστους (υπό τιμές άμετάβλητες) του ψωμιού, τής ζαχαρώσεως, των επίπλων, «ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσουνάκη : Τόμος 32ος (1958) Τεύχ. Δ'.

των ψυγείων κλπ. αλλά στην ύψωση των τιμών τους. Πρόκειται για την ίδια αυτήν θεωρητική σκέψη, κατά την οποία υπό κατάσταση αναγκαστικής ισότητας του άθροίσματος των τιμών προς την μάζα της αξίας στο σύνολο της οικονομίας, ανακύπτει μια άμοιβαίως καλυπτομένη μόνον απόκλιση των τιμών από την αξία μεταξύ I και II κατηγοριών, για τον λόγο δε αυτόν ο προσδιορισμός των τιμών κάτω της αξίας στα τουβλα, στο τσιμέντο, στις μηχανές, στα πιεστήρια κ.τ.λ., θα πρέπει να οδηγήσει σε ανταμειπτικές προσθήκες στις τιμές, των σπέρτων π.χ. του κρέατος, του υφάσματος κλπ. "Αν αναχωρήσει κανείς απ' αυτή την άποψη, τότε δεν θα πρέπει να αποφύγει τις προσθήκες ανταμειβών στην αξία των ειδών ατομικής καταναλώσεως και κατά τον καθορισμό των τιμών κάτω της αξίας επί των ειδών εκείνων, τα οποία δεν ήμπορούν ποτέ να μπουν εκ νέου στην παραγωγή και να μεταφέρουν έτσι την αξία τους σε άλλα έμπορεύματα (κτίρια π.χ. και όπλισμός μη παραγωγικού προορισμού : σχολεία, νοσοκομεία κ.λ.π.). "Αν δε ύπολογίσει κανείς σ' αυτό και τους προσπεραστικούς ρυθμούς αναπτύξεως της παραγωγής, στην βαρεία βιομηχανία και κατά συνέπεια τούτου στην απόλυτη και σχετική μεγέθυνση των ανταμοιβών επί της αξίας των ειδών καταναλώσεως, τότε θα παρουσιασθούν, τόσο στο πεδίο της κυκλοφορίας όσο και στην αγορά, κάθε είδους περιπλοκές και δυσκολίες. Και τὸ σπουδαιότερο : ὅσον και ἡ κοινωνία νὰ ἐμείωνε τὴν ἀξία καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς, ἀμφίβηλον εἶναι ἂν θὰ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ἐλαττώσῃ τὴς τιμῆς τῶν ειδῶν καταναλώσεως.

Προτείνοντας την ἀποκατάσταση τῆς ἀξίας, τοῦ ἐπὶ πλέον προϊόντος τῆς βαρείας βιομηχανίας, ἐκεῖ ὅπου παράγεται, μετὸ μέσο τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν ὁ Κρούροντ, θὰ ἔπρεπε, γιὰ νὰ εἶναι συνεπῆς μέχρι τέλους, νὰ προτείνει εἰς ἀντιστάθμισμα τὴν μείωση τῶν τιμῶν, τὴν ἀναθεώρησίν τους δηλαδή ὑπὸ ἔποψιν ἐπιπέδου καὶ ἀλληλοσχέσεων, πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ διακανονισμοῦ τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας. Δὲν τὸ προτείνει ὅμως αὐτὸ καὶ θεωρεῖ ὡς δυνατό νὰ περιορισθῇ τὴν ὑψωση τῶν τιμῶν τὴν παραγωγή τῆς βαρείας βιομηχανίας, μετὸν καθορισμὸν δηλαδή ἐνιαίας κλίμακος τιμῶν.

Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ θὰ πρέπει, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κρούροντ, νὰ ἀποτραπῇ ἡ ἀπόκλιση τῶν τιμῶν ἀπὸ τὴν ἀξία, στὰ προϊόντα τῆς II κατηγορίας καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ ἰσότητα ἄθροίσματος τιμῶν καὶ μάζης ἀξίας ἐν τῷ συνόλῳ γιὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. "Αν ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν καὶ οἱ σχέσεις των πρὸς τὴν ἀξία στὰ ἐπὶ μέρους ἔμπορεύματα, παραμείνει ἀμετάβλητον, καθὼς καὶ τὸ ἐπίπεδο τῶν εισοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, ἐρωτάται τότε, κατὰ ποῖον τρόπο θὰ ἀποτραπῇ ἡ χειροτέρευση καὶ αἱ παραβιάσεις, πού θὰ ἐμφανισθῶν τὴν νομισματικὴν κυκλοφορίαν; Συνεπῶς οἱ ὑποδεικνυόμενες σχέσεις, προσάγονται ὄχι πρὸς τὸν σκοπὸ ὅπως ἀποκλίνουν κάτω τῆς ἀξίας των οἱ τιμῆς τῆς παραγωγῆς I κατηγορίας, ἀλλὰ καθορίζονται ἀπὸ αὐτοτελεῖς, ἀνεξάρτητες αἰτίες. Αὐτὲς ἀκριβῶς τὴς αἰτίες θὰ πρέπει κατὰ κύριο λόγο νὰ ἐξακριβώσουμε καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε.